

*Academia de Științe
a Moldovei*

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

*Ministerul Economiei
al Republicii Moldova*

ANALELE

Institutului Național de Cercetări Economice

Ediția a VI-a / nr. 2, 2015

ISSN 1857-3630
ISBN 978-9975-4326-6-5

Chișinău, 2015

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef:

Alexandru STRATAN, doctor habilitat, profesor universitar (INCE, Republica Moldova)

Redactor-șef adjunct:

Gheorghe ILIADI, doctor habilitat, profesor cercetător (INCE, Republica Moldova)

Redactor științific:

Tudor BAJURA, doctor habilitat, conferențiar universitar (INCE, Republica Moldova)

Membrii:

Altînbec MOLDAȘEV, doctor habilitat, profesor universitar (Kazahstan)

Sandor J. ZSARNOCZAI, doctor, profesor universitar (Ungaria)

Emil DINGA, doctor, profesor universitar (România)

Ceslav CIOBANU, doctor, profesor universitar (SUA)

Elena PĂDUREAN, doctor (România)

Mihail FIODOROV, doctor (Rusia)

Camelia GAVRILESCU, doctor (România)

Euphrasia Susy SUHENDRA, doctor, profesor universitar (Indonezia)

Ercean UYGUR, doctor, profesor universitar (Turcia)

Iulia ABUHOVICI, doctor (Belarus)

Tudor CIUMARA, doctor, conferențiar cercetător (România)

Natalia RAD, doctor, conferențiar universitar (Ucraina)

Iulia LUPU, doctor, conferențiar cercetător (România)

Nicolai SAHAŢKHII, doctor habilitat, profesor universitar (Ucraina)

Ionel LEONIDA, doctor, conferențiar cercetător (România)

Ileana ANASTASE, doctor (România)

Pavel MOVILEANU, doctor habilitat, Doctor Honoris Causa (UASM, Republica Moldova)

Tatiana MANOLE, doctor habilitat, profesor universitar (INCE, Republica Moldova)

Olga GAGAUZ, doctor habilitat, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Valeriu DOGA, doctor habilitat, profesor universitar (INCE, Republica Moldova)

Angela TIMUȘ, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Vadim MACARI, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Victor MOROZ, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Anatolii ROJCO, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Galina SAVELIEVA, doctor (INCE, Republica Moldova)

RECENZENȚI ȘTIINȚIFICI:

Galina ULIAN, doctor habilitat, profesor universitar (USM, Republica Moldova)

Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat, profesor universitar (ULIM, Republica Moldova)

Victor MOCANU, doctor, conferențiar universitar (AȘM, Republica Moldova)

REDACTORI LITERARI:

Redactor-șef: **Iulita BÎRCĂ**

Redactare, machetare computerizată: **Andrian SCLIFOS**

Redactor tehnic: **Corina GANTEA**

Designer copertă: **Alexandru SANDULESCU**

Redactare bibliografică: **Nionila DALINIȚCHI, Angelina CATANĂ, Diana PELEPCIUC**

Analele INCE are statut de publicație științifică de profil, categoria „C” (Decizia Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și a Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare, Hotărârea nr. 15 din 29 ianuarie 2015). Revista este elaborată în baza rezultatelor investigațiilor institutului din domeniile: economie, finanțe, statistică, demografie și sociologie și recomandată tuturor celor interesați de problemele socioeconomice și financiare actuale, inclusiv: doctoranzilor, studenților la specialitățile sus-numite, specialiștilor din domeniile respective etc.

Preluarea textelor editate în revista „Analele INCE” este posibilă doar cu acordul autorului. Responsabilitatea asupra fiecărui text publicat aparține autorilor. Autorii declară pe propria răspundere că articolele sunt autentice și nu există niciun conflict de interese, totodată, transmit dreptul de autor și editorului. Opinia redacției nu coincide întotdeauna cu opinia autorilor.

© Institutul Național de Cercetări Economice, 2015

Adresa redacției: Complexul Editorial, INCE, MD-2064,
or. Chișinău, str. Ion Creangă, 45. tel.: +373-22-50-11-30, fax.: +373-22-50-74-37-94
web: ince.md/ro/complexul-editorial/; e-mail: bircaulita@mail.ru

Ediția a VI-a / nr. 2, 2015

CUPRINS

ECONOMIE

Vadim MACARI, doctor, conferențiar cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice COMPETITIVITATEA – PRINCIPALUL FACTOR INTEGRATOR ÎN CADRUL NOII PARADIGME DE CREȘTERE ECONOMICĂ.....	8
Natalia MOCANU, doctor habilitat, conferențiar universitar, Universitatea Agrară de Stat din Moldova Vitalie IGNAT, doctor, conferențiar universitar, Universitatea Agrară de Stat din Moldova Tatiana BUJOR, doctor, conferențiar universitar, Universitatea Agrară de Stat din Moldova ARGUMENTAREA MĂRIMII CREDITULUI PRIN OPTIMIZAREA PROGRAMULUI DE PRODUȚIE A SOCIETĂȚILOR CU RĂSPUNDERE LIMITATĂ.....	12
Natalia PERCINSCHI, doctor, Institutul Național de Cercetări Economice Lidia MAIER, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice Tatiana TUREȚCHI, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice MODELAREA CICLULUI DE CREARE A INOVAȚIILOR DESCHISE ȘI EVALUAREA ACESTORA.....	18
Alexandra NOVAC, doctor, Institutul Național de Cercetări Economice PIAȚA ILEGALĂ A PROPRIETĂȚII INTELECTUALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	24
Lidia MAIER, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice PROBLEME ÎN ACTIVITATEA INCUBATOARELOR DE INOVARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA...	29
Veaceslav GUȚUȚUI, doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova LIBERALIZAREA PIEȚELOR ȘI SECTOARELOR ECONOMICE ÎN CONTEXTUL ACORDULUI DE ASOCIERE REPUBLICA MOLDOVA – UNIUNEA EUROPEANĂ.....	39

FINANȚE

Mariana BĂLAN, doctor, profesor universitar, cercetător științific gradul I, Institutul de Prognostic Economic, București Iulia PERCIUN, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice Rodica PERCIUN, doctor, conferențiar cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice SISTEMELE DE AVERTIZARE TIMPURIE ȘI STRESS-TESTELE – TEHNICI COMPLEMENTARE DE ESTIMARE A STABILITĂȚII FINANCIARE SISTEMICE.....	45
Rodica PERCIUN, doctor, conferențiar cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice Mariana BĂLAN, doctor, profesor universitar, cercetător științific gradul I, Institutul de Prognostic Economic, București Iulia PERCIUN, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice SISTEMELE DE RATING ȘI INDICELE AGREGAT DE STABILITATE FINANCIARĂ – TEHNICI DE MĂSURARE A STABILITĂȚII FINANCIARE SISTEMICE.....	51
Gheorghe ILIADI, doctor habilitat, profesor cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice Cristina PANFIL, masterandă, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice CONCEPTELE MODERNIZĂRII PROCESULUI DE ASIGURARE A STABILITĂȚII FINANCIAR-ECONOMICE PRIN GESTIUNEA DEZECHILIBRELOR.....	59
Elena MĂRGĂRINT, doctorandă, Academia de Studii Economice a Moldovei Angela SECRIERU, doctor habilitat, profesor universitar, Academia de Studii Economice ASIGURAREA UNEI SUPRAVEGHERI BANCARE PRUDENȚIALE EFICIENTE PRIN MONITORIZAREA ADECVATĂ A RISCULUI DE CREDIT.....	65

Mircea PLOTEANU, licențiat în științe economice, Academia de Studii Economice a Moldovei Oleg STRATULAT, profesor, doctor în economie, Academia de Studii Economice a Moldovei RĂZBOAIELE VALUTARE ȘI RISCURILE ACESTORA PENTRU ECONOMIA GLOBALĂ....	71
---	-----------

Cristina PANFIL, masterandă, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice Iulita BÎRCĂ, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice IMPACTUL FALIMENTULUI BĂNCILOR ASUPRA ECONOMIEI REPUBLICII MOLDOVA....	76
--	-----------

POLITICI SOCIALE. DEMOGRAFIE

Gheorghe CALCHEI, doctor în filosofie, Institutul de Cercetări Juridice și Politice FACTORUL ECONOMIC AL COMPORTAMENTULUI ELECTORAL.....	81
---	-----------

Anatolii ROJCO, doctor, conferențiar cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice Zoia STREMENOVSCAIA, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice ESTIMAREA NUMĂRULUI ȘI PRINCIPALELOR CARACTERISTICI ALE POPULAȚIEI AUTOOCUPATE A REPUBLICII MOLDOVA (ОЦЕНКА ЧИСЛЕННОСТИ И ОСНОВНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК САМОЗАНЯТОГО НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА).....	86
--	-----------

Ecaterina GRIGORAȘ, doctorandă, cercetător științific, Centrul de Cercetări Demografice, Institutul Național de Cercetări Economice ABORDĂRI PRIVIND DIFERENȚIERILE SOCIODEMOGRAFICE ALE FERTILITĂȚII	95
--	-----------

Natalia GUSLICOVA, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice DEZVOLTAREA ANTREPRENORIATULUI SOCIAL PENTRU SOLUȚIONAREA PROBLEMELOR SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA (РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА ДЛЯ РЕШЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА).....	100
--	------------

CONTENT

ECONOMY

Vadim MACARI, PhD, Associate Professor, National Institute of Economic Research
COMPETITIVENESS – THE MAIN INTEGRATING FACTOR IN THE NEW PARADIGM GROWTH... 8

Natalia MOCANU, PhD, Associate Professor, State Agrarian University of Moldova
Vitalie IGNAT, PhD, Associate Professor, State Agrarian University of Moldova
Tatiana BUJOR, PhD, Associate Professor, State Agrarian University of Moldova
ARGUMENTS FOR SIZE OF CREDIT BY OPTIMIZING PRODUCTION SCHEDULE OF THE
LIMITED LIABILITY COMPANY..... 12

Natalia PERCINSCHI, PhD, National Institute of Economic Research
Lidia MAIER, scientific researcher, National Institute of Economic Research
Tatiana TURETCHI, scientific researcher, National Institute of Economic Research
SHAPING THE CREATION CYCLE OF OPEN INNOVATIONS AND THEIR EVALUATION.... 18

Alexandra NOVAC, PhD, National Institute for Economic Research
INTELLECTUAL PROPERTY INFRINGEMENT MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA... 24

Lidia MAIER, scientific researcher, National Institute of Economic Research
PROBLEMS IN ACTIVITY OF INNOVATION INCUBATORS OF MOLDOVA..... 29

Veaceslav GUTUTUI, PhD Student, Free International University of Moldova
LIBERALIZATION OF MARKETS AND ECONOMIC SECTORS IN THE ASSOCIATION
AGREEMENT REPUBLIC OF MOLDOVA – EUROPEAN UNION..... 39

FINANCE

**Mariana BALAN, PhD, Professor, scientific researcher, grade I, Institute for Economic
Forecasting, Bucharest**
Iulia PERCIUN, scientific researcher, National Institute of Economic Research
Rodica PERCIUN, PhD, Associate Professor, National Institute of Economic Research
THE EARLY WARNING SYSTEMS AND STRESS TESTS – COMPLEMENTARY TECHNIQUES
FOR ESTIMATING THE FINANCIAL STABILITY..... 45

Rodica PERCIUN, PhD, Associate Professor, National Institute of Economic Research
**Mariana BALAN, PhD, Professor, scientific researcher, grade I, Institute for Economic
Forecasting, Bucharest**
Iulia PERCIUN, scientific researcher, National Institute of Economic Research
THE RATING SYSTEMS AND AGGREGATE FINANCIAL STABILITY INDEX –
MEASUREMENT TECHNIQUES FOR THE FINANCIAL STABILITY..... 51

Gheorghe ILIADI, PhD, Professor, researcher, National Institute of Economic Research
Cristina PANFIL, Master Student, scientific researcher, National Institute of Economic Research
MODERNIZING CONCEPTS FOR PROCESS OF ENSURING FINANCIAL AND ECONOMIC
STABILITY BY MANAGING IMBALANCES..... 59

Elena MARGARINT, PhD Student, Academy of Economic Studies of Moldova
Angela SECRIERU, PhD, Professor, Academy of Economic Studies of Moldova
ENSURING AN EFFECTIVE PRUDENTIAL BANKING SUPERVISION BY ADEQUATE CREDIT
RISK MONITORING..... 65

Mircea PLOTEANU, licentiate in economic sciences, Academy of Economic Studies of Moldova Oleg STRATULAT, PhD, Professor, Academy of Economic Studies of Moldova THE CURRENCY WARS AND THEIR RISKS FOR THE GLOBAL ECONOMY.....	71
---	----

Cristina PANFIL, Master Student, scientific researcher, National Institute of Economic Research Iulita BIRCA, scientific researcher, National Institute of Economic Research IMPACT OF BANKS COLLAPSE OVER REPUBLIC OF MOLDOVA ECONOMY.....	76
---	----

SOCIAL POLICY. DEMOGRAPHICS

Gheorghe CALCHEI, PhD (in Philosophy), Institute of Legal and Political Research THE ECONOMIC FACTOR OF ELECTORAL BEHAVIOR.....	81
---	----

Anatolii ROJCO, PhD, Associate Professor, National Institute of Economic Research Zoia STREMENOVSCAIA, scientific researcher, National Institute of Economic Research THE ESTIMATION OF THE NUMBER AND BASIC CHARACTERISTICS OF THE SELF-EMPLOYED POPULATION FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	86
---	----

Ecaterina GRIGORAS, PhD Student, scientific researcher, Center for Demographic Research, National Institute of Economic Research THE APPROACHES CONCERNING THE RESEARCH OF SOCIO-DEMOGRAPHIC DIFFERENTIALS IN FERTILITY.....	95
---	----

Natalia GUSLICOVA, scientific researcher, National Institute of Economic Research DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP FOR SOLVING SOCIAL PROBLEMS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	100
--	-----

ECONOMIE

COMPETITIVITATEA – PRINCIPALUL FACTOR INTEGRATOR ÎN CADRUL NOII PARADIGME DE CREȘTERE ECONOMICĂ

Vadim MACARI¹, doctor, conferențiar cercetător,
Institutul Național de Cercetări Economice

Actualitatea articolului decurge din necesitatea identificării principalilor factori de creștere economică sustenabilă și calitativă în Republica Moldova, în cadrul noii paradigme. Scopul este de a demonstra că principalul factor integrator în cadrul acestei paradigme este competitivitatea. Rezultatele esențiale constau în determinarea mecanismelor interacțiunii, integrării și impactului acestor factori asupra competitivității.

Cuvinte-cheie: noua paradigmă și factorii de creștere economică, impact, competitivitate, investiții, cercetare-inovare, politici fiscal-bugetare și monetar-credite, comerț exterior.

Actuality of the article follows from the necessity to identify the main factors of sustainable and qualitative economic growth in the Republic of Moldova in the new paradigm. The aim is to demonstrate that competitiveness is the main fact of integration within this paradigm. The main results are determining the mechanisms of interaction, integration and impact of these factors on competitiveness.

Key words: new paradigm and factors of economic growth, impact, competitiveness, investment, research and innovation, fiscal and monetary-credit policy, foreign trade.

JEL Classification: B41; Q01; O; O4.

Introducere. În Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”: „7 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei” (Legea nr. 166 din 11.07.2012) se subliniază faptul că **noua paradigmă a dezvoltării economice** presupune *atragera investițiilor, dezvoltarea industriilor exportatoare, promovarea societății bazate pe cunoștințe, inclusiv prin fortificarea activităților de cercetare și de dezvoltare, inovarea și transferul tehnologic orientate spre eficiență și competitivitate.*

Este necesar de a cerceta modalitățile de interacțiune și de integrare a factorilor actuali de creștere economică în cadrul noii paradigme, *sub aspectul impactului fiecărui factor asupra celorlalți patru.* Astfel, se va reuși relevarea cu maximă plenitudine interacțiunea, integrarea și impactul fiecărui factor și ale tuturor celor cinci, în ansamblu, în cadrul noii paradigme de creștere economică. În acest context, **competitivitatea**, în mod obiectiv, este și va rămâne **principalul factor integrator** în cadrul noii paradigme de creștere economică. Interdependența, interacțiunea și integrarea factorilor de creștere economică (și a politicilor și a mecanismelor respective) în cadrul noii paradigme sunt procese complexe, cu vectorii impacturilor „cauză-efect”, cu influență directă și indirectă, precum și cu orientare diferită.

Conținutul de bază: Interdependența, interacțiunea și integrarea competitivității cu alți factori de creștere economică în cadrul noii paradigme.

Vom cerceta interdependența, interacțiunea și integrarea **competitivității** cu fiecare din ceilalți 4 factori: politica investițională, cercetarea și inovarea, politicile fiscal-bugetară și monetar-creditară, comerțul exterior. Altfel spus, vom cerceta impactul fiecărui factor asupra **competitivității**, iar în cazurile respective – și impactul reactiv invers: influența **competitivității** asupra factorului în cauză.

1. Investițiile și competitivitatea

În Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”: „7 soluții pentru creșterea economică și reducerea sărăciei” (Legea nr. 166 din 11.07.2012) se subliniază faptul că **schimbarea paradigmei de dezvoltare** poate avea loc doar printr-un efort comun al Guvernului și al societății întregi, efort care urmează să identifice, cât mai curând posibil, și să lichideze lacunele care împiedică dezvoltarea economică centrată pe creșterea investițiilor în capital fix și intensificarea utilizării acestuia, inclusiv prin sporirea productivității muncii.

Investițiile au impact direct sau indirect asupra tuturor tipurilor, formelor și nivelurilor competitivității existente definite: produsului (serviciului), întreprinderii (agentului economic), resurselor disponibile

¹ © Vadim MACARI, vadimmacari@yahoo.com

(de ex.: potențialului întreprinderii), managementului (gestionării) întreprinderii, competitivității teritoriale (regionale, naționale, internaționale) etc.

Să ne referim, de exemplu, la impactul investițiilor asupra competitivității întreprinderii (agentului economic). Dacă acceptăm definiția concisă și mai generală a competitivității întreprinderii, precum: capacitățile, oportunitățile și rapiditatea adaptării întreprinderii într-un anumit interval de timp, la condițiile schimbătoare ale concurenței de piață și la obținerea profitului, atunci este evident faptul că **investițiile** alocate în procesul de producere al întreprinderii trebuie să-i asigure celei din urmă aceste caracteristici. Numai în acest caz va fi asigurat și un nivel acceptabil de competitivitate și de profitabilitate a întreprinderii, în ansamblu, și a produselor ei pe piețele concurențiale.

2. Cercetarea-inovarea și competitivitatea

În Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020” se relevă faptul că paradigma dezvoltării economice, ca modalitate de creștere a stocului productiv de capital și a cunoștințelor de utilizare a acestuia, presupune și **promovarea societății bazate pe cunoștințe, inclusiv prin fortificarea activităților de cercetare și de dezvoltare, de inovare și de transfer tehnologic orientate spre eficiență și competitivitate**. În conformitate cu Strategia, Moldova ar trebui să devină o țară competitivă pe plan european, din punctul de vedere al abilității de reformare și **inovare**.

Considerăm că veriga inițială în corelarea „Cercetare-inovare și competitivitate” trebuie să fie un proces de **învățământ** modern și eficient și o componentă a **educației**. Doar **cunoștințele performante**, pe care trebuie să le furnizeze învățământul primar, gimnazial, liceal, profesional, universitar și postuniversitar, vor putea forma un **lucrător profesionist**, competent, modern și cu o productivitate înaltă.

Învățământul gratuit și o știință bine asigurată sunt principalele secrete ale economiei finlandeze. Școala superioară în Finlanda este strâns legată de știință: în universități se efectuează cea mai mare parte din cercetările fundamentale și o bună parte din cele aplicative [7]. Un factor important al sporirii competitivității este **creșterea calității instruirii profesionale**. Experiența mondială demonstrează **solida interconexiune dintre creșterea numărului cadrelor calificate și sporirea competitivității**, dintre nivelul stabilit al standardului de instruire generală și îmbunătățirea calității vieții în țară [6].

Cunoștințele performante pe care le posedă anumite persoane, ca produs al educației și abilitățile necesare unui savant, generează prin procesul de cercetare noi **rezultate științifice**, dintre care menționăm, în primul rând, **inovațiile**. Fiind implementate, aceste noi rezultate științifice produc atât **proces tehnologic** avansate, cât și un **transfer de tehnologie** (sau **transfer tehnologic**), care, la rândul lor, au drept urmare fabricarea produselor (prestarea serviciilor) cu o **competitivitate** înaltă. Astfel, devin înalt competitive și întreprinderile, ramurile, regiunile etc., iar în acest sens, competitivitatea înaltă constituie premisa decisivă pentru **creșterea economică, pentru dezvoltarea țării și sporirea nivelului de trai al cetățenilor**.

Inovațiile sunt punctul de creștere economică. O particularitate a economiei inovaționale (de exemplu, a celei suedeze) este nu doar producerea de mărfuri și servicii cu calitate de înalte tehnologii, dar și aplicarea productivă a cunoștințelor și a tehnologiilor dintre cele mai noi în toate ramurile și sferele vieții societății. Cercetările și elaborările științifice au un impact maxim doar în cazul existenței unei politici inovaționale de stat sau al unui sistem inovațional național.

Nivelul dezvoltării cooperării în **sfera LCȘEC** se exprimă, în particular, prin cooperarea în cercetare (între companii și universități) și prin cooperarea tehnologică [4]. De aceea, considerăm că trebuie de amplificat rolul politicii statului în sporirea competitivității la toate nivelurile de susținere a inovațiilor. **Astfel, „dezvoltarea științei devine pilonul central al creșterii competitivității întreprinderilor și a țării în ansamblu”** [6].

În știința economică, tot mai convingător, insistent și, după părerea noastră, corect, se atestă ideea că accelerarea modernizării economiei prin **creșterea potențialului inovațional este cea mai bună cale de sporire a competitivității** [5].

Este mai exact, în opinia noastră, să afirmăm că: **creșterea economică și competitivitatea se influențează reciproc și în mod benefic**.

În condițiile globalizării, integrării țărilor în economia mondială, unica posibilitate, pe termen lung, de a apăra cu siguranță interesele economice naționale și, ca urmare, de a asigura securitatea economică este **creșterea competitivității pe piața mondială** [8].

3. Politicile fiscal-bugetară, monetar-creditară și competitivitatea

În Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”, accesul la finanțe a fost identificat ca una din cele 4 probleme critice ale Republicii Moldova, iar diminuarea costurilor finanțării prin intensificarea

concretenței în sectorul financiar și dezvoltarea instrumentelor de management al riscurilor a fost determinată drept una din cele 7 priorități de dezvoltare, asupra cărora este focalizată Strategia.

Impactul politicilor fiscal-bugetare și monetar-credite asupra **competitivității** mărfurilor (serviciilor), întreprinderilor etc. are loc, în mod direct sau indirect, prin mecanismele politicii fiscal-bugetare respective.

O politică fiscal-bugetară performantă asigură o creștere esențială a resurselor în bugetul de stat și în bugetele locale. Unul dintre principalele rezultate ale acestei creșteri este apariția oportunităților reale ale bugetului de stat și ale bugetelor locale de a investi în întreprinderile publice sau publice-private, de stat sau o proprietate a UAT (unităților administrativ-teritoriale), în scopul sporirii **competitivității lor, ca agenți economici și a competitivității mărfurilor acestora**.

Impactul politicii monetar-credite asupra **competitivității** mărfurilor (serviciilor), întreprinderilor etc., în mod evident, are loc prin alte mecanisme specifice acestei politici.

Politica monetar-creditară constituie principala politică a băncilor și, în primul rând, a băncii centrale. Politica monetar-creditară influențează multiple procese economice, inclusiv comportamentul **competitivității** mărfurilor (serviciilor), întreprinderilor etc.

Prin măsurile monetare luate de stat și de banca centrală se realizează și se menține echilibrul dintre masa banilor în circulație și nevoile de bani ale economiei sau pentru influențarea într-un anumit sens a conjuncturii economice, inclusiv a sporirii **competitivității** mărfurilor și a întreprinderilor.

Asupra **competitivității** influențează atât politica monetar-creditară de restricție, cât și cea de expansiune. Prin reglarea volumului de resurse creditare ale băncilor comerciale, a ratelor dobânzii și a volumului masei monetare, banca centrală influențează procesul de investiții de capital, volumul și caracterul cererii pe piață, nivelul prețurilor și alți factori care determină starea economiei, inclusiv **competitivitatea** mărfurilor, întreprinderilor, regiunilor etc., **contribuind la o creștere economică durabilă și calitativă** [1].

4. Comerțul exterior și competitivitatea

La modul general, **creșterea economică** a oricărei țări este rezultatul acțiunii conjugate a două categorii de factori: interni și externi.

Printre factorii externi, un rol deosebit de important îl are **comerțul exterior**. Influența acestui factor asupra creșterii economice se exercită sub mai multe **forme**.

În primul rând, comerțul exterior asigură realizarea produsului social chiar în condițiile în care structura cererii diferă de structura ofertei. Asigurarea unei producții eficiente impune apelarea la piața externă.

În al doilea rând, comerțul exterior determină sporirea sau diminuarea venitului național produs în exterior, în funcție de raportul dintre valoarea națională și valoarea internațională a mărfurilor care fac obiectul comerțului exterior [2].

Comerțul exterior reduce costurile de producție, creează premise pentru sporirea calității mărfurilor și serviciilor, astfel **sporind și competitivitatea acestora** și, în ultima instanță, contribuie la creșterea PIB-ului per capita, deci – la creșterea economică. Realizând mărfurile pe piață, comerțul face și legătura economică dintre producție și consum, asigurând **echilibrul dintre ele**, la nivelurile microeconomic și macroeconomic – condiție a echilibrului economic general [3] și premisă majoră pentru o **creștere economică sustenabilă și calitativă**.

În general, interdependențele și impactul reciproc „cauză-efect” (sau „cauză-consecință”) între export, competitivitate și creșterea economică nu au un caracter univoc, ci sunt mult mai complexe. Aceste interdependențe și impacturi pot fi reciproce.

Așadar, realizarea necesității creșterii exporturilor are drept impact pozitiv foarte important atât sporirea capacităților de producție și a volumelor bunurilor și serviciilor pentru export, ceea ce iarăși contribuie la **creșterea economică** în țara-exportatoare, cât și a **competitivității economiei naționale** în ansamblu.

Concluzii:

1. Dezvoltarea economico-socială pe termen lung a Republicii Moldova necesită elaborarea și implementarea unei noi paradigme de creștere economică sustenabilă și calitativă.

2. Printre factorii decisivi ai creșterii economice în cadrul noii paradigme se numără: competitivitatea, investițiile, cercetarea-inovarea, politicile fiscal-bugetare și monetar-credite și comerțul exterior.

3. Factorii numiți, precum și alții similari, sunt interdependenți, interacționează, exercită un impact reciproc și se integrează în cadrul noii paradigme, în care competitivitatea, în mod obiectiv, este și va rămâne principalul factor integrator.

4. Sub acest aspect, factori ca investițiile, cercetarea-inovarea, politicile fiscal-bugetare și monetar-credite și comerțul exterior, pe lângă faptul exercitării unui impact esențial reciproc, încrucișat

și stimulativ, exercită un impact combinat și cumulativ și asupra competitivității – principalul factor integrator și rezultativ. Astfel, implementarea noii paradigme, ca urmare a efectului sinergetic al impactului factorilor respectivi, va asigura în Republica Moldova o creștere economică sustenabilă și calitativă.

Referințe bibliografice

1. MELINICIUC, C. Politica Monetar-Creditară și Piața Monetară. [accesat 5 august 2015]. Disponibil: <http://ro.scribd.com/doc/133985257/124000313-Tema-13-Politica-Monetar-Creditara-Si-Piata-Monetara>
2. DUTESCU, B. Comerțul exterior [accesat 10 august 2015]. Disponibil: http://www.referat.ro/referate/download/Comertul_exterior_1254.html
3. Efectele Comerțului Exterior asupra Creșterii Economice [accesat 13 august 2015]. Disponibil: <http://biblioteca.regielive.ro/proiecte/economie/efectele-comertului-exterior-asupra-cresterii-economice-140517.html>
4. ГОВОРОВА, Н. Конкурентоспособность – основной фактор развития современной экономики. В: Проблемы теории и практики управления. Москва, 2006, № 4, сс. 25-37. ISSN 0234-4505.
5. ЗИНЧЕНКО, Н. Конкурентоспособность российской Экономики как залог модернизации. В: Финансы и кредит. Москва, 2010, № 32, сс. 24-27. ISSN 2071-4688.
6. КОРМНОВ, Ю. О повышении конкурентоспособности экономики. В: Экономист. Москва, 2006, № 8, сс. 13-20. ISSN 0869-4672.
7. Секреты высокой конкурентоспособности. В: Вопросы экономики переходного периода. Москва, 2006, № 1, сс. 74-76.
8. ХУНТУА, З. Международная конкуренция и национальная экономическая безопасность. В: Общество и экономика. Москва, 2004, № 2, сс. 69-85. ISSN 0207-3676.

Recomandat spre publicare: 07.10.2015

ARGUMENTAREA MĂRIMII CREDITULUI PRIN OPTIMIZAREA PROGRAMULUI DE PRODUCȚIE A SOCIETĂȚILOR CU RĂSPUNDERE LIMITATĂ

Natalia MOCANU¹, doctor habilitat, conferențiar universitar,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Vitalie IGNAT², doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Tatiana BUJOR³, doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova

Actualitatea cercetării constă în faptul că funcționarea sistemului creditar în agricultura Republicii Moldova, ca țară agrară, este foarte necesară, luând în considerație că și procentul dobânzii bancare trebuie să fie accesibil societăților cu răspundere limitată, unde rentabilitatea producției nu este atât de înaltă. De aceea, scopul urmărit în acest articol este de a determina mărimea activelor circulante, care permite de a argumenta necesarul de credit prin optimizarea programului de producție în societățile cu răspundere limitată. Problema argumentării mărimii creditului societății cu răspundere limitată prin optimizarea programului de producție a fost realizată în baza utilizării metodei modelării economico-matematice, alcătuind modelul respectiv, în care, de rând cu determinarea valorii activelor circulante într-un calcul unic, se ia în considerație multitudinea de factori ce influențează asupra structurii de producție a entităților agricole. În rezultatul cercetărilor efectuate s-a stabilit că programul optim de producție al S.R.L. „Bardar-Agro”, realizat cu resursele disponibile, cu activele circulante în sumă de 3468 mii lei și cu un credit adițional de 669,7 mii lei (în afară de acel credit luat în anul 2012 pe cinci ani în sumă de 1326 mii lei, adică cu câte aproximativ 265 mii lei anual), îi va permite entității să obțină o eficiență economică mai sporită.

Cuvinte-cheie: mărimea creditului, optimizarea programului de producție, metode de modelare economico-matematică, active circulante, structură de producție, metode matematice.

The actuality of the research consists in the fact that the functioning of the lending system in the agriculture of the Republic of Moldova, as an agricultural country, is necessary, taking into consideration that the bank's interest rate must be accessible to limited liability companies where production profitability is not so high. Therefore the purpose of this article is to determine the size of current assets, which allows providing arguments for credit demand by optimizing production program for limited liability companies. The problem of the argumentation of the credit size by optimizing the production program of the limited liability company was undertaken using the mathematical economic modeling, forming the corresponding model, in which besides determining current assets value in a unique calculation there are taken into consideration many factors that influence the production structure of agricultural entities. The undertaken research has determined that the optimum production program of the limited liability company “Bardar-Agro”, achieved with the available resources, will allow that entity to gain a more enhanced economic efficiency.

Key words: loan credit, optimization of the production program, economic-mathematical modeling methods, current assets, structure of production, mathematical methods.

JEL Classification: C02; D13; D24; D51.

Introducere. Actualmente, unul dintre importante elemente ale mecanismului economic în agricultură este creditarea. Subsistemul creditării din sectorul agrar al economiei naționale este organic legat cu cel bugetar, de asigurare și al prețurilor. Elaborarea mecanismelor de creditare, adecvate condițiilor economice actuale, este în deosebi apreciată în legătură cu necesitatea de a dezvolta agricultura autohtonă. În acest context, funcționarea sistemului creditar în agricultura Republicii Moldova, ca țară agrară, este foarte necesară, luând în considerație faptul că și procentul dobânzii bancare trebuie să fie accesibil societăților cu răspundere limitată, unde rentabilitatea producției nu este atât de înaltă. De aceea, scopul

¹ © Natalia MOCANU, n.mocanu@uasmd.md

² © Vitalie IGNAT, ignat.eugen@mail.ru

³ © Tatiana BUJOR, bujortania@yahoo.com

urmărit în acest articol este de a determina mărimea activelor circulante, care permite argumentarea necesarului de credit prin optimizarea programului de producție în societățile cu răspundere limitată. Menționăm că la 6 septembrie 2013 a intrat în vigoare Legea privind contractele de credit pentru consumatori, scopul căreia este dezvoltarea cadrului legal indispensabil pentru asigurarea intereselor economice ale consumatorilor prin crearea condițiilor echitabile pentru obținerea creditelor de consum și stabilirea unor norme de comportament responsabile din partea creditorilor în procesul de acordare a creditelor pentru consumatori [1].

Actualitatea și importanța cercetării se mai explică și prin următorul fapt: conducerea Republicii Moldova trebuie să adopte măsuri urgente pentru a ieși din situația de criză cauzată de:

În primul rând – de embargoul asupra unor produse din partea Rusiei;

În al doilea rând – de speculațiile valutare ce au loc în ultimul timp, în urma cărora agrarienii au avut de suferit mult la procurarea resurselor, care s-au scumpit cu 30-50%;

În al treilea rând – de acțiunile Băncii Naționale privind majorarea ratei de refinanțare până la 13,5%, care, de fapt, a dus la stoparea procesului de creditare a producătorilor agricoli, iar multe bănci comerciale refuză să acorde credite acestora.

Totodată, menționăm încă un moment important, creditul în sumă de 90 mil. euro, acordat de către Republica Poloneză pentru 25 de ani cu 0,15%, a fost majorat până la 30% cu un lot minim de 500 mii euro. În asemenea situație, fermierii nu sunt în stare să valorifice un credit în sumă de 500 mii euro.

Material și metodă. Sunt cunoscute mai multe metode de evaluare a capacității de creditare a exploatațiilor agricole, inclusiv a societăților cu răspundere limitată care, în consecință, au la baza lor un sistem de coeficienți. Însă, investigațiile efectuate de mulți savanți, printre care M. Lișanschi, M. Maslov [4], demonstrează: coeficienții utilizați reflectă situația conform informațiilor despre sold în bilanț, deci în trecut și, corespunzător, indică doar unele trăsături de activitate economică. Așadar, evaluarea capacității de creditare, după cum consideră și savanții menționați anterior, trebuie să fie efectuată nu doar după structura bilanțului, ci și după eficacitatea programului de producție, optimizându-l prin intermediul metodei modelării economico-matematice.

Argumentarea mărimii (problema argumentării) creditului S.R.L.-ului prin optimizarea programului de producție a fost realizată în baza utilizării metodei modelării economico-matematice, alcătuind modelul respectiv, în care, de rând cu determinarea valorii activelor circulante într-un calcul unic, se ia în considerație și multitudinea de factori ce influențează structura de producție a entităților agricole.

În acest context, au fost studiate mai multe modificări ale modelelor matematice și, îndeosebi, cele ale savanților M. Lișanschi și I. Maslov [4], în baza cărora a fost elaborat modelul adecvat ce corespunde condițiilor de funcționare a obiectului de cercetare – S.R.L. „Bardar-Agro”.

Societatea nominalizată se ocupă de producerea, păstrarea și comercializarea grâului și a orzului, a porumbului pentru boabe, a semințelor de floarea-soarelui, a cartofului și a strugurilor. Produsele sunt vândute în următoarele puncte de livrare: boabele de grâu – piața „Ar-Prod” din comuna Bardar, boabele de porumb – S.R.L. „Viodi-Malex” din municipiul Chișinău, semințele de floarea-soarelui – ca plată pentru arendă, strugurii – în S.A. „Cricova”. În structura veniturilor din vânzări ale gospodăriei, o pondere considerabilă dețin strugurii (48,2-73,4%), pe locul doi se situează cerealele cu circa 25% și pe locul trei – producerea semințelor de floarea-soarelui. În componența activelor circulante ale S.R.L. „Bardar-Agro”, cea mai mare pondere revine stocurilor de mărfuri și materiale, iar pe locul doi sunt creanțele pe termen scurt.

Problema economico-matematică se formulează astfel: determinarea variantei optime a programului de producție a S.R.L. „Bardar-Agro”, care, la o utilizare rațională a resurselor disponibile, va permite identificarea valorii activelor circulante și argumentarea mărimii creditului necesar pentru realizarea programului nominalizat, luând în considerație cerințele asolamentului recomandat, îndeplinirea contractelor cu agenții economici și alte condiții în care funcționează gospodăria cu scopul de a obține o eficiență economică mai sporită conform criteriului de optimizare (producția globală maximă în expresie valorică).

Pentru realizarea modelului economico-matematic și soluționarea problemei la calculator este necesar de a pregăti următoarea informație:

- 1) suprafața terenului arabil destinat cultivării culturilor agricole;
- 2) specificarea tuturor culturilor ce pot fi cultivate în condițiile date;
- 3) fișele tehnologice;
- 4) schema rotației culturilor în asolamentul recomandat pentru condițiile întreprinderii agricole analizate;
- 5) rezerva resurselor de producție necesară pentru efectuarea procesului de producție;

- 6) norma de consum a resurselor în calcul la 1 ha pentru fiecare cultură (tipul de activitate din fitotehnie);
- 7) recolta fiecărei culturi agricole de pe 1 ha;
- 8) ponderea minimă-maximă a suprafețelor unor culturi în terenul arabil;
- 9) balanța humusului (tone la 1 ha) pentru asolamentul respectiv;
- 10) planul de producere a principalelor feluri de produse vegetale;
- 11) cantitatea de îngrășăminte organice (tone) ce contribuie la menținerea balanței pozitive a humusului în sol;
- 12) scoaterea (mineralizarea) humusului din fiecare cultură agricolă și, respectiv, în procesul spălării solului;
- 13) randamentul culturilor furajere de pe 1 ha și al cerealelor pentru furaj;
- 14) necesarul de furaje în total (chintale unități nutritive), inclusiv după felurile de furaje;
- 15) prețul de realizare și costul unitar al produselor vegetale.

Informația enumerată a fost pregătită în baza formularelor specializate, a rapoartelor financiare ale S.R.L. „Bardar-Agro”, a rapoartelor statistice nr. 29 – AGRO și nr. 21 – VÂNZĂRI, unele materiale din evidența contabilă primară din anii 2011-2014 și din planul de afaceri pentru anii 2016-2017, a tarifelor de costuri în agricultură elaborate de un grup de colaboratori de la Institutul Național de Cercetări Economice, a fișelor tehnologice de cultivare a culturilor agricole realizate de un grup de savanți de la catedra „Management” a UASM. Informația de intrare trebuie să respecte următoarele cerințe: să fie veridică, eficientă, operativă, cu posibilități analitice mai largi, ceea ce va permite calcularea indicatorilor și a caracteristicilor respective. Actualmente, starea informației planificate, statistice etc. încă nu corespunde pe deplin cerințelor enumerate. De aceea, unii indicatori, ca recolta la 1 ha și norma de consum a resurselor de producție în calcul la 1 ha pentru fiecare cultură, au fost calculați în baza datelor normative.

Rezultate și discuții. Scopul cercetării este determinarea tendințelor privind dezvoltarea relațiilor de credit ale producătorilor agricoli din Republica Moldova prin optimizarea programului de producție, a valorii activelor circulante, în baza cărora va fi argumentată mărimea creditului necesar pentru a efectua programul nominalizat.

Pentru a atinge acest scop, au fost stabilite următoarele sarcini:

- 1) studierea aspectelor teoretice ale creditului, ale esenței lui economice, studierea funcțiilor și formelor existente;
- 2) analiza sistemului de creditare a sectorului agrar în țările dezvoltate;
- 3) studierea metodelor de estimare a capacității de creditare a întreprinderilor;
- 4) evidențierea esenței metodei modelării economico-matematice de optimizare a programului de producție a societății cu răspundere limitată, a valorii activelor circulante, argumentând astfel mărimea creditului pentru efectuarea acestuia;
- 5) analiza caracteristicii condițiilor de dezvoltare economico-financiară a obiectului de cercetare;
- 6) pregătirea informației necesare pentru formularea problemei economico-matematice concrete în baza datelor S.R.L. „Bardar-Agro” pentru a alcătui modelul numeric și pentru a soluționa problema la calculator;
- 7) analiza variantei optime și elaborarea propunerilor concrete pentru a fi implementate în practica de producție.

Obiectul de cercetare este S.R.L. „Bardar-Agro”, comuna Bardar, raionul Ialoveni.

Suportul informațional se bazează pe:

- bibliografia enumerată în materialul expus;
- formularele specializate ale obiectului de cercetare (anii 2011-2014);
- rapoartele statistice nr. 29 – AGRO (anii 2013-2014);
- rapoartele statistice (anii 2013-2014) cu nr. 21 – Vânzări;
- rapoartele financiare (anii 2011-2014);
- unele materiale din evidența contabilă primară (anii 2011-2014) și normative planificate pentru anii 2015-2016;
- contractul de credit nr. C-285 din 05.04.2012 încheiat între S.R.L. „Bardar-Agro” și „FinComBank”;
- tarifele de costuri în agricultură, elaborate de un grup de colaboratori de la Institutul Național de Cercetări Economice.

Astfel, după obiectivele formulate, este important de a analiza componența și structura activelor circulante ale S.R.L. „Bardar-Agro” în anii 2011-2014 conform datelor din Tabelul 1.

Tabelul 1**Componența și dinamica activelor circulante în S.R.L. „Bardar-Agro”**

Indicatorul		Media anilor 2011-2012		Media anilor 2012-2013		Media anilor 2013-2014
		Suma, mii lei	%	Suma, mii lei	%	% sau de câte ori mai mult
1. Stocuri de mărfuri și materiale		1031,0	57,6	3099,5	64,4	de 3 ori
inclusiv:	– materiale	177,9	9,93	390,9	8,12	de 2,2 ori
	– obiecte de valoare mică și de scurtă durată	119,9	6,69	118,3	2,5	98,6%
	– producție în curs de execuție	401,6	22,4	1670,0	34,7	de 4,2 ori
	– produse	331,6	18,5	920,3	19,1	de 2,8 ori
2. Creanțe pe termen scurt		754,7	42,1	1704,8	35,4	de 2,3 ori
inclusiv:	– aferente facturilor comerciale	348,5	19,5	1441,6	29,9	de 4,1 ori
	– privind decontările cu bugetul	403,0	22,5	260,0	5,4	65,0%
	– alte creanțe	3,1	0,2	3,2	0,1	102,1%
3. Mijloace bănești		5,8	0,3	10,6	0,2	183%
inclusiv:	– casă	0,3	-	3,9	0,1	de 12,8 ori
	– conturi curente	5,5	0,3	6,7	0,14	122%
Total		1791,5	100	4814,9	100	de 2,7 ori

Sursa: Rapoartele financiare pe anii 2011-2014.

Observăm că în anii analizați, în componența activelor circulante cea mai mare pondere revine indicatorului stocurilor de mărfuri și materiale, care este în creștere de la 57,6%, în prima perioadă până la 64,4% – în cea de-a doua, iar în valoare absolută este în creștere de 3 ori. Pe al doilea loc se plasează creanțele pe termen scurt cu o pondere de 42,1% și de 35,4% în perioadele respective, care în valoare absolută au o tendință de creștere cu 2,3 ori mai mult în anii 2013-2014 decât în prima perioadă (2011-2012).

În continuare, este benefic de analizat structura stocurilor de mărfuri și materiale pe trimestrul IV al anului 2014, Tabelul 2.

Tabelul 2**Stocuri de mărfuri și materiale în trimestrul IV – 2014**

Indicatorul	La începutul trimestrului		La finele trimestrului de raportare	
	mii lei	%	mii lei	%
1. Materiale	381,4	10,3	179,8	10,1
2. Obiecte de valoare mică și de scurtă durată	122,3	3,3	115,8	6,5
3. Producție în curs de execuție	3069,7	82,9	463,6	26,1
4. Produse	124,1	3,5	1017,8	57,3
Total	3697,5	100,0	1777,0	100,0

Sursa: Cercetarea statistică nr. 5-C1, trimestrul IV-2014.

Comparând datele la începutul și la sfârșitul trimestrului, constatăm că ponderea materialelor, aproape că rămâne la același nivel, pe când ponderea produselor crește, în mod considerabil, de la 3,5% până la 57,3%, iar producția descrește în curs de execuție de aproximativ 6,6 ori.

Conform restricțiilor modelului economico-matematic, a funcției-obiectiv și a informației de intrare a fost formulată problema concretă pentru condițiile S.R.L. „Bardar-Agro”.

Ca variabile principale ale problemei au fost incluse: X_1 , X_2 , X_3 , ... X_9 – suprafața culturilor înșămânțate conform asolamentului recomandat (ha), X_{10} – suprafața plantată cu viță de vie (ha), X_{11} – valoarea activelor circulante (lei).

Asupra variabilelor au fost suprapuse 20 de restricții și problema soluționată la calculator conform pachetului de programe aplicative „Programarea lineară”.

Analizând rezultatele obținute, constatăm că pentru realizarea programului de producție optim orientat pentru anul 2017 – terenul agricol, arabil și suprafața viței de vie rămân neschimbate din cauza deficitului

resurselor financiare. Însă, resursele de forță de muncă nu se folosesc pe deplin – rezerva constituie 23738 ore-om. Valoarea activelor circulante, ce constituie 156,7 mii lei, nu este suficientă pentru efectuarea programului optim, cu toate că gospodăria deja a luat un credit pentru cinci ani în sumă de 1325,9 mii lei.

Structura suprafețelor culturilor agricole (grâul de toamnă – 39,7%, orzul de toamnă – 2,4%, porumbul pentru boabe și siloz – 20,7%, mazărea pentru boabe – 10,8%, lucerna – 9,8%) va permite gospodăriei să producă și să comercializeze, conform programului optim de producție, următoarele tipuri de produse (chintale): boabe-grâu – 5810; boabe-orz – 390; boabe-porumb – 4100; mazăre – 945; semințe de floarea-soarelui – 1260; struguri – 7300 q.

Tabelul 3

Structura comparativă a suprafețelor însemnate cu culturi agricole în S.R.L. „Bardar-Agro”

Culturile	Media anilor 2011-2014		Planul gospodăriei pentru anul 2015		Planul optim pentru anul 2016	
	ha	%	ha	%	ha	%
Grâu de toamnă	154,5	45,8	140	33,6	166,0	39,7
Orz de toamnă	1,2	20,4			10	2,4
Porumb pentru boabe	73,3	21,7	157	37,6	82	19,7
Porumb pentru siloz					4,0	1,0
Mazăre					45	10,8
Floarea-soarelui	107	31,8	120	28,8	70,0	16,8
Cartofi	1	0,3			2	0,5
Lucernă					38	9,1
Total semănături	337	100	417	100	417	100
Viță de vie	107	-	105	-	105	-
Total terenuri agricole	444	-	522	-	522	-

Sursa: Formulare specializate pe activitatea întreprinderilor agricole.

Porumbul pentru siloz (circa 720 chintale) și lucerna pentru masă verde și fân – 6090 chintale, dar și deșeurile de la cerealiere se vor folosi pentru animalele din sectorul individual.

La finalul analizei programului optim de producție, determinăm eficiența economică a acestuia, punând accentul pe valoarea activelor circulante optime, în baza cărora vom argumenta mărimea creditului necesar pentru realizarea acestui program (Tabelul 4).

Tabelul 4

Determinarea eficienței economice a programului optim de producție al S.R.L. „Bardar-Agro” în comparație cu media anilor 2011-2014

Indicatorul	Datele medii pe anii 2011-2014	Planul gospodăriei pentru anul 2016	Datele conform planului optim pentru anul 2017	Datele planului optim, în % față de:	
				media anilor 2011-2014	planul pentru anul 2016
1. Valoarea producției globale în prețurile comparabile ale anului 2005, mii lei	2867,1	3112,2	3855,6	134,5	123,9
2. Venitul din vânzări, mii lei	4469,1	4750,8	5611,3	125,6	118,1
3. Costul producției finite vândute, mii lei	3929,9	4015,1	4515,9	114,9	112,5
4. Profitul, mii lei	539,3	735,7	1095,4	de 2 ori	de 1,5 ori
5. Valoarea activelor circulante, mii lei	2798,3*	4831	3468,8**	121,5	110,3
6. Valoarea producției globale în calcul, mii lei:					
– la 1 ha teren agricol	5,49	5,96	7,39	134,5	123,9
– la 1 lucrător mediu anual	38,23	41,5	51,41	125,6	118,1
7. Profitul în calcul, mii lei:					
– la 1 ha teren agricol	1,03	1,41	2,1	de 2 ori	de 1,5 ori
– la 1 lucrător mediu anual	7,19	9,81	14,6	de 2 ori	de 1,5 ori
8. Nivelul rentabilității, %	13,72	18,32	24,26	10,54 p.p.	5,94 p.p.

*Din anul 2012 s-a adăugat creditul în sumă de 1326 mii lei, luat în 2012: 5 ani=265 mii lei anual.

**Aici trebuie adăugată suma din creditul din 2012, adică 265 + 265 = 530 mii lei.

Sursa: Formulare specializate pe activitatea întreprinderilor agricole.

În continuare, menționăm că este important de a analiza datele prezentate în Tabelul 4, începând cu principalul indicator oglindit în scopul cercetării – valoarea activelor circulante, care argumentează necesarul în credit. De asemenea, constatăm că S.R.L. „Bardar-Agro”, pentru realizarea programului de producție optim în anul 2016, în afară de resursele de producție disponibile, va mai avea nevoie încă de un credit (pe lângă creditul luat pentru 5 ani, în sumă de 1326 mii lei, conform contractului nr. C-285 din 05.04.2012 – câte aproximativ 265 mii lei anual) de 669,7 mii lei (3468-2798,3) plus la acea sumă de 530 mii lei, planificate pentru anii 2015-2016. Activele circulante trebuie să constituie 3468 mii lei și, respectiv, creditul adăugător în sumă de 669,7 mii lei.

După analiza datelor din Tabelul 4, observăm că programul optim de producție, realizat utilizând resursele de producție disponibile și activele circulante existente plus creditul în sumă de 669,7 mii lei, va asigura sporirea principalilor indicatori economici. Astfel, conform planului optim, valoarea producției globale în prețurile comparabile ale anului 2005 va crește cu 34,5% față de media anilor 2011-2014, iar față de cea planificată în gospodărie – cu 23,9%; venitul din vânzări va fi, respectiv, mărit cu 25,6% și cu 18,1%; nivelul rentabilității – cu +10,54 și 5,94 puncte procentuale, iar costul producției comercializate se va majora cu 14,9 și 12,5%.

Concluzii

1. Actualmente, pentru argumentarea mărimii creditului societății cu răspundere limitată, de rând cu metodele tradiționale, este rațional de a utiliza metoda modelării economico-matematice.

2. Pentru determinarea variantei optime (posibile, mai adecvate) pentru implementarea în practica de producție a obiectului de cercetare, este necesar de efectuat evidența contabilă conform cerințelor în vigoare, de elaborat planul business și alte materiale normative, în baza cărora să fie realizabilă pregătirea informației necesare pentru a fi mai amplă și calitativă, de a formula problema economico-matematică de argumentare a mărimii creditului.

3. Gospodăria analizată să efectueze procesul de producere, orientându-se spre structura optimă de producție, a valorii activelor circulante, obținute în rezultatul soluționării problemei economico-matematice la calculator.

4. Programul optim de producție al S.R.L. „Bardar-Agro”, realizat utilizând resursele disponibile, activele circulante în sumă de 3468 mii lei și un credit adăugător de 669,7 mii lei (în afară de creditul luat pe o perioadă de cinci ani, în anul 2012, în sumă de 1326 mii lei, ceea ce înseamnă, cu câte aproximativ 265 mii lei anual) va permite gospodăriei să obțină o eficiență economică mai sporită.

Referințe bibliografice

1. Legea privind contractele de credit pentru consumatori: nr. 202 din 12.07.2013. In: Monitorul oficial al Republicii Moldova. 2013, nr. 191-197, art. 619
2. BAJURA, T. Economia agrară și dezvoltarea spațiului rural. Chișinău: Ed. CEP USM, 2007. 155 p. ISBN 978-9975-70-164-8
3. HARUȚA, D., CALMÎC, V., HARUȚA, R. Argumentarea mărimii creditului exploatației agricole. In: Agricultura Moldovei. 2005, nr. 12, pp. 4-6
4. ЛИШАНСКИЙ, Марк Львович, МАСЛОВА, Ирина Борисовна. Краткосрочное кредитование сельскохозяйственных предприятий. Москва: Юнити-Дана, 2000. 287 с. ISBN 5-238-00135-5
5. STRATAN, A., MOREI, V., ZBANCĂ, A., LITVIN, A. Ghid privind argumentarea economică a activităților din agricultura Republicii Moldova (sectorul vegetal). Universitatea Agrară de Stat din Moldova, Federația Națională a Agricultorilor din Moldova „AGROinform”. Chișinău: UASM, 2009. 214 p. ISBN 978-9975-64-147-0
6. TCACI, Natalia, COJOCARU, Virginia. Analiza rotației și eficienței utilizării activelor curente în întreprinderile agricole. In: Economica. 2009, nr. 6, pp. 137-144
7. TCACI, Natalia. Particularitățile analizei eficienței utilizării factorilor de producție în unitățile agricole. In: Dezvoltarea durabilă a României și a Republicii Moldova în contextul european și mondial: Conferința științifică internațională, 22-23 septembrie 2006. Academia de Studii Economice din Moldova. Chișinău: ASEM, 2007. Vol. I, pp. 411-413. ISBN 978-9975-75-117-9

Recomandat spre publicare: 23.11.2015

MODELAREA CICLULUI DE CREARE A INOVAȚIILOR DESCHISE ȘI EVALUAREA ACESTORA

Natalia PERCINSCHI¹, doctor în economie, *Institutul Național de Cercetări Economice*
Lidia MAIER², cercetător științific, *Institutul Național de Cercetări Economice*
Tatiana TUREȚCHI³, cercetător științific, *Institutul Național de Cercetări Economice*

În articol sunt examinate problemele privind modelarea ciclului inovațiilor deschise. Actualitatea temei respective este condiționată de necesitatea de a schimba modelul actual de elaborare, implementare și comercializare a inovațiilor în Republica Moldova pentru dezvoltarea inovațională cu succes a economiei țării. Scopul articolului este de a analiza experiența străină de aplicare a modelului inovațiilor deschise și de a propune recomandări pentru implementarea acestuia în R. Moldova. Metodele folosite la elaborarea articolului au fost: analiza și generalizarea literaturii de specialitate, a materialelor analitice, a altor materiale și publicații la tema inovațiilor deschise. În rezultat, au fost arătate posibilitățile de evaluare calitativă și cantitativă a gradului de deschidere a întreprinderii către implementarea conceptului de inovație deschisă. S-au propus recomandări pentru funcționarea eficientă a modelului de inovație deschisă în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: inovații deschise, evaluare cantitativă, evaluare calitativă, Republica Moldova, model de inovație deschisă.

The article examines issues which appear in modeling the open innovation cycle. Actuality of theme is driven by the need in changing the current model of development, implementation and commercialization innovations in Moldova for developing successful innovative economy. The purpose of this article is to analyze foreign experience of implementing open innovation model and to propose recommendations for its implementation in Moldova. Methods used: analysis and generalization of literature, analytical materials, other materials and publications on open innovation. As a result were shown the possibilities of qualitative and quantitative assessment of the degree of openness of the company to implement the concept of open innovation. Were also proposed recommendations for the efficient operation of the open innovation model in Moldova.

Key words: open innovation, quantitative evaluation, qualitative evaluation, open innovation model, Republic of Moldova.

JEL Classification: M1; M2; O3; O31; O32; O39.

Introducere. La momentul actual, economia mondială trece printr-un proces de schimbări majore și de restructurări profunde. Acest lucru necesită noi căi de dezvoltare inovațională, ceea ce înseamnă că inovațiile trebuie să cuprindă sfere mai largi, iar în procesul dat, întreprinderile nu pot conduce singure toate activitățile de C&DT, de aceea ele trebuie să valorifice și cunoștințele din afara lor, care pot fi licențiate sau cumpărate [3]. Deci, apare un nou model de dezvoltare a afacerilor inovaționale și, anume, modelul bazat pe principiile inovațiilor deschise. În special, în contextul globalizării economiei, este necesară acumularea cunoștințelor și a valorilor, împărtășirea experienței pentru soluționarea în comun, de către diferiți actori, a sarcinilor dezvoltării și obținerea succesului în inovații. Așadar, la baza inovațiilor deschise se situează deschiderea, disponibilitatea de cooperare și de împărțire a succesului cu partenerii.

Potrivit profesorului Henry Chesbrough, care a inventat termenul de inovație deschisă, conceptul acestui fenomen este legat de managementul proceselor de inovație, care presupun că ideile valoroase pot veni din interiorul sau din afara firmei și pot merge pe piață dinăuntru sau dinafara companiei, de asemenea [1].

Astfel, teoria inovațiilor deschise determină procesul de cercetare și dezvoltare tehnologică ca *sistem deschis*. Inovațiile deschise înseamnă o abordare care implică nu doar sursele interne ale unei organizații, ci și cele din exterior. Esența modelului de inovații deschise constă în faptul că este compania cea care poate atrage idei noi și poate să iasă pe piață cu un nou produs nu doar datorită propriei dezvoltări interne, ci, de asemenea, activând în colaborare cu alte organizații [5; 6].

Teoria inovațiilor deschise presupune faptul că în procesul inovațional sunt implicați toți participanții mediului intern și extern al organizațiilor. În acest mediu există un număr mare de idei atât în interiorul firmei, cât și în afara ei, idei care sunt accesibile pentru utilizare, iar specialiștii dintr-o organizație pot fi angajați de către o alta [7].

¹ © Natalia PERCINSCHI, natperch@yahoo.com

² © Lidia MAIER, heart1961@mail.ru

³ © Tatiana TUREȚCHI, turetchi.tatiana@rambler.ru

Modelul inovațiilor deschise este utilizat de țările dezvoltate, iar pentru transformarea inovațională cu succes a economiei RM, implementarea modelului dat ar trebui să fie, de asemenea, unul din factorii principali.

În prezent, problema inovațiilor deschise nu este examinată activ în mediul științific al țării noastre, iar statul gestionează ineficient chiar și acea proprietate intelectuală care este creată din contul bugetului public. În Republica Moldova, cercetarea paradigmei inovațiilor deschise nu s-a realizat până acum și nu există lucrări ale savanților care ar dezvălui contextul acestui fenomen.

Statistica statelor dezvoltate arată că partea principală a PIB-ului este creată în sectorul întreprinderilor mici și mijlocii. În Republica Moldova se realizează o politică de stat activă de susținere a acestui tip de întreprinderi. Țara, prin adoptarea programelor de stat, a ales modelul inovațional de dezvoltare a economiei naționale, însă, progrese mari în dezvoltarea inovațională nu se prea observă. De aceea, se presupune că aplicarea modelului inovațiilor deschise ar putea influența pozitiv dezvoltarea economică.

În pofida faptului că întreprinderile conștientizează importanța tehnologiilor externe, nici măcar utilizarea celor interne pe piață, până în prezent, nu a devenit o practică răspândită pe larg. Din cauza nivelului redus de dezvoltare a pieței tehnologiilor în țara noastră, comercializarea tehnologiilor în ansamblu este o activitate complicată. În majoritatea întreprinderilor autohtone lipsește sistemul complex de căutare a potențialilor cumpărători, urmărind, totodată, foarte activ apariția noilor realizări pe piață.

Analiza activității întreprinderilor din sectorul TIC în domeniul inovațiilor deschise, realizată de autori prin metoda interviurilor cu principalii specialiști din sector a arătat că în R. Moldova există toate premisele social-economice pentru posibilitatea implementării în cadrul lor a managementului inovațiilor deschise. Alegerea acestui sector pentru analiză a fost determinată de faptul că, la momentul actual, sectorul TIC constituie 8% din PIB-ul țării.

Modelarea ciclului de creare a inovațiilor deschise. În procesul trecerii la *modelul inovațiilor deschise* are loc interacțiunea activă a întreprinderii cu inovatorii externi. Corporația transnațională IBM, care de la momentul creării și până în anul 1990 a utilizat activ modelul inovațiilor închise pentru dezvoltarea afacerii, servește drept exemplu de trecere armonioasă de la *modelul inovațiilor închise la cel al inovațiilor deschise*. Bază a acestuia a fost controlul intercorporativ al soluțiilor tehnologice, crearea și implementarea inovațiilor în interiorul corporației. Interacțiunea strânsă cu respectivii clienți nu permitea acestora să accepte soluțiile oferite de concurenți. Companiile-clienți, în procesul realizării proiectelor comune cu IBM, prezentau un volum foarte mare de informații confidențiale, ceea ce confirma credibilitatea înaltă față de corporație și certitudinea inexistenței unor canale de scurgere a informațiilor. Un rol important în tranziția la modelul deschis a avut construirea unui nou model de afaceri la intersecția mediului tehnologic și economic de dezvoltare a companiei. Experții în domeniul inovațiilor deschise consideră că la crearea unui nou model de afaceri este necesar de a pune accentul pe șase componente principale [1; 2; 7], Fig. 1.

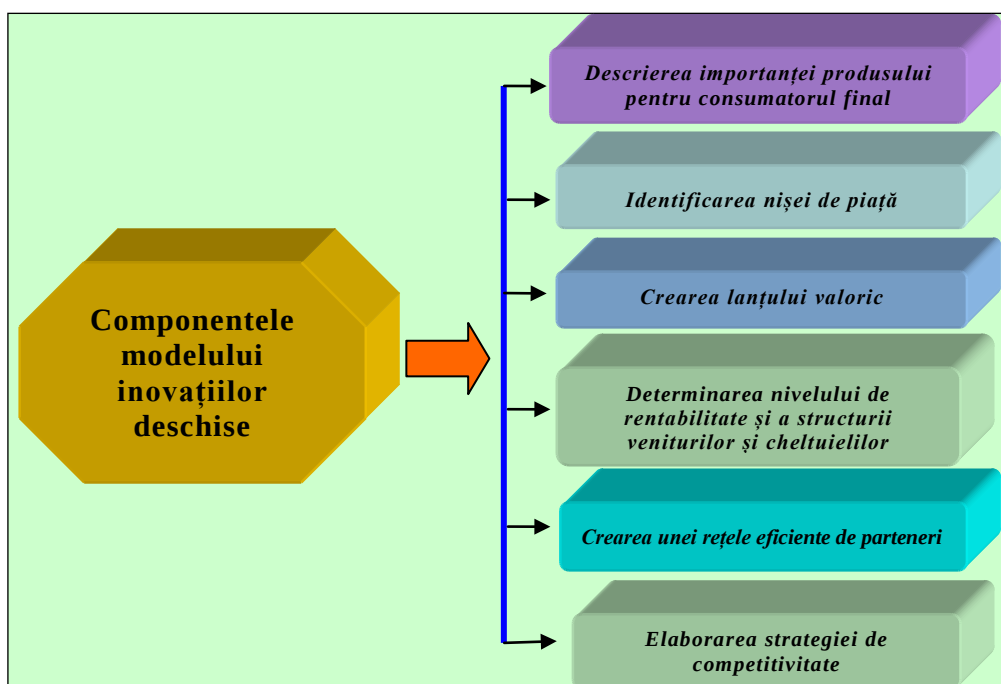

Fig. 1. Principalele elemente ale modelului inovațiilor deschise

Sursa: Elaborată de autori.

În continuare, este necesar să examinăm, în mod detaliat, aceste elemente.

1. **Descrierea importanței produsului pentru consumatorul final.** În procesul descrierii importanței produsului este necesar de a răspunde la două întrebări principale: Ce problemă a consumatorului necesită a fi soluționată? Cât de importantă este această problemă pentru consumator? Procesul elaborării produsului prin utilizarea modelului inovațiilor deschise este expus în detaliu în lucrările [5; 4; 1; 2].
2. **Identificarea nișei de piață.** Pentru identificarea nișei de piață pentru consumatorul final este necesar, în mod obligatoriu, de a alege grupul țintă de consumatori ai produsului. De regulă, consumatorii examinează importanța/valoarea tehnologiei, reieșind din posibilitățile ei. Dacă întreprinderea își înțelege grupul țintă de consumatori, ea obține nu doar avantaje pentru penetrarea cu succes a pieței, ci înțelege și dezvoltarea ulterioară a produsului propus.
3. **Crearea lanțurilor valorice.** După determinarea valorii produsului și a principalelor elemente ale acestei valori pentru consumatorul final în cadrul unei anumite nișe de piață este necesar de a trece la crearea lanțului valoric. Pentru crearea unui lanț valoric eficient este indispensabil de a soluționa două sarcini:
 - Lanțul trebuie să creeze valoare produsului pe întreg parcursul lui și la final să familiarizeze consumatorul;
 - Lanțul trebuie să permită companiei să conteze pe un volum suficient de valoare pentru justificarea cadrului modelului inovației deschise.
4. **Determinarea nivelului de rentabilitate și structurii veniturilor și cheltuielilor.** Aici este necesar de a determina structura cheltuielilor, raportul de creare a valorii dintre consumatori, producător și furnizori, de a identifica nevoia de resurse financiare și de producție pentru introducerea produsului pe piață.
5. **Crearea unei rețele eficiente de parteneri.** Construirea unor relații reciproc avantajoase pe termen lung cu toți participanții proiectului va contribui la maximizarea utilizării potențialului noii tehnologii pe piață pe partea cumpărătorilor, dar și va permite de a reduce cheltuielile pentru realizarea proiectului.
6. **Elaborarea strategiei de competitivitate.** Există diferite strategii de competitivitate pe piață. În sectoarele tradiționale ale economiei producătorii optimizează la maximum procesele de afaceri pentru reducerea cheltuielilor și propun consumatorului un preț atractiv. În sectoarele tehnologic avansate ale economiei, în special, în sectorul TIC, acestea țin de crearea în interiorul companiei a condițiilor pentru formarea prețurilor la produse pentru consumatori, dar și pentru protecția tehnologiei de copiere din partea concurenților.

La abordarea modelului inovațiilor deschise, companiile înțeleg că în cadrul companiei nu lucrează cei mai buni specialiști, nu apar cele mai bune idei; ideile noi pot fi sortite eșecului în cadrul modelului de afaceri existent. Compania analizează efectul de la achiziționarea ideilor străine și adoptă decizia dacă urmează de implementat independent toate ideile. Izolarea științifică în cadrul acestui model nu este o garanție de succes, ci, mai curând, un factor restrictiv. De aceea, colaborarea cu alte firme din domeniu, cu furnizorii, universitățile și consumatorul final poate avea o contribuție majoră.

Principiile utilizării inovațiilor deschise în cadrul unei organizații corespund *celor patru direcții-cheie funcționale de management al activității inovaționale*. Acestea sunt managementul: C&DT, al resurselor umane, al proprietății intelectuale și al competitivității.

Premisele de trecere a activității companiilor autohtone la modelul inovațiilor deschise pot fi:

- ✓ Difuzarea intensivă a cunoștințelor între agenții activității inovaționale;
 - ✓ Creșterea rapidă a numărului de realizări în acest domeniu;
 - ✓ Disponibilitatea de utilaje, de personal, de cunoștințe.
- (Realizările patentate nu au putut fi utilizate până în prezent și din cauza lipsei de utilaje, de personal, de cunoștințelor).

Dezvoltarea cu succes a modelului inovațiilor deschise în Republica Moldova poate fi împiedicată de necesitatea unor condiții de bază, la care se referă (următoarele):

- Securitatea afacerilor și populației;
- Stabilitatea socială și politică;
- Nivelul și calitatea capitalului uman;
- Climatul investițional atractiv;

- Libertatea economică și piețele competitive;
- Dezvoltarea societății civile;
- Resursele disponibile pentru realizarea inovațiilor.

Pentru funcționarea eficientă a modelului inovațiilor deschise este rațională crearea de parteneriate pentru realizarea în comun a cercetării și a dezvoltării. Utilizarea parteneriatului va permite de a crea un model optim de afaceri, de a reduce costurile de cercetare și dezvoltare tehnologică, de a crește volumele de producție și de a crea piețe principal noi pentru produse inovatoare.

Este fără îndoială faptul că trecerea de la modelul inovațiilor închise la modelul inovațiilor deschise implică dezvoltarea unei noi metode de „gândire”. Aceasta va permite de a crește eficiența utilizării potențialului intelectual, va contribui la creșterea concurenței și la crearea locurilor de muncă tehnologic avansate.

Implementarea *modelului inovațiilor deschise* va contribui la participarea țării în cadrul programelor tehnico-științifice internaționale, al platformelor tehnologice europene, la dezvoltarea infrastructurii interne pentru interacțiunea cu mediul tehnico-științific extern și infrastructura inovațională (rețele, universități inovaționale, parcuri științifico-tehnologice, instituții de dezvoltare etc.).

Susținem opinia savanților care, prin deschiderea inovațională a companiilor, înțeleg activitatea în comun cu consumatorii și furnizorii, universitățile și laboratoarele științifice naționale, start-up-urile și consorțiile sectoriale în vederea cercetării și dezvoltării tehnologice, creării și promovării pe piață a produselor și tehnologiilor inovaționale în baza conceptului de inovații deschise și aplicării modelelor de afaceri deschise [7].

Evaluarea cantitativă și calitativă a gradului de deschidere spre inovații a companiilor

Pentru evaluarea gradului de deschidere a companiei și a disponibilității ei, pentru realizarea activității inovaționale în baza principiului inovațiilor deschise, este necesar de a analiza fiecare direcție funcțională după următorii indicatori calitativi ai gradului de deschidere inovațională:

Managementul resurselor umane:

- ✓ Realizarea proiectelor, cercetării și dezvoltării tehnologice în comun cu organizații și specialiști din exterior;
- ✓ Dezvoltarea unor componente ale produsului/serviciului inovațional de către companii diferite;
- ✓ Colaborarea cu cele mai bune resurse umane/specialiști din domeniu;
- ✓ Interacțiunea activă cu universitățile și instituțiile de cercetare, atragerea specialiștilor tineri și studenților în cadrul proiectelor inovaționale;
- ✓ Atitudinea loială față de participarea angajaților în cadrul proiectelor străine;
- ✓ Creșterea calificării angajaților în baza conceptului de învățare continuă.

Managementul C&DT:

- ✓ Utilizarea realizărilor finisate din exterior;
- ✓ Utilizarea bazelor de date electronice pentru căutarea și selectarea realizărilor din sfera C&DT din exterior;
- ✓ Integrarea activității proprii de C&DT și a celei din exterior în cadrul unui model unic de afaceri;
- ✓ Studierea și utilizarea experienței naționale și a celei mondiale de management a inovațiilor;
- ✓ Studierea și utilizarea experienței și tehnologiilor avansate ale furnizorilor și partenerilor naționali și internaționali;
- ✓ Identificarea noilor sfere de aplicare și a rezervelor tehnologice obținute de către instituțiile științifice.

Managementul proprietății intelectuale:

- ✓ Transferul direct al tehnologiilor în baza acordurilor de licență;
- ✓ Transferul invers al tehnologiilor în baza acordurilor de licență;
- ✓ Achiziționarea de către companie a proprietății intelectuale, care corespunde modelului propriu de afaceri;
- ✓ Formarea și gestionarea portofoliului paralel cu ideile care nu sunt de bază;
- ✓ Managementul proprietății intelectuale ca activ integru (financiar, strategic);
- ✓ Participarea în cadrul târgurilor, expozițiilor sectoriale, conferințelor internaționale și naționale, pentru prezentarea rezultatelor activității de C&DT și studierea experienței avansate.

Managementul competitivității:

- ✓ Participarea deplină a serviciului de marketing la procesul inovațional;
- ✓ Managementul inovațiilor ca sarcină separată;

- ✓ Realizarea managementului inovațiilor și proprietății intelectuale în fiecare departament al companiei;
- ✓ Rolul important al furnizorilor și consumatorilor în procesul inovațional;
- ✓ Căutarea proactivă de către companie a inovațiilor din exterior;
- ✓ Implementarea de către companie a oricăror realizări inovaționale obținute în orice condiții: în cadrul companiei sau în afara ei.

Evaluarea finală a gradului de deschidere inovațională a companiei se realizează în funcție de rezultatele realizate de către companie în sfera inovațională în baza principiului inovațiilor deschise, precum și în baza analizei activității obiectelor de cercetare.

Indicatorii cantitativi ai evaluării deschiderii companiilor către inovații

Pentru evaluarea cantitativă complexă a deschiderii companiilor, experții propun indicatorul integrat de deschidere. Valoarea fiecărui indicator se regăsește în limitele de la 0 la 1. Respectiv, în funcție de rezultatul obținut și de proximitatea lui de 1, departamentul funcțional sau compania în ansamblu pot fi caracterizate ca fiind deschise, potențial deschise sau închise.

Abordările organizatorice și economice de formare a politicii inovaționale a companiei în baza conceptului inovațiilor deschise pot fi grupate și reprezentate în cadrul următoarelor procese manageriale:

- *Formarea asigurării informaționale;*
- *Stabilirea noilor responsabilități funcționale ale direcțiilor structurale pentru realizarea activității inovaționale în baza principiului inovațiilor deschise;*
- *Repartizarea rolurilor între manageri și departamente pentru utilizarea inovațiilor deschise.*

Căutarea companiilor inovaționale active este necesar de se efectua în cadrul expozițiilor anuale de tehnologii inovaționale cu următoarele subiecte:

- *Inovațiile deschise în cadrul întreprinderilor mici și mijlocii – experiență, crearea online a comunităților pentru inovațiile deschise;*
- *Rolul „credibilității” proiectelor în domeniul inovațiilor deschise, particularitățile culturale de realizare a conceptului inovațiilor deschise, susținerea de stat a creării rețelelor de inovații deschise;*
- *Inovațiile deschise în economia emergentă.*

O importanță deosebită în realizarea activității după modelul inovațional deschis are asigurarea informațională. Considerăm că o direcție importantă în activitatea privind asigurarea informațională este Internet tehnologia – informațiile despre expozițiile tematice, forum, simpozioane și participarea în cadrul acestora etc.

Internet-tehnologiile creează o platformă unică pentru activitatea inovațională deschisă. Printre cele mai diverse tipuri de tehnologii IT pot fi evidențiate:

- ✓ *Concursurile inovaționale, în cadrul cărora poate fi difuzată informația despre obiectivele tehnologice non-triviale, problemele inovaționale și pot fi atrași inovatorii pentru a aduce soluții.*
- ✓ *Piețele inovaționale – în cadrul cărora, într-un spațiu virtual se întâlnesc furnizorii, producătorii de inovații și beneficiarii.*
- ✓ *Comunitățile inovaționale – o platformă virtuală pentru schimbul de cunoștințe, idei, examinarea sarcinilor inovaționale de către cercetători și specialiștii practicieni.*
- ✓ *Soluții/servicii inovaționale online – cu ajutorul cărora utilizatorii ar putea crea grupe pentru soluționarea sarcinilor inovaționale prin utilizarea bazelor de date ale specialiștilor, a ideilor, a tehnologiilor inovative. Soluțiile inovaționale online oferă posibilități de utilizare a celor mai noi softuri și tehnologii.*

În afară de acest lucru, sunt utilizate portalurile dedicate inovațiilor deschise, care cuprind toate tipurile enumerate de servicii. Spre regret, în țara noastră aceste resurse nu sunt utilizate pe larg, cu excepția paginilor web ale Ministerului Tehnologiei Informației și Comunicațiilor, dar și ale Agenției pentru Inovare și Transfer Tehnologic.

Presupunem că, odată cu sporirea interesului față de inovațiile deschise și dezvoltarea pieței IT autohtone, vor avea loc schimbări pozitive ale situației curente.

A doua direcție importantă în asigurarea informațională este *culegerea informației cu privire la expozițiile tematice, forum, simpozioanele și participarea în cadrul acestora*; stabilirea interacțiunii cu centrele științifice de cercetare, universitățile, fondurile de venture, incubatoarele de afaceri pentru studierea experienței avansate și transferul de tehnologii. În ansamblu, în grupul proceselor de management pot fi evidențiate trei direcții principale:

- ✓ Culegerea și generalizarea informației privind inovațiile deschise din surse accesibile;
- ✓ Interacțiunea nemijlocită cu agenții activității inovatoare;
- ✓ Utilizarea datelor obținute la definirea obiectivelor inovatoare strategice și realizarea lor.

Concluzii

1. La etapa actuală, inovațiile deschise, ca model de management, tot mai frecvent sunt utilizate în multe sectoare ale economiei. În legătură cu marile costuri de deținere a propriilor laboratoare de cercetări științifice, întreprinderile se concentrează pe realizarea cercetărilor comune cu mediul inovativ, pe crearea centrelor inovative deschise.

2. Organizațiile care „se închid” în mediul intern comit o mare greșală. Acest lucru duce la următorul fapt: companiile irosesc resursele interne, dublând realizările inovative. Ascunzând rezultatele cercetărilor efectuate, organizațiile pierd o parte semnificativă din profit.

3. Ideea principală a modelului inovațiilor deschise nu este crearea unei noi invenții, care va asigura avantaje competitive companiei, ci căutarea tehnologiilor și ideilor, care pot satisface necesitățile existente ale clienților.

4. Fluiditatea personalului, care, în ultimul timp, se intensifică în țara noastră, demonstrează un risc crescut al aplicării modelului inovațiilor închise. Crearea inovațiilor după modelul inovațiilor închise este ușor „distrusă” de trecerea unui specialist-cheie în cadrul companiei concurente.

5. Modelul inovațiilor deschise nu este unul universal, deoarece posedă anumite riscuri (risc de pierdere a cunoștințelor și a competențelor-cheie, a controlului asupra proprietății intelectuale, cheltuieli înalte pentru coordonare, dificultate și complexitate a sarcinilor de creare a mecanismului de integrare).

6. La începutul tranziției către o economie a cunoștințelor, cea mai avantajoasă strategie este tendința către modelul inovațiilor deschise și realizarea modelului de afaceri respectiv. Companiile care aplică modelul inovațiilor închise nu sunt competitive pe piață, își irosesc resursele, dublând elaborările inovative deja create sau aflate în proces de elaborare.

7. Pentru utilizarea pe larg a modelului inovațiilor deschise în țara noastră este necesară realizarea următoarelor măsuri:

- Creșterea intensificării cercetărilor științifice în dezvoltarea economiei inovative;
- Internaționalizarea învățământului și a științei;
- Disponibilitatea și promovarea inovațiilor și a valorilor inovative, susținerea metodică, concilierea externă.

8. Pentru implementarea modelului inovațiilor deschise în economia țării, antreprenorii ar trebui să acorde o atenție deosebită ajustării modelelor de afaceri pentru adaptarea practicilor de succes de aplicare a acestuia de către companiile transnaționale, dar și să înceapă să interacționeze, în mod activ, cu piața capitalului venture, care urmează a fi creată în următorii ani în Republica Moldova.

Referințe bibliografice

1. CHESBROUGH, H. *Open innovation: The New Imperative for Creative for Creating and Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business School Press, 2003. 272 p. ISBN 978-1578518371.
2. CHESBROUGH, H. The logic on open innovation: managing intellectual property. In: *California management Review*. 2003, vol. 45 (3), pp. 33-58.
3. GASSMANN, O. Opening up the innovation process: towards an agenda. In: *R&D Management*. 2006, vol. 36, issue 3, pp. 223-226.
4. FICHTER, K. Innovation communities: the role of networks of promoters in Open innovation. In: *R&D Management*. 2009, vol. 39, issue 4, pp. 357-371.
5. KAZUHIRO, A., HIROSHI, N., NAOHIRO, S. The Firm's open innovation policies, laboratories' external collaborations, and laboratories' R&D performance. In: *R&D Management*. 2010, vol. 40, issue 2, pp. 109-123.
6. ГЕРАСИМОВА, Н.Н. Открытые инновации: обзор теории и практики на основе анализа литературы 2003-2010 гг. В: *Инновации*. Санкт-Петербург, 2011, № 3 (149), сс. 72-84.
7. ЧЕСБОР, Г. *Открытые инновации. Создание прибыльных технологий*. Пер. с англ. В.Н. ЕГОРОВА. Москва: Поколение, 2007. 336 с. ISBN 978-5-9763-0054-5.

Recomandat spre publicare: 02.12.2015

PIAȚA ILEGALĂ A PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

**Alexandra NOVAC¹, doctor în științe economice,
Institutul Național de Cercetări Economice**

În ultimii ani, se atestă o creștere a fenomenelor de contrafacere și piraterie nu doar în Republica Moldova, ci și la nivel global. Scopul lucrării constă în a oferi o apreciere a situației privind fenomenele de contrafacere și piraterie în Republica Moldova și a identifica principalii indicatori ai acestei piețe. În procesul efectuării investigațiilor au fost utilizate următoarele metode: analiza critică și generalizarea literaturii de specialitate, a materialelor analitice; analiza comparativă; analiza logică. Rezultatele cercetării s-au concretizat în identificarea principalilor indicatori ai pieței produselor contrafăcute și ai activității de combatere a acestora în Republica Moldova, ce pot fi utilizați pentru monitorizarea activității date, fiind evidențiate resursele informaționale disponibile pentru evidența indicatorilor specificați.

Cuvinte-cheie: contrafacere, piraterie, proprietate intelectuală, piață ilegală.

During the last years, there is a growth of the phenomena of counterfeiting and piracy not only in the Republic of Moldova, but also globally. The purpose of this paper is to provide an appreciation of the situation on the phenomena of counterfeiting and piracy in Moldova and to identify the main indicators of this market. During the investigations there were used the following methods: critical analysis and generalization of literature and analytical materials; comparative analysis, logical analysis. The research findings have resulted in identification of the main indicators of counterfeit goods market and of the activity of its combating in the Republic of Moldova. This can be used for its monitoring, using available informational resources for monitoring of the specified indicators.

Key words: counterfeit, piracy, intellectual property, illegal market.

JEL Classification: O30; O34.

Introducere. Contrafacerea și pirateria sunt termeni utilizați în mod tradițional pentru nominalizarea activităților ilicite legate de încălcarea drepturilor de proprietate industrială și, respectiv, de încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe.

Amploarea fenomenelor de contrafacere și piraterie la nivel global. În ultimii ani, s-a înregistrat o expansiune alarmantă a mai multor tipuri de produse care sunt cel mai frecvent contrafăcute, de la articole de lux (ceasuri de lux și articole vestimentare ale design-ului unor firme renumite) la produse care au impact asupra sănătății și siguranței personale (produse farmaceutice, produse alimentare și băuturi, echipamente medicale, produse de îngrijire personală, jucării, tutun și piese auto).

Este foarte dificil de a obține o imagine detaliată a amplitudinii acestei probleme globale. Dimensiunea cantitativă a pieței produselor ilegale, cu siguranță, nu poate fi cunoscută niciodată. Potrivit unei analize a datelor comerțului internațional (în baza datelor serviciilor vamale), în anul 2005, comerțul internațional cu bunuri contrafăcute și piratate a atins cifra de 200 mld. de dolari SUA. Această cifră nu include produsele contrafăcute și piratate, care sunt fabricate și consumate în interiorul țării și nici produsele digitale distribuite prin Internet. În cazul în care ar fi incluse și aceste elemente, piața globală a produselor contrafăcute și piratate ar fi fost cu câteva sute de miliarde de dolari mai mare.

Bazându-se pe fapte și statistici din sferele lor de activitate, organizațiile internaționale estimează că piața ilegală a produselor contrafăcute se încadrează între 5 și 7% din totalul comerțului, reprezentând astfel, sute de miliarde de dolari americani anual. Pierderile de locuri de muncă sunt estimate la 120.000 pe an în SUA și la 100.000 pe an în Comunitatea Europeană [3].

Factorii ce determină cererea și oferta produselor contrafăcute. Cererea și oferta pentru produsele contrafăcute sunt determinate de mai mulți factori. În ceea ce privește oferta de produse contrafăcute, decizia de a contraface un produs este definită, pe de o parte, de un set de factori, cum ar fi: profitabilitatea sporită, potențialul mare al pieței, influența brand-urilor, investițiile minime, cerințele tehnologice mici, riscul redus de a fi descoperit, cadrul legal, încălcarea flagrantă a drepturilor de proprietate intelectuală cu diminuarea

¹ © Alexandra NOVAC, alecsandra_novac@yahoo.com

respectivă a costurilor, iar pe de altă parte, cererea pentru produsele contrafăcute este stabilită doar de trei factori de bază: caracteristicile produsului (preț mic, calitate acceptabilă), caracteristica consumatorului (buget personal redus, interes insuficient pentru respectarea drepturilor asupra proprietății intelectuale), caracteristicile mediului instituțional în care operează producătorul și consumatorul (risc redus de a fi penalizat, ușurința de a achiziționa).

Indicatorii pieței produselor contrafăcute și ai activității de combatere a acestora. Actualmente, comerțul cu bunuri contrafăcute și piratate în Republica Moldova, aproape că nu este reflectat în sursele oficiale. Este foarte dificil de a cuantifica amploarea acestui fenomen, deoarece datele referitoare la piața produselor contrafăcute și piratate au un caracter fragmentar. Această stare a lucrurilor, privind lipsa unei informații disponibile despre comercializarea bunurilor contrafăcute și piratate, constituie un impediment în elaborarea și în promovarea unei politici de stat în vederea combaterii cu succes a fenomenelor date.

În scopul identificării indicatorilor pieței produselor contrafăcute și a combaterii acestora, au fost folosite următoarele surse de informare: datele oferite de Serviciul Vamal al Republicii Moldova, Ministerul Afacerilor Interne, informațiile din rapoartele Business Software Alliance.

Tabelul 1

Principalii indicatori identificați ai pieței produselor contrafăcute

Denumirea indicatorilor	Sursa datelor
Rata pirateriei soft	Datele din rapoartele Business Software Alliance, accesibile pe http://www.bsa.org/~media/Files/Research%20Papers/GlobalStudy/2014/2013GlobalSurvey_Study_en.pdf
Valoarea comercială a softului piratat	Datele din rapoartele Business Software Alliance, accesibile pe http://www.bsa.org/~media/Files/Research%20Papers/GlobalStudy/2014/2013GlobalSurvey_Study_en.pdf
Numărul obiectelor de proprietate intelectuală ce beneficiază de protecție la frontieră	Datele oferite de Serviciul Vamal al Republicii Moldova
Valoarea producției contrafăcute reținute la frontieră	Datele oferite de Serviciul Vamal al Republicii Moldova
Numărul sesizărilor depuse de titularii naționali și străini la Inspectoratul General de Poliție	Datele oferite de Ministerul Afacerilor Interne
Numărul dosarelor intentate de către Ministerul Afacerilor Interne legate de încălcarea drepturilor de proprietate intelectuală	Datele oferite de Ministerul Afacerilor Interne
Valoarea producției contrafăcute și piratate ridicate de către colaboratorii Ministerului Afacerilor Interne	Datele oferite de Ministerul Afacerilor Interne

Sursa: Elaborat de autor.

Piața produselor contrafăcute în Republica Moldova. Referindu-ne la RM, putem confirma faptul că și țara noastră se confruntă cu un grad avansat al contrafacerii și al pirateriei, iar la multe produse, nivelul acestora depășește considerabil mediile globale și zonale. Potrivit unor estimări preliminare ale Business Software Alliance, rata pirateriei de software în RM în anul 2011 a fost de 90% – o rată foarte mare, iar valoarea comercială a software-ului fără licență, expus pe piață, a atins cifra de 45 de milioane dolari, Figura 1.

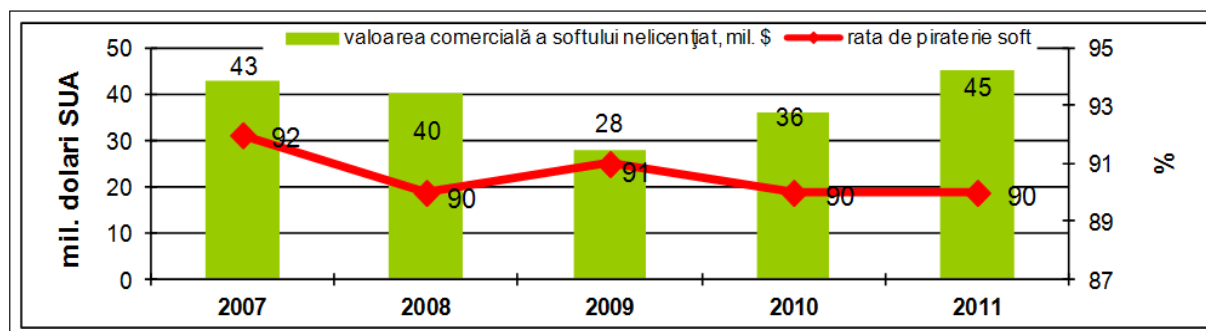

Fig. 1. Rata pirateriei soft și valoarea comercială a softului nelicențiat în R. Moldova, 2007-2011

Sursa: În baza [6].

În cadrul realizării prezentului studiu, am depistat o exagerare a ratei pirateriei software în Republica Moldova. Astfel, conform estimărilor Business Software Alliance, menționate anterior, rata pirateriei software în Republica Moldova constituie 90%, iar în expresie valorică – 45 mil. USD (anul 2011) [6]. Prin urmare, valoarea softului legal este estimată la 5 mil. USD. Însă doar pe segmentul persoanelor juridice, conform informațiilor Anuarului Statistic, cheltuielile pentru procurarea produselor program în anul 2011 constituiau 195 974,9 mil. lei (aproximativ 16,3 mil. USD) [1]. În acest caz, chiar dacă vom considera că softul utilizat de persoanele fizice este piratat la 100%, atunci rata medie a pirateriei soft în Republica Moldova în anul 2011 urmează a fi reestimată la circa 74%.

Factorii care determină amploarea acestui fenomen în Republica Moldova sunt diverși, însă aceștia rezultă, în primul rând, din lipsa culturii de consum și a priorității joase față de respectarea creațiilor intelectuale. O parte din vină o poartă consumatorii de produse piratate, care nu sunt dispuși să achiziționeze un soft licențiat.

Totodată, unul dintre obstacolele în calea aplicării efective a drepturilor de proprietate intelectuală este lipsa de profesionalism privind protecția drepturilor de proprietate intelectuală a poliției, a procurorilor și a judecătorilor, a funcționarilor vamali și a altor structuri de stat, pasivitatea titularilor, dar și dimensiunea minusculă a pieței Republicii Moldova, care diminuează interesul marilor corporații multinaționale în situația eforturilor de combatere a contrafacerii.

În anul 2010, numărul și dimensiunea de raiduri întreprinse împotriva persoanelor suspectate a scăzut, cele mai multe cazuri fiind închise, fără intentarea unor procese. Specialiștii susțin că acest lucru se datorează, în mare măsură, faptului că respectarea drepturilor de proprietate intelectuală nu este o activitate prioritară a autorităților în cauză [2].

De exemplu, în noiembrie 2010, cel mai mare torent „național” responsabil pentru încălcarea drepturilor de autor în Moldova a fost suspendat de către autoritățile locale responsabile de respectarea drepturilor (au fost înregistrați circa 270.000 de utilizatori). Cu toate acestea, în câteva săptămâni, același site a fost relansat ilegal și aproape cu același conținut. Până în prezent, nici o anchetă penală nu a fost inițiată împotriva proprietarilor sau operatorilor acestui site ilegal și nu au fost luate nici măsuri administrative.

La frontieră, protecția drepturilor de proprietate intelectuală se realizează de către *organele vamale*. Potrivit datelor Serviciului Vamal, numărul obiectelor proprietății intelectuale înregistrate, cărora li se acordă protecție la frontiera Republicii Moldova, este în continuă creștere, iar în anul 2013, acesta a ajuns la cifra de 497 (sau de 3,5 ori în comparație cu anul 2007), Figura 2.

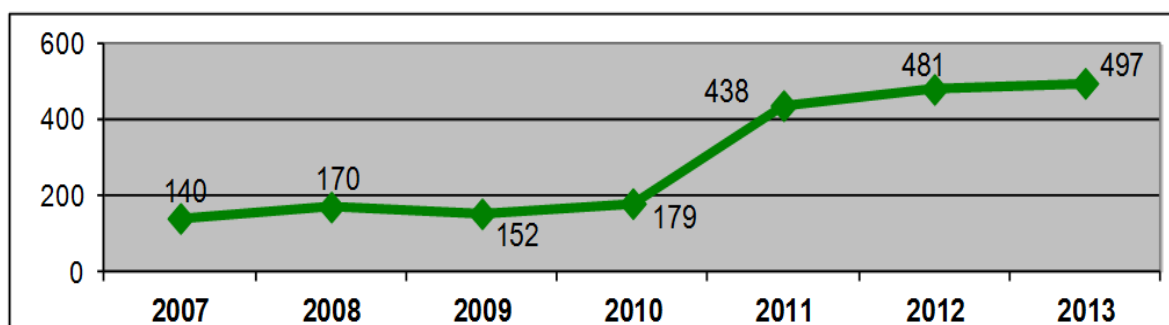

Fig. 2. Numărul OPI ce au beneficiat de protecție la frontieră, unități

Sursa: „Contracurarea traficului internațional cu mărfuri contrafăcute – un obiectiv prioritar al Serviciului Vamal”. <http://www.customs.gov.md/index.php?id=3459> (vizitat la 04.04.2012)

Pe parcursul anului 2013, organele vamale au înregistrat 81 de rețineri cu mărfuri susceptibile de a fi contrafăcute, cum ar fi: portmonee „Chanel”, „Salvatore Ferragamo”, telefoane mobile „Apple”, „Nokia”, „Samsung”, îmbrăcăminte și accesorii „Chanel”, „Prada”, „Gucci”, „Adidas”, „Nike”, „Puma”, lame pentru ras „Gillette”, insigne pentru automobile de marca „Mercedes-Benz”, „BMW” etc.

Potrivit datelor Serviciului Vamal, cele mai frecvent contrafăcute și piratate reținute la frontieră sunt: produse cosmetice, îmbrăcăminte, telefoane mobile și accesorii. Cuantumul produselor reținute la vamă este expus în Tabelul 2.

Tabelul 2

Produse contrafăcute reținute la frontieră, anul 2013

Categoria produsului	Cantitatea (buc.)	Ponderea, %	Țara de expediție
Telefoane mobile și accesorii	1348	38,5	Ucraina, China
Semne auto	1081	30,9	Turcia, China
Parfumerie, produse cosmetice	334	9,5	Polonia, Ucraina
Încălțăminte	219	6,3	Turcia, Ucraina
Jucării	144	4,1	China
Electrocasnice (vibromasoare, aparate de ras)	140	4	Ucraina
Îmbrăcăminte	120	3,4	Ucraina, Turcia
Ochelari de soare și huse pentru ochelarii de soare	52	1,5	China
Căni	48	1,4	Emiratele Arabe Unite
Genți, rucsacuri	15	0,4	Turcia, Ucraina
Total	3501	100	

Sursa: În baza [5, p.29].

Toate produsele contrafăcute reținute în anul 2013 au traversat frontiera pe cale terestră. Conform datelor Serviciului Vamal, cele mai multe mărfuri contrafăcute provin din Ucraina, China și Turcia, Figura 3.

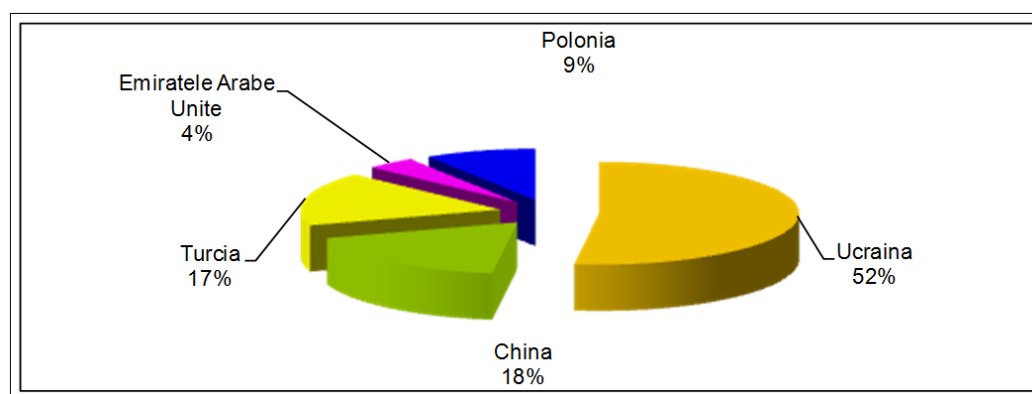

Fig. 3. Repartizarea produselor reținute în vamă după țara de origine a mărfurilor contrafăcute (anul 2013)

Sursa: În baza [5, p. 30].

Raportul [4, p. 18] Comisiei Europene privind intervențiile vamale plasează Republica Moldova în topul celor 10 țări din care provin cele mai multe mărfuri contrafăcute ce sosesc în Europa, cu o pondere de circa 2% în volumul total al mărfurilor sechestrate la frontieră.

Pe piața internă, rolul principal în prevenirea și combaterea delictelor din domeniul proprietății intelectuale revine Ministerului Afacerilor Interne (în continuare MAI). În cadrul Inspectoratului Național de Investigații al Inspectoratului General al Poliției al MAI activează Secția combaterea infracțiunilor în domeniul proprietății intelectuale a Direcției (nr. 3) Investigare Fraude Economice, specializată în combaterea încălcărilor din sfera proprietății intelectuale.

Potrivit Direcției Investigare Fraude Economice, pe parcursul anului 2013 au fost efectuate 143 de controale, dintre care 12 – în baza procedurii ex-officio, iar 131 – în baza sesizărilor depuse de titularii de drepturi.

În anul 2013, s-a observat o accentuare a diferenței dintre numărul sesizărilor depuse de titularii străini (141 sesizări) și numărul celor depuse de titularii naționali (2), situația, practic, inversându-se în comparație cu anul 2010, Figura 4.

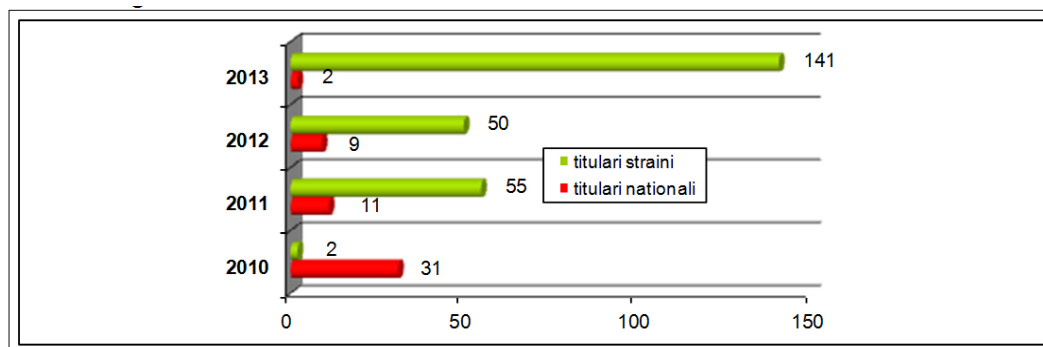

Fig. 4. Repartizarea sesizărilor pe titulari

Sursa: În baza [5, p. 34].

Drept urmare a controalelor efectuate, în anul 2013 au fost întocmite 143 de acte de constatare, soldate cu 142 de acte de ridicare a produselor contrafăcute/pirate cu o valoare totală de 3675935 de lei. Suma amenzilor aplicate în baza dosarelor contravenționale intentate a atins valoarea de 357500 de lei.

Un rol deosebit în aplicarea legii penale cu referire la respectarea drepturilor de proprietate intelectuală în Republica Moldova revine Procuraturii Generale. În anul 2013, procurorii au desfășurat urmărirea penală în 10 cauze privind încălcarea drepturilor de proprietate intelectuală, dintre care: conform art. 185¹ (încălcarea dreptului de autor) – 6 cauze penale; art. 185² (încălcarea drepturilor de proprietate industrială) – 3 cauze; art. 246² (falsificarea și contrafacerea produselor) – 1 cauză (care a fost conexasă la un dosar penal din cele indicate conform art. 185² din Codul penal) [5, p. 40].

Concluzii. Rezumând, menționăm că în Republica Moldova, datele privind comerțul cu bunurile contrafăcute și piratate au un caracter fragmentar, fapt care se reflectă, în mod inevitabil, negativ asupra elaborării și promovării unei politici de stat în vederea combaterii cu succes a fenomenelor date.

În opinia noastră, legislația conține mecanisme destul de eficiente pentru a preveni utilizarea ilegală a proprietății intelectuale, dar nu întotdeauna aceste mecanisme sunt puse în practică. Lupta cu succes împotriva fenomenelor de piraterie și contrafacere, este posibilă doar în cazul punerii în aplicare a unei politici de stat solide în domeniul proprietății intelectuale și în cazul creșterii nivelului de interes al societății privind fenomenele date. În mare parte, dezvoltarea pirateriei și a fenomenului de contrafacere în țara noastră se datorează lipsei unui control sistematic din partea organelor competente în vederea soluționării acestei probleme.

Referințe bibliografice

1. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova = Статистический Ежегодник Республики Молдова = Statistical Yearbook of the Republic of Moldova 2012*. Chișinău: Statistică, 2012. 560 p. ISBN 978-9975-78-932-5.
2. INTERNATIONAL INTELLECTUAL PROPERTY ALLIANCE. 2011 Special 301 Report On Copyright Protection and Enforcement: Moldova. 2011, 15 February [accesat 10 august 2015]. Disponibil: <http://www.iipa.com/rbc/2011/2011SPEC301MOLDOVA.pdf>
3. IDRIS, K. *Proprietatea Intelectuală - un instrument puternic pentru dezvoltarea economică*. București: O.S.I.M., 2006. 317 p. ISBN 973-86828-3-5.
4. EUROPEAN COMMISSION. *Report on EU customs enforcement of intellectual property rights. Results at the EU border 2012*. Luxembourg, 2013. 38 p. ISBN 978-92-79-30891-8.
5. AGEPI. *Raportul Național privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală în Republica Moldova = National Report on the Enforcement of Intellectual property rights in the Republic of Moldova 2013*. Chișinău, 2013. 66 p.
6. BUSINESS SOFTWARE ALLIANCE. *Shadow market: 2011 BSA global software piracy study*. 2012, May [accesat 10 august 2015]. Disponibil: http://globalstudy.bsa.org/2011/downloads/study_pdf/2011_BSA_Piracy_Study-Standard.pdf

Recomandat spre publicare: 28.09.2015

PROBLEME ÎN ACTIVITATEA INCUBATOARELOR DE INOVARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

**Lidia MAIER¹, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

În economia modernă, cea bazată pe cunoaștere, i se acordă o atenție deosebită procesului de inovare și transfer tehnologic. Instrumentul cel mai adecvat la momentul actual pentru stimularea activității de inovare și transfer tehnologic a întreprinderilor mici și mijlocii și pentru susținerea creșterii competitivității lor în întreaga lume se consideră a fi incubarea afacerilor inovative. În Republica Moldova, de asemenea, există premise pentru dezvoltarea procesului de inovare și incubare a afacerilor inovative: a fost creat un cadru legislativ privind activitatea de inovare și transfer tehnologic; inovarea și transferul tehnologic, crearea și dezvoltarea infrastructurii de inovare se află printre prioritățile politicilor și strategiilor principale de stat, inclusiv cele ce se referă la susținerea IMM-urilor; în țară există unele inițiative de introducere a culturii inovaționale în viața economică, de dezvoltare a infrastructurii de susținere a afacerilor bazate pe inovații, dar și încercări stinghere de dezvoltare a cooperării dintre întreprinderi, mediul academic/universitar și stat în cadrul incubatoarelor de inovare. Cu toate acestea, procesul decurge anevoios, iar eficiența tuturor acestor eforturi este redusă, necorespunzând așteptărilor principalilor actori implicați în activitatea de inovare, deoarece au un impact minim asupra dezvoltării sectorului IMM-urilor. În acest mod se explică actualitatea temei abordate. Scopul cercetării este de a analiza premisele și situația actuală în dezvoltarea procesului de incubare a afacerilor inovative în Republica Moldova, principalele probleme cu care se confruntă incubatoarele de inovare create în activitatea lor și de a propune măsuri de depășire a situației dificile în acest domeniu. Metodele folosite la elaborarea articolului au fost: analiza și generalizarea literaturii de specialitate, a materialelor analitice, a actelor legislative și normativ-juridice de dezvoltare a inovării și de înființare a afacerilor inovative în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: proces de inovare, transfer tehnologic, incubare, întreprinderi mici și mijlocii, politici de inovare, afaceri inovative.

In the modern economy, based on knowledge, a special attention is given to the innovation and technology transfer process. Currently, the best instrument stimulating innovation activity and technology transfer of SMEs and supporting the increase of their competitiveness worldwide is considered to be the incubation of innovative businesses. In Moldova, there is also prerequisites for the development of the innovative processes and incubation of innovative business: in the republic was initially created a legislative framework on innovation activity and technology transfer; innovation and technology transfer, the creation and development of innovation infrastructure is among the main priorities of state policies and strategies, including those related to support SMEs.

In Moldova are some initiatives for introducing innovative culture in the economy, development of the infrastructure for supporting the enterprises based on innovations, and some modest attempts for development of the cooperation between business, academia/university and state within the innovation incubators. However, the process is difficult and the effectiveness of these efforts is low, they do not meet the expectations of the main actors involved in innovation, having a minimal impact on the development of the SME sector. This explains the actuality of the addressed theme. The purpose of this paper is to analyze the premises and the current situation in the development process of the innovative businesses incubation in Moldova, the main problems faced by innovation incubators and to propose measures to overcome the difficult situation in this area. The methods used in this article are the following: analysis and generalization of specialized literature, analytical materials, legislative and normative acts on innovation development and the establishment of innovative businesses in Moldova.

Key words: innovation process, technology transfer, incubation, small and medium sized enterprises, innovation policies, innovative business.

JEL Classification: O30; O31; O33.

¹ © Lidia MAIER, heart1961@mail.ru

Introducere. Ideea de incubare a afacerilor nu reprezintă o noutate, însă la etapa actuală constituie cel mai adecvat instrument pentru stimularea inovării și susținerea competitivității IMM-urilor, iar ca instrument de modernizare a economiei nu are alternativă. Rolul jucat de incubatoare în infrastructura de afaceri diferă de la țară la țară, uneori chiar și în interiorul unei anumite țări, depinzând de contextul național specific, de contextul politic în care își desfășoară activitatea, de interesele partenerilor implicați etc. [10], [7]. Obiectivul principal al incubatoarelor moderne, al incubatoarelor tehnologice și de inovare (ITI) este promovarea pe larg a inovării și a spiritului antreprenorial, dar și implementarea și comercializarea produselor de cunoaștere ale universităților și instituțiilor de cercetare. Partenerii principali în această activitate sunt mediul de afaceri, universitățile/instituțiile de cercetare și, desigur, statul, ca susținător și, de cele mai multe ori, ca promotor principal al activității de inovare-incubare, ca responsabil pentru politicile de susținere a inovării și a IMM-urilor [2], [4]. Politicile publice, care pledează pentru procesul de incubare pot avea diferite obiective strategice, fiecare implicând o cultură diferită de dezvoltare a afacerilor, care se va reflecta în activitatea, tipul de ITI creat și în numărul de parteneri-cheie etc.

Susținerea financiară a ITI se face din diferite surse, fondurile publice de la administrațiile federale, centrale, locale, care constituie 65% din total, rămân a fi sursa principală, iar în cazul în care ITI primesc asistență financiară de la universitățile/instituțiile de cercetare de stat, cifra se ridică la 71,2% [12]. Totodată, în ultimul timp se observă un interes deosebit al sectorului privat pentru ITI.

Experiența arată că în timp ce multe incubatoare s-au dovedit a fi de succes în multe țări, în altele nu au reușit să își atingă obiectivele. Cauzele nereușitei acestora constau în: politicile naționale; cultura națională; structura birocratică a unei țări; situația politică; atitudinea părților implicate față de însuși procesul de incubare a afacerilor; interesele/opiniile diferite față de rolul/scopul ITI în societate etc. [9; 5; 6]. Cele mai mari bariere, însă, în calea dezvoltării inovării/incubării în multe țări, în special, în cele mai slab dezvoltate, sunt adânc înrădăcinate în mentalitățile „anti-antreprenoriale”. Neîncrederea oamenilor determină scăderea nivelului de cooperare între întreprinderi sau între sectorul de cercetare și întreprinderi. Relațiile dintre acestea și sectorul public sunt chiar mai rele. Astfel, la etapa inițială, este necesar ca fiecare țară să creeze un mediu benefic pentru dezvoltarea spiritului și culturii antreprenoriale și inovaționale, să elaboreze politici adecvate pentru a susține creșterea economică și competitivitatea prin inovare și incubare, să dezvolte procese organizaționale și programe eficiente, inclusiv de preincubare, pentru a asigura succesul incubatoarelor de inovare.

Având în vedere cazurile de succes și bunele practici înregistrate în țările dezvoltate, cum ar fi Silicon Valley, de exemplu, menționăm că acestea pot fi adaptate și aplicate în alte regiuni, acordând o atenție deplină la diferențele de context, cultură și condiții. Acestea pot fi adaptate, și nu copiate, deoarece s-a demonstrat deja că anume copierea modelului Silicon Valley nu a fost eficientă în țările care au încercat să adapteze acest model la condițiile lor. Totodată, trebuie de precizat faptul că incubatoarele tehnologice pot cataliza formarea de clustere tehnologice în regiunile mai puțin dinamice și pot stimula crearea de locuri de muncă. Rezultatele menționate sunt accelerate în regiuni mai dinamice, crescând astfel avantajele competitive existente.

Premise pentru dezvoltarea procesului de incubare în Republica Moldova. În timp ce în întreaga lume are loc o activitate intensă în domeniul inovării și creării afacerilor inovative prin incubare, Republica Moldova, de asemenea, tinde către progres prin creșterea culturii științifico-tehnologice și a celei antreprenoriale, se întreprind măsuri în vederea promovării inovațiilor pentru creșterea competitivității, iar printre obiectivele prioritare de dezvoltare a antreprenoriatului în cadrul programelor și a strategiilor de stat se află promovarea activității inovaționale și crearea infrastructurii de suport pentru activitatea afacerilor inovative. De exemplu, dezvoltarea și promovarea educației și culturii antreprenoriale prin „*crearea incubatoarelor de inovare în cadrul universităților*” este unul dintre obiectivele Strategiei de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020, iar Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei pentru anii 2015-2017 prevede asistența pentru IMM-uri în crearea afacerilor inovaționale prin „*extinderea infrastructurii inovaționale prin crearea și susținerea incubatoarelor de inovare (inclusiv pe lângă universități) și parcuri științifico-tehnologice, business incubatoare inovative și dezvoltarea noilor forme de infrastructură în sprijinul IMM-urilor: business acceleratoare și garaje*”. De asemenea, în RM există și unele inițiative de introducere a culturii inovării în viața economică, de dezvoltare a infrastructurii de susținere a afacerilor inovative existente și crearea noilor afaceri, bazate pe inovații și, în acest context, de dezvoltare a cooperării dintre întreprinderi și mediul academic/universitar și stat. Studiile existente arată că IMM-urile, în general, sunt interesate de implementarea inovațiilor; potrivit statisticii, țara are o infrastructură de cercetare și dezvoltare tehnologică cu peste 52 de organizații în sfera științei și inovării, inclusiv universități și alte instituții, are cercetători de înaltă calificare, infrastructură de cercetare (resurse tehnice și materiale – laboratoare, echipament, competențe informatice), oferită de către Academia de Științe

a Moldovei (A.Ș.M.). Începând cu anul 2003, guvernul a adoptat politica de stat pentru inovare și transfer tehnologic, care a dus la crearea unui cadru legislativ cu privire la inovare și, implicit, la incubare: *Codul cu privire la știință și inovare al R. M. nr. 259-XV din 05.07.2004; Acordul de parteneriat între Guvern și A.Ș.M.; Legea cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare nr. 138-XVI din 21.06.2007; Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru competitivitate”*.

Actualmente, drept rezultat, în Republica Moldova există 8 incubatoare de inovare – unul în cadrul Parcului științifico-tehnologic „Academica”, altul în cadrul Parcului științifico-tehnologic „InAgro” și alte șase – pe lângă și în cadrul universităților. După locul amplasării – cinci sunt în mun. Chișinău și două în regiunile țării (Bălți și Comrat). După modelul de administrare – unul este condus de o întreprindere de stat și șapte – de universități. Toate incubatoarele de inovare din țară sunt *non-profit*; partenerul și finanțatorul principal este statul. Unicul incubator care poate oferi rezultate relativ bune este Incubatorul de inovare „Inovatorul”, creat în anul 2007, cu specializare universală. Acesta, cu suportul activ al Administratorului Î.S. „Aselteh” supraviețuiește în condițiile actuale. Celelalte sunt create în anii 2012-2013 și nu au o activitate suficient de activă.

Cele relatate demonstrează că statul, pe de o parte, depune eforturi pentru dezvoltarea procesului de inovare/incubare, iar pe de altă parte, eficiența acestor eforturi este redusă, ceea ce nu corespunde așteptărilor antreprenorilor și potențialilor antreprenori, având *„impact minim asupra dezvoltării sectorului IMM-urilor, fapt datorat și relațiilor slabe de cooperare între autoritățile publice responsabile de politica de inovare, sectorul privat, universități, precum și altor factori”* [14]. În plus, actualmente, în Republica Moldova, *„atât sfera cercetării, dezvoltării tehnologice și inovării, cât și economia reală evoluează independent în mare măsură. Conexiunea dintre cercetare, educație și mediul de afaceri este foarte slabă”* [15].

Deși Academia de Științe a Moldovei desfășoară o activitate relativ intensă de promovare a inovării și de dezvoltare a cooperării dintre cele două sectoare importante pentru economia țării, cercetarea și sectorul privat, cooperarea sectorului IMM cu statul, în prezent, constă doar din dialogul public-privat [14], iar conexiunea cu sectorul privat se reduce la un număr restrâns de posibilități, care pot fi realizate nu doar prin transferul de cunoștințe și transferul tehnologic, ci și prin dezvoltarea afacerilor, bazate pe inovații și noi tehnologii în cadrul incubatoarelor de inovare. Chiar dacă în R. Moldova au fost create incubatoarele de inovare, experiența arată că structurile de susținere a IMM-urilor în implementarea inovării în R. Moldova sunt încă insuficiente [14], iar incubatoarele de inovare, deși au rezultate relativ palpabile, întâlnesc multe greutăți în activitatea lor.

Probleme cu care se confruntă incubatoarele de inovare în Republica Moldova. Cu toate că mediul general pentru stimularea inovării și dezvoltării incubatoarelor de inovare a fost creat și acestea oferă o anumită gamă de servicii de incubare, numărul de rezidenți în cadrul lor este redus, fapt condiționat de atractivitatea joasă a acestui mecanism de susținere a afacerilor bazate pe inovare și noi tehnologii. Analizând situația prin prisma evoluției numărului de rezidenți în cadrul celui mai eficient Incubator de inovare „Inovatorul”, putem observa că, într-adevăr, numărul de rezidenți a evoluat de la doi, în anul 2008 până la șapte, în anul 2010, iar din anul 2010 se înregistrează o reducere drastică a acestora, de la șapte la trei rezidenți în anul 2013, Figura 1.

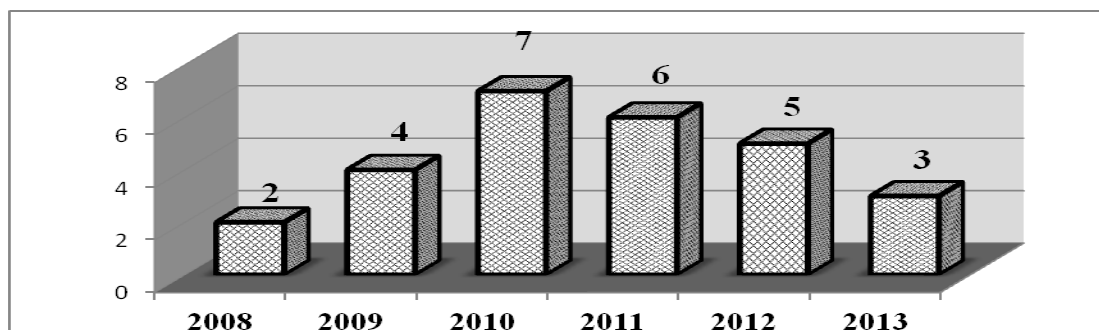

Fig. 1. Evoluția numărului de rezidenți în cadrul Incubatorului de inovare „Inovatorul” pe parcursul anilor 2008-2013

Sursa: Elaborată de autor în baza Rapoartelor de activitate anuale ale Agenției de Inovare și Transfer Tehnologic (AITT).

Această diminuare se datorează mai multor factori negativi, printre care și lipsa resurselor financiare pentru realizarea proiectului, legăturile slabe între mediul de cercetare și cel de afaceri etc. Cel mai important factor negativ a fost cel legislativ – imperfecțiunea legislației, în general și anularea facilităților fiscale și vamale, în particular. Acest lucru a dus la descurajarea antreprenorilor de a se implica în activități de inovare, iar facilitățile menționate, probabil, au fost determinante în atragerea rezidenților.

Astfel, pe parcursul a șapte ani de activitate s-a demonstrat că mecanismele de stimulare a inovării și, în special, incubarea afacerilor are o mare însemnătate pentru rezidenți.

În prezent, rezidenții infrastructurii de inovare beneficiază de următoarele stimulente [3]:

- finanțarea publică a proiectelor de transfer tehnologic a rezidenților (până la 50%);
- parteneriate dintre mediul de afaceri și mediul academic în cadrul PST și II;
- reduceri la tarife pentru arenda încăperilor și serviciilor comunale pentru rezidenții incubatoarelor de inovare;
- prestarea serviciilor gratuite sau la prețuri reduse.

Însă, aceste mecanisme nu asigură sporirea atractivității incubatoarelor de inovare și, în același timp, sunt ineficiente din cauza barierelor și dificultăților care se întâlnesc în accesarea lor.

Cadrul legislativ imperfect. Cadrul legislativ se caracterizează printr-o politică centralizată de inovare și transfer tehnologic. De exemplu, în R. Moldova, unica instituție împuternicită de Guvern pentru a elabora, realiza și promova politica de inovare și transfer tehnologic este Academia de Științe, responsabilă de formularea, implementarea, monitorizarea, evaluarea impactului politicilor de inovare și de raportarea către Guvern și public. Implicarea redusă a Guvernului poate fi considerată drept una ciudată, fiind caracterizată, printre altele, prin reticența de a elabora politici coerente legate de acest domeniu, fapt oglindit nu numai în alocările bugetare, dar și în sistemul general de reglementări asociate inovării. Astfel, cadrul legislativ privind inovarea în Republica Moldova susține și reflectă insuficient activitatea de inovare, abordând conceptul de inovare doar prin prisma activităților științifice și lăsând în afara cadrului legal activitățile inovaționale realizate la nivelul agenților economici [15]. Totodată, trebuie de menționat faptul că deși acesta susține implementarea realizărilor științifice în economie, este paradoxal faptul că în cadrul incubatoarelor de inovare nu se realizează proiecte de inovare care ar reieși din realizările științei autohtone [1], iar conceptul valorificării rezultatelor cercetării prin crearea de start-up-uri inovative și spin-off-uri nu este utilizat de cercetători și, cu atât mai mult, conceptul inițiativelor de tip spin-off este puțin cunoscut. Acest lucru se întâmplă pentru că în R. Moldova legislația actuală nu încurajează cercetătorii sau universitățile să se ocupe de activități antreprenoriale sau să fie fondatori ai firmelor inovaționale [1]. Pentru a crea o cultură de antreprenariat academic, atât autoritățile responsabile de elaborarea legislației, cât și cercetătorii din universități și instituțiile de cercetare trebuie să înțeleagă mai bine ideea de comercializare a cunoștințelor prin acordarea de licențe și întreprinderi de tip spin-off.

Totodată, în procesul activității practice de incubare a afacerilor inovative s-au depistat și alte probleme și lacune [11], care împiedică dezvoltarea cu succes a incubatoarelor de inovare în țara noastră. Acestea se referă, în special, la unele capitole și articole din Legea cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare, care au fost formulate incomplet, ceea ce nu permite în deplină măsură aplicarea în practică. Lacunele date țin de condițiile de selectare a rezidenților, de statutul de rezident, de finanțarea proiectelor de inovare a rezidenților, de facilitățile și scutirile de la plata tarifelor etc. Deși, inițial, legea prevedea facilități fiscale și vamale, în lege nu erau stipulate concret aceste facilități, în ce condiții se acordă, în ce volum și cine le stabilește și le aprobă. De asemenea, în procesul desfășurării activităților de inovare-incubare s-au depistat divergențe între *Codul cu privire la știință și inovare* și *Legea cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare*. Totodată, în aceste documente de politici privind inovarea/incubarea nu este reflectată noțiunea de întreprindere inovativă, nu sunt clasificate întreprinderile inovative și nu este reglementată activitatea persoanelor fizice și a companiilor inovative (persoanele juridice), care efectuează activități de inovare și implementare a noilor tehnologii, de fabricare a produselor și serviciilor noi în sfera de producere.

Astfel, se constată că, la momentul actual, „cadrul legislativ pune accentul pe generarea cunoștințelor și pe rezultatele științifice, mai puțin pe asimilarea economică și socială a acestora” [15]. Legea cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare este compromisă, inovațiile în această lege sunt abordate „din perspectiva procesului de cercetare științifică și de transferare a rezultatelor procesului dat în sectorul economic. Procesul de transfer este reglementat într-o manieră birocratizată și excesiv de centralizată, iar funcțiile și competențele sunt atribuite impropriu” [15].

Cadrul economic nefavorabil este rezultatul incapacității țării de a depăși unele dificultăți critice apărute. În ceea ce privește activitatea de inovare, inclusiv incubarea afacerilor inovative, trebuie de menționat că lipsa unor strategii eficiente de atragere a fondurilor, mai ales din afara țării (UE, de exemplu), a fost principalul motiv pentru care incubatoarele de inovare sunt în criză de resurse financiare atât operaționale, cât și pentru susținerea rezidenților. Programele de suport internaționale existente la momentul actual ar trebui să fie promovate mai larg nu doar pe pagina web a A.Ș.M., ci și pe alte pagini web, inclusiv cele destinate IMM-urilor (de exemplu, <http://businessportal.md/>) și să se concretizeze mai clar pentru ce categorii de beneficiari sunt destinate și cum pot aplica IMM-urile. Probabil, ar fi utilă desfășurarea pe larg a unor seminare pentru promovarea acestor programe.

Mecanisme de susținere a rezidenților în realizarea proiectelor inovative imperfecte și insuficiente. În prezent, în R. Moldova, practic, nu există mecanisme și instrumente reale de susținere financiară a proiectelor realizate de rezidenții incubatoarelor de inovare. Imperfecțiunea legislației creează confuzii, iar rezidenții incubatoarelor de inovare sunt lipsiți de stimulente pentru a realiza proiecte inovaționale în cadrul acestor structuri [1].

Cadrul legislativ nu prevede instrumente fiscale care să încurajeze inovațiile [15]. În scopul creării infrastructurii inovaționale, în anul 2007 au fost operate modificări și completări în Codul fiscal și Codul vamal, prin care rezidenților incubatoarelor de inovare le-au fost acordate importante facilități fiscale, vamale și tarifare. Însă, nici un rezident nu a beneficiat de ele. Mai mult, mulțrăvnitele facilități fiscale și vamale din data de 01.02.2012 au fost anulate. Cauzele care au dus la anularea acestor facilități au fost: 1) principalele autorități de stat aveau viziuni contradictorii asupra felului în care urmau să fie acordate și utilizate aceste facilități, 2) solicitanții facilităților nu garantau utilizarea transparentă a acestora și 3) a lipsit o coordonare strategică a politicilor statului în acest domeniu. Anularea acestor facilități a pus o amprentă nefastă pe activitatea incubatoarelor de inovare și a dus la faptul că potențialii antreprenori și-au pierdut încrederea în promisiunile statului și continuă să practice afaceri tradiționale, nedorind să se implice în activități de inovare.

Deși legislația existentă prevede finanțarea activității în sfera științei și inovării (Regulamentului cu privire la finanțarea activității în sfera științei și inovării [anexa 2 la Acordul de parteneriat între Guvern și Academia de Științe a Moldovei pentru anii 2009-2012]), din cauza numeroaselor lacune și inexactități, a divergențelor dintre principalele documente de politici privind inovarea, rezidenții nu pot obține finanțări bugetare. În mare parte, finanțarea bugetară este îndreptată spre finanțarea proiectelor realizate în cadrul organizațiilor acreditate din sfera științei și inovării, iar rezidenții parveniți din afara acestei sfere nu pot beneficia de suport financiar public și încearcă să realizeze proiectele aprobate cu forțe proprii [11]. Dar, este bine cunoscut faptul că activitatea de inovare este foarte costisitoare și atunci când antreprenorii epuizează toate rezervele financiare proprii, aceste proiecte sunt sistate.

În continuare, trebuie să menționăm că pentru susținerea IMM-urilor prin intermediul ODIMM sunt promovate o serie de programe (Programul de atragere a remitențelor în economie PARE 1+1, Programul național pentru abilitarea economică a tinerilor, Gestiunea eficientă a afacerii, Fondul special de garantare a creditelor), dar acestea nu sunt suficiente și bine orientate pentru susținerea unor activități inovaționale, de aceea se consideră oportun de a include componentele de inovare în cadrul programelor de suport de stat a IMM-urilor, inclusiv a rezidenților incubatoarelor de inovare.

Preluând experiența străină de susținere a rezidenților în realizarea proiectelor lor inovative în Republica Moldova, se consideră necesară implementarea următoarelor mecanisme:

- ✓ Fondurile venture, create prin participarea sectorului public și a celui privat, dar și alte fonduri de stat și/sau public-private, destinate finanțării proiectelor din infrastructura de inovare, inclusiv cu condiția participării Administratorului incubatoarelor de inovare în capitalul statutar al firmelor create;
- ✓ Schemele de garantare reciprocă, create din aportul Administratorului și al rezidenților incubatoarelor de inovare;
- ✓ Voucherele de inovare, care ar facilita accesul antreprenorilor la cercetare;
- ✓ Atragerea companiilor mari, a băncilor comerciale etc., pentru a investi în afacerile noi, riscante, dar promițătoare, cu potențial mare de creștere în schimbul unei cote în capitalul statutar al firmelor create.

Situația politică instabilă. Asupra activității incubatoarelor de inovare din țară influențează mult situația politică și schimbările în guvern. Toate aceste schimbări duc la faptul că interesul factorilor de decizie și al liderilor politici față de activitatea de inovare/incubare este redus, ceea ce constituie o problemă

mare, deoarece incubatoarele de inovare sunt finanțate, în special, de către guvern, iar schimbările frecvente în mediul politic pot duce la pierderea de fonduri și la prăbușirea ideii de incubare. De exemplu, în decursul activității sale, Incubatorul de inovare „Inovatorul”, în afară de expozițiile naționale și internaționale, a participat în cadrul a două expoziții permanente (una în blocul central al A.Ș.M., et. 1, organizată în comun cu instituțiile științifice ale A.Ș.M. și alta – în blocul administrativ al Administratorului ÎS „Aselteh”, et. 1, împreună cu parcurile științifico-tehnologice), organizate de AITT anume cu scopul de a invita autoritățile publice responsabile de politica de inovare, alți factori de decizie și conducerea țării pentru a atrage atenția asupra activității structurilor de inovare create, asupra succeselor realizate și a problemelor existente. Din anul 2008 până în anul 2012, aceste expoziții au fost vizitate de diferiți factori de decizie, rezidenții au prezentat prototipuri și produse inovaționale promițătoare, au vorbit despre problemele existente, însă eforturile au fost fără succes, interesul acestor delegații fiind minim. Totodată, experiențele străine arată că în țările în care factorii de decizie politică nu sunt interesați de implementarea acestui instrument eficient de dezvoltare economică, incubatoarele de inovare pot fi compromise.

Sistemul de luare a deciziilor în sfera științei și inovării este excesiv de centralizat. Dat fiind faptul că sistemul de luare a deciziilor în sfera de cercetare-inovare este excesiv de centralizat, s-a acordat prioritate în primul rând generării cunoștințelor și în al doilea rând utilizării și difuzării acestora. De exemplu, în R. Moldova principalul actor și promotor al activității de inovare și incubare este Academia de Științe, care, de fapt, a și elaborat proiectele de legi și actele normative referitoare la inovare/incubare, a lansat programele de creare a infrastructurii de inovare, inclusiv a incubatoarelor, fiind delegată de către Guvern în acest sens. Guvernul a participat în mod nesemnificativ la formularea politicilor în domeniu, iar sectorul privat nu a fost implicat deloc în această activitate. De exemplu, Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică este organul executiv al A.Ș.M., care stabilește „regulile de joc” în sfera științei și inovării, având rolul de a aproba și finanța proiectele de inovare și transfer tehnologic și este constituit din membri ai A.Ș.M., dar nu reprezintă suficient de bine sectorul privat, Guvernul și societatea civilă [15]. În rezultat, suportul financiar din partea statului a fost acordat aproape în întregime doar pentru generarea de cunoștințe în instituțiile subordonate A.Ș.M., o pondere foarte modestă revenind pentru preluarea, absorbția și distribuirea cunoștințelor de către întreprinderile din economia reală și de către societate în general. Însă, experiențele străine arată că politica de inovare, la fel ca multe alte politici publice din prezent, nu pot fi gestionate sau concepute doar de către unele instituții, precum nici chiar numai de guverne, administrații publice, ci trebuie să fie rezultatul unor interacțiuni între actorii publici și privați [8]. Politicile concepute în cooperare cu toți actorii procesului de inovare „*reduc din supraîncărcarea guvernelor atât în ceea ce privește luarea deciziilor, cât și punerea lor în aplicare, furnizează resurse suplimentare și/sau rare (financiare, politice, umane, relaționale), accelerează procesele colective de învățare, sunt mai bine plasate pentru a face față incertitudinii*”.

În plus, Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic, care monitorizează și evaluează activitățile parcurilor științifico-tehnologice, ale incubatoarelor de inovare, susține dezvoltarea acestora prin implementarea politicilor și strategiilor de inovare și de transfer tehnologic, nu are în cadrul său o comisie de evaluare, creată din reprezentanți ai autorităților, ai sectorului privat și ai universităților/instituțiilor de cercetare etc., care ar evalua permanent activitatea incubatoarelor, ar identifica problemele existente și ar veni cu propuneri concrete pentru îmbunătățirea activității incubatoarelor de inovare și dezvoltarea firmelor noi inovaționale și operarea modificărilor necesare ale documentelor de politici privind inovarea.

Însă, experiențele străine demonstrează următorul fapt: atât consiliile de selecție, aprobare, finanțare, cât și de evaluare a proiectelor rezidenților incubatoarelor de inovare trebuie să includă antreprenori locali cu experiență, un specialist în domeniul proprietății intelectuale, un contabil, un specialist din sistemul bancar, un reprezentant de publicitate și mass-media și diverși experți în domeniul tehnic și de comercializare a tehnologiei. În general, sunt implicați, de obicei, reprezentanți din diferite structuri ale sistemului de inovare, ceea ce determină interacțiunea dintre cele trei elemente ale cadrului Triplu helix, cum ar fi guvernul, universitățile/instituțiile de cercetare și mediul de afaceri, care sunt capabili de a genera noi oportunități pentru inovare și noi antreprenori [16].

Programele de incubare a afacerilor inovative anticipate. Toate problemele menționate denotă că în Republica Moldova programele de incubare a afacerilor au fost anticipate, incubatoarele de inovare fiind create fără o analiză minuțioasă a tuturor resurselor, posibilităților, condițiilor locale și intereselor tuturor părților implicate, fără a ține cont de infrastructura necesară, dar și de existența relațiilor dintre mediul academic, mediul privat și guvern, ceea ce a dus la faptul că programele de incubare nu sunt pe măsura așteptărilor, mijloacele financiare sunt insuficiente și nu sunt cheltuite în mod adecvat [13], iar în cazul în

care nu se vor întreprinde măsuri pentru consolidarea relațiilor dintre cele trei părți menționate ale procesului de inovare/incubare, pentru promovarea pe larg în societate a oportunităților și beneficiilor acestui proces, incubatoarele de inovare riscă să-și piardă importanța în țară.

Mai mult decât atât, incubatoarele de inovare, create, începând cu anul 2011 în cadrul universităților, nu sunt funcționale până în prezent – unele au 1-2 rezidenți, iar altele nu au nici unul. Antreprenoriatul universitar nu este dezvoltat, de asemenea, nu sunt elaborate mecanisme clare, prin care sistemul educațional participă la procesele inovaționale și nici competențele autorităților de politici educaționale în acest domeniu [15], nu există mecanisme eficiente de atragere a studenților și cadrelor didactice în crearea întreprinderilor inovative prin incubare.

Totodată, experiențele străine arată că rolul universităților este esențial în procesul de inovare și incubare a afacerilor inovative, iar în țările în care incubatoarele de inovare au fost create în condiții de incertitudine, programele de incubare au fost compromise. În Republica Moldova, rolul universităților în procesul de inovare și incubare a afacerilor bazate pe inovare trebuie reevaluat și revizuit. Mobilizarea universităților pentru activitatea de inovare trebuie să fie abordată într-o manieră care presupune transformarea, reorientarea spre bunele practici europene.

Bariere importante în activitatea incubatoarelor de inovare și a rezidenților acestora sunt preocupările privind proprietatea intelectuală. În R. Moldova, proprietatea intelectuală nu a ocupat încă locul de factor-cheie în dezvoltarea economică, socială și culturală a țării. Conceptul de spin-off este puțin cunoscut și nu este practic aplicat. Se presupune că o cauză a acestui fapt este reticența cercetătorilor, care, de obicei, singuri nu-și implementează rezultatele activității și, deseori, ezită să-și împărtășească ideile, de aceea uneori apar probleme legate de proprietatea intelectuală. Mai mult, pe cât se pare, comunitatea științifică/universitară nu este neapărat gata să se angajeze în activități antreprenoriale. Universitățile/instituțiile de cercetare doresc să-și păstreze rolul și responsabilitatea față de societate ca „deținători” ai rezultatelor cercetărilor științifice, iar cercetătorii controlează brevetele și le folosesc mai curând ca să-și completeze lista lor de publicații academice, ceea ce constituie o problemă în contextul încurajării inovării și susținerii cercetătorilor care ar dori să-și deschidă o proprie afacere prin crearea unei întreprinderi de tipul „spin-off” (*Politicile pot avea un rol, în acest sens, implementând conceptul de spin-off și permițând cercetătorilor să creeze societăți economice, activitatea cărora ar consta în aplicarea practică (implementarea) a rezultatelor activității intelectuale, drepturile exclusive asupra cărora aparțin instituțiilor științifice*). Acesta este, posibil, unul dintre motivele care arată că în cadrul incubatoarelor de inovare nu există nici un rezident din mediul academic și nici un proiect rezultat din realizările științei autohtone.

O altă parte a problemei constă în faptul că în R. Moldova nu este recunoscută importanța valorii bunurilor (activelor) intangibile, cum este proprietatea intelectuală. De exemplu, rezidenții, care doresc să obțină credite de la băncile comerciale, lăsând în gaj drepturile de proprietate intelectuală, nu reușesc din cauza reticenței băncilor de a recunoaște aceste drepturi și/sau a imposibilității de a evalua valoarea lor.

Concluzii și recomandări

Așadar, putem concluziona că în R. Moldova există premise pentru dezvoltarea procesului de inovare și incubare a afacerilor inovative, precum și a parteneriatului dintre IMM-uri, mediul academic și stat în cadrul incubatoarelor de inovare: a fost creat un cadru legislativ privind activitatea de inovare și transfer tehnologic; inovarea și transferul tehnologic, crearea și dezvoltarea infrastructurii de inovare se află printre prioritățile politicilor și strategiilor principale de stat, inclusiv cele ce se referă la susținerea IMM-urilor; în țară există unele inițiative de introducere a culturii inovaționale în viața economică, de dezvoltare a infrastructurii de susținere a afacerilor bazate pe inovații, dar și încercări stinghere de dezvoltare a cooperării dintre întreprinderi, mediul academic/universitar și stat în cadrul incubatoarelor de inovare.

Totuși, fiindcă nu corespund așteptărilor principalilor actori implicați în activitatea de inovare, eficiența tuturor acestor eforturi este redusă, având un impact minim asupra dezvoltării sectorului IMM-urilor. Deși Academia de Științe a Moldovei desfășoară o activitate relativ intensă de promovare a inovării și de dezvoltare a cooperării dintre cele două sectoare importante pentru economia țării – cercetarea și sectorul privat, cooperarea sectorului IMM-urilor cu statul se reduce în prezent doar la dialogul public-privat, conexiunea cu sectorul privat reducându-se la un număr restrâns de posibilități, care pot fi realizate prin transferul tehnologic.

Referindu-ne la incubatoarele de inovare, trebuie să menționăm că în rezultatul analizei efectuate se constată că programele de incubare a afacerilor bazate pe inovații și noi tehnologii sunt anticipate în R. Moldova. Acestea au fost create fără o analiză minuțioasă a tuturor resurselor, posibilităților, condițiilor locale și intereselor tuturor părților implicate și fără a ține cont de infrastructura necesară, iar relațiile dintre

mediul academic, mediul privat și guvern fiind, practic, inexistente, ceea ce a dus la faptul că programele de incubare nu sunt pe măsura așteptărilor, mijloacele financiare fiind insuficiente și cheltuite inadecvat. Unicul incubator, care poate prezenta rezultate relativ bune este Incubatorul de inovare „Inovatorul”. Acesta, cu suportul activ al Administratorului ÎS „Aselteh”, depune eforturi enorme pentru a supraviețui în condițiile actuale.

Deși mediul general pentru stimularea inovării și dezvoltării incubatoarelor de inovare a fost creat și oferă o gamă de servicii de incubare, toate acestea se dovedesc a fi insuficiente pentru a atrage noi rezidenți și chiar de a-i menține pe cei existenți. Cu toate că legislația prevede finanțarea publică a proiectelor de transfer tehnologic a rezidenților, din cauza imperfecțiunii legislației, necorelației dintre principalele acte legislative adoptate, acest lucru se arată a fi pur declarativ. Pe parcursul activității s-a demonstrat că deși serviciile de incubare sunt importante pentru rezidenți, facilitățile fiscale și vamale au o semnificație deosebită, fiind determinante în atragerea rezidenților, însă acestea au fost anulate în anul 2012. Acest lucru a dus la descurajarea antreprenorilor de a se implica în activități de inovare.

Academia de Științe a Moldovei, la momentul actual, este unica responsabilă de formularea, implementarea, monitorizarea, evaluarea impactului politicilor de inovare și raportarea către Guvern și public. Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică este organul executiv al A.Ș.M., care stabilește „regulile de joc” în sfera științei și inovării, inclusiv aprobă și finanțează proiectele de inovare și transfer tehnologic și este constituit din membri ai A.Ș.M., dar nu reprezintă suficient de bine sectorul privat, Guvernul și societatea civilă. Implicarea Guvernului este redusă, fiind caracterizată, printre altele, prin reticență în a elabora politici coerente legate de acest domeniu, fapt oglindit nu numai în alocările bugetare, dar și în sistemul general de reglementări asociate inovării. În plus, situația politică instabilă, schimbările din Guvern duc la faptul că interesul factorilor de decizie și a liderilor politici față de activitatea de inovare/incubare este redus, prezentând o problemă mare, deoarece incubatoarele de inovare sunt finanțate, în special, de către guvern, iar schimbările frecvente în mediul politic poate duce la pierderea de fonduri și prăbușirea ideii de incubare.

Analizând întreg cadrul legislativ, care pune accentul mai mult pe generarea cunoștințelor și rezultatelor științifice și, mai puțin, pe asimilarea economică și socială a acestora, precum și actele normative în baza cărora incubatoarele sunt create și își desfășoară activitatea, se observă multe neclarități, în special, în ceea ce ține de partenerii-cheie implicați în activitatea de incubare a afacerilor inovative, de obiectivele acestora, de forma lor de participare, de statutul de rezident, de susținerea rezidenților în cadrul incubatoarelor etc. În procesul desfășurării activităților de inovare-incubare s-au depistat divergențe între principalele acte legislative adoptate, care reglementează activitatea incubatoarelor de inovare și rezidenților (Codul cu privire la știință și inovare și Legea cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare). Toate aceste neclarități și divergențe împiedică, în primul rând, desfășurarea cu succes a activității incubatoarelor, creează multe probleme atât pentru incubatoarele de inovare, cât și pentru rezidenții acestora și nu permite realizarea unei analize depline a activității incubatoarelor de inovare din țara noastră, concretizarea clară a partenerilor, dar și interacțiunea acestora în procesul creării și dezvoltării incubatoarelor de inovare.

Problemele generale cu care se confruntă incubatoarele de inovare în R. Moldova sunt:

1. Atractivitatea joasă a incubatoarelor de inovare pentru IMM-urile inovative și potențialii antreprenori creativi;
2. Cadrul legislativ imperfect, care reglementează activitatea incubatoarelor de inovare;
3. Cadrul economic nefavorabil pentru dezvoltarea incubatoarelor și a rezidenților și lipsa unor strategii eficiente de atragere a fondurilor internaționale;
4. Mecanismele imperfecte și ineficiente de susținere a rezidenților incubatoarelor de inovare în realizarea proiectelor inovative;
5. Situația politică instabilă din țară;
6. Sistemul excesiv de centralizat de luare a deciziilor în sfera științei și inovării;
7. Programele anticipate de incubare a afacerilor inovative;
8. Probleme legate de proprietatea intelectuală;
9. Sistemul educațional nepregătit pentru implementarea programelor de incubare a afacerilor bazate pe inovații.

Pentru soluționarea acestor probleme, ar fi rațional:

1. De a elimina toate divergențele din actele legislative și normative, care reglementează activitatea de inovare/incubare, introducând modificările și completările necesare, inclusiv prin introducerea în Codul cu

privire la știință și inovare a noțiunii de „întreprindere inovativă”, de a reflecta cele mai importante grupe de întreprinderi inovative și a da definițiile lor, de a introduce noțiunea de „spin-off”. În special, în contextul valorizării economice a cunoștințelor academice, dar și a dezvoltării antreprenoriatului academic, are sens introducerea noțiunii de „spin-off”, care prevede crearea de întreprinderi inovative prin „desprindere” dintr-o entitate mai mare, de exemplu, o nouă întreprindere creată de către un cercetător sau un grup de cercetători din instituțiile de cercetare/universitare sau dintr-o companie cu activitate științifică în scopul exploatarei perspectivelor comerciale promițătoare ale anumitor cunoștințe sau a anumitor rezultate de cercetare, permițând organizațiilor de stat din sfera științei și inovării să fie fondatori ai întreprinderilor inovaționale mici („spin-off-urilor”), create în scopul implementării rezultatelor cercetărilor științifice prin intermediul PST și II.

2. De a revizui practica finanțării din bugetul de stat a proiectelor de inovare și transfer tehnologic, în scopul îndreptării unei păți majore din aceste mijloace spre finanțarea proiectelor realizate în cadrul PST și II, cu acordarea statutului de rezident, în primul rând, întreprinderilor din sfera științei și inovării.

3. De a orienta Programele de stat de susținere a IMM-urilor spre susținerea întreprinderilor inovative prin includerea componentelor de inovare în cadrul lor.

4. De a implementa noi mecanisme de susținere a rezidenților:

✓ *Fondurile venture*, create prin participarea sectorului public și a celui privat, dar și alte fonduri de stat și/sau public-private, destinate finanțării proiectelor din infrastructura de inovare, inclusiv cu condiția participării Administratorului incubatoarelor de inovare în capitalul statutar al firmelor create;

✓ *Schemele de garantare reciprocă*, create din aportul Administratorului și rezidenților incubatoarelor de inovare;

✓ *Voucherele de inovare*, care ar facilita accesul antreprenorilor la cercetare;

✓ *Atragerea companiilor mari, a băncilor comerciale etc.* pentru a investi în afacerile noi, riscante, dar promițătoare, cu potențial mare de creștere în schimbul unei cote în capitalul statutar al firmelor create.

5. De a crea în cadrul AITT comisii de selecție, aprobare, finanțare a proiectelor rezidenților incubatoarelor de inovare, precum și de evaluare și analiză mai detaliată a activității, operațiunilor și eficienței acestora, constituită din diverși actori ai activității de inovare-incubare, principalii fiind reprezentanții autorităților, mediului privat și mediului academic, diverși experți în domeniul tehnic și comercializarea tehnologiei, care în rezultat ar identifica și promova noi oportunități de dezvoltare a incubatoarelor de inovare în țară.

6. De a crea o pagină Web funcțională, unde ar putea fi plasate informații referitoare la toate evenimentele, concursurile, cursurile de instruire, instrumentele de susținere, listele investitorilor potențiali, fondurilor de susținere, a universităților, instituțiilor de cercetare, a realizărilor tuturor incubatoarelor existente, informații referitoare la servicii, facilități, mentori, informații referitoare la cele mai bune practici privind dezvoltarea ideii de afaceri, informații privind planificarea afacerilor și procesul de start-up: de la primii pași, până la înregistrarea întreprinderilor și finanțarea lor, adrese, telefoane, hărți – tot ce trebuie unui potențial antreprenor pentru a se ghida în inițierea unei afaceri.

7. De a elabora și edita ghiduri pentru potențialii rezidenți și persoanele interesate în accesarea programelor de incubare.

8. De a dezvolta și promova pe larg programe de preincubare pentru a pregăti persoanele inovative pentru admitere în incubatoarele de inovare, pentru a crea relații între cercetători și antreprenorii creativi, între aceștia și potențialii investitori etc.; în cadrul acestor programe de a organiza brokeraje de idei inovative; prezentări ale rezultatelor cercetărilor științifice etc.

Totodată, de rând cu toate aceste activități, se impun măsuri pentru ca incubatoarele de inovare universitare să prindă viață și să înceapă o activitate autentică în domeniul inovării. Astfel, este necesar de a reorienta activitatea universităților spre bunele practici europene.

Așadar, din cele menționate este evident, că pentru a fi competitivi atât pe plan național, cât și pe plan internațional, este necesar de a avea un potențial de dezvoltare divers și bogat, de a caută abordări și concepte strategice, instrumente eficiente, cu scopul de a asigura parteneriate verticale și orizontale, precum și de a mobiliza energiile și resursele pentru o dezvoltare durabilă, competitivă și inteligentă, de a înțelege, că *a fi durabil* înseamnă creștere inteligentă, *a fi competitiv* înseamnă a fi inovativ, *a avea succes* necesită cunoștințe de top, politici solide și parteneriate de încredere.

Referințe bibliografice

1. BUCATÂNSCHI, A. Perfecționarea mecanismelor de selectare și finanțare a proiectelor inovatoare. In: Rolul inovațiilor pentru sporirea competitivității economiei naționale: conferința inovațională, 19-20 noiembrie 2013. AGEPI. Chișinău, 2013.
2. DUE-GUNDERSEN, G. Public support to innovation-oriented business incubators in transition economies. In: Advancing Innovation in ECA 2007: regional conference, september 17th 2007. Yerevan, 2007 [accesat 15 octombrie 2015]. Disponibil: <https://www.infodev.org/infodev-files/resource/idi/document/Public%20support%20to%20business%20incubators%20in%20transition%20economies,%20Gunnar%20Due-Gundersen.pdf>
3. EȘANU, V. Infrastructura inovațională: perspective de dezvoltare. In: Rolul inovațiilor pentru sporirea competitivității economiei naționale: conferința inovațională, 19-20 noiembrie 2013. AGEPI. Chișinău, 2013.
4. EUROPEAN CENTRE FOR THE DEVELOPMENT OF VOCATIONAL TRAINING. *Guidance supporting Europe's aspiring entrepreneurs. Policy and practice to harness future potential*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. 176 p. ISBN 978-92-896-0703-2.
5. GUPTA, R. SHUKLA, M.B. Management of Innovation. 1-5. [accesat 6 martie 2015]. Disponibil: <http://icmai.in/Knowledge-Bank/>
6. HEATON, G.R. Factors Determining Success/Failure in Business Incubators: A Literature Review of 17 countries: A Major Qualifying Report. Project Number: GZH-000. 2006. 81 p. [accesat 6 martie 2015]. Disponibil: <https://www.wpi.edu/Pubs/E-project/Available/E-project-121806-084440/unrestricted/MQPPDF.pdf>
7. LINDELÖF, P., LÖFSTEN, H. *Teori och metoder för val av indikatorer för inkubatorer = Theory and methods for the choice of indicators for incubators*. Institute for Management for Innovation and Technology (IMIT). Göteborg, 2004.
8. Manual metodologic de transferabilitate. Diseminarea strategiilor inovative pentru valorificarea bunelor practici țintă. Sprijinirea inovării și promovarea transferului de cunoștințe în noile state membre ale UE [accesat 6 martie 2015]. Disponibil: http://www.aippimm.ro/files/otimmc_files/80/585/manual-metodologic-de-transferabilitate-corectat-24.04.2013.pdf
9. KHALIL, M.-A. OLAFSEN, E. Enabling Innovative Entrepreneurship through Business Incubator. The Innovation for Development Report 2009-2010 [accesat 6 martie 2015]. Disponibil: http://siteresources.worldbank.org/INFORMATIONANDCOMMUNICATIONANDTECHNOLOGIES/Resources/ChapterKhalil_Olafsen.pdf
10. PHANA, P.H., SIEGELB, D.S., WRIGHTC, M. Science parks and incubators: observations, synthesis and future research. In: Journal of Business Venturing. 2005, vol. 20, issue 2, pp. 165-182.
11. POPOVICI, GH., BUCATÂNSCHI, A. *Afaceri inovatoare. Esența și metodele de administrare*. Chișinău: Ed. ARC, 2013. 168 p. ISBN 978-9975-61-756-7.
12. QUITTNER, J. Can Business Incubators Justify Their Existence? [accesat 12 octombrie 2015]. Disponibil: <http://www.businessweek.com/smallbiz/news/coladvice/trends/tr991025.htm>
13. Hotărârea Curții de Conturi privind raportul auditului gestionării finanțelor publice și patrimoniului de stat de către Academia de Științe a Moldovei și unele organizații din sfera științei și inovării din subordine în perioada anilor 2009-2012: nr. 55 din 07.10.2013. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013, nr. 284-289, art. 46.
14. Hotărâre cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020: nr. 685 din 13.09.2012. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2012, nr. 198-204, art. 740.
15. Hotărâre cu privire la aprobarea Strategiei inovaționale a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru Competitivitate”: nr. 952 din 27.11.2013. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013, nr. 284-289, art. 1063.
16. ZOUHAÏER, M'CH. Assessing the Performance of Business Incubators: Recent France Evidence. In: Business and Management Research. 2012, vol. 1, no. 1, pp. 62-76.

Recomandat spre publicare: 16.11.2015

**LIBERALIZAREA PIETELOR ȘI SECTOARELOR ECONOMICE
ÎN CONTEXTUL ACORDULUI DE ASOCIERE
REPUBLICA MOLDOVA – UNIUNEA EUROPEANĂ**

*Veaceslav GUȚUȚUI¹, doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova*

Liberalizarea sectoarelor economice în cadrul Acordului de Asociere RM-UE este de o actualitate și importanță deosebită, deoarece liberalizarea contribuie la dinamizarea mediului concurențial. Pe această bază sporește calitatea și diversitatea bunurilor, serviciilor oferite consumatorilor, se promovează inovația și se implementează noi tehnologii, având ca finalitate perfecționarea și modernizarea mecanismelor economice. Scopul acestui articol constă în analiza aspectelor legate de concurență și liberalizarea piețelor la general și în particular (în baza prevederilor respective din Acordul de Asociere). Baza metodologică a cercetării: analiza cadrului legal-normativ existent, cercetarea materialului bibliografic al autorilor din țară și de peste hotare. În rezultatul prezentei cercetări s-a stabilit: 1) prin semnarea Acordului de Asociere, problemele de ordin concurențial din Republica Moldova au fost ridicate la un nivel calitativ nou, iar implementarea acestui acord, va avea ca impact: reducerea barierelor în calea concurenței, micșorarea controlului și influenței statului asupra businessului, creșterea profesionalismului și responsabilității autorităților publice în aplicarea corectă a principiilor concurențiale; 2) pentru a asigura liberalizarea piețelor este necesară implicarea autorităților publice pentru elaborarea, adoptarea și implementarea Programului național în domeniul concurenței și ajutorului de stat.

Cuvinte-cheie: Acord de Asociere, concurență, bariere anticoncurențiale, liberalizare a piețelor și a sectoarelor economice.

The liberalization of economic sectors according to Association Agreement RM – EU has a main importance as liberalization contributes to a dynamic competitive environment. It increases the quality and diversity of goods, services provided to consumers, promotes innovation and develops new technologies, with the aim of improvement and modernization of economic mechanisms. The purpose of this article is to analyze aspects of competition and liberalization of markets in general and in particular (under the relevant provisions of Association Agreement). The methodological elements of the research: analysis of existing legal framework, research bibliographical material written by national authors and authors from abroad. Based on the results of this research it has been established: 1) via Association Agreement that Republic of Moldova is part of, the competitive deficiencies in Moldova were raised to a qualitatively new level, and implementation of this agreement will impact: reducing barriers to competition, decreasing control and State influence on the business, increasing professionalism and accountability of public authorities in the correct application of competitive principles; 2) to ensure liberalization of markets it is necessary the involvement of public authorities for the elaboration, adoption and implementation of National Program for Competition and State Aid.

Key words: Association Agreement, competition, anti-competitive barriers, liberalization of markets and economic sectors.

JEL Classification: K23; L43; P17.

Introducere. Odată cu declararea Independenței, Republica Moldova a trecut la implementarea unui model economic nou, bazat pe mecanismul cererii și ofertei, pe proprietatea privată, pe libertatea și inițiativa întreprinzătorului, pe concurența și competiția între agenții economici. În art. 9, alin. (3) al Constituției, se specifică faptul că piața, libera inițiativă economică și concurența loială sunt factorii de bază ai economiei.

Prin semnarea Acordului de Asociere între Republica Moldova (RM), pe de o parte, și Uniunea Europeană (UE) și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte (în continuare, Acord de Asociere), părțile reiterează angajamentul lor față de principiile economiei de piață liberă, dezvoltării durabile și multilateralismului efectiv (art. 2, pct. 2 din Acordul de Asociere). Acest document evidențiază necesitatea aplicării legislației în materie de concurență într-un mod transparent și nediscriminatoriu, cu respectarea principiilor de echitate procedurală și a drepturilor de apărare ale

¹ © Veaceslav GUȚUȚUI, veaceslav.gututui@gmail.com

întreprinderilor implicate. Totodată, în Acord este stipulat că practicile comerciale anticoncurențiale sunt susceptibile de a denatura buna funcționare a piețelor și de a reduce avantajele liberalizării schimburilor comerciale (art. 334 din Acordul de Asociere).

Asigurarea protecției concurenței loiale și menținerea unui cadru adecvat necesar valorificării tuturor factorilor de producție ține de competența statului, conform art. 126, alin (2), lit. b) din Constituția Republicii Moldova. Prin urmare, toate autoritățile publice (ale administrației centrale și locale, de reglementare) sunt obligate să promoveze concurența loială și să contribuie, în limita competențelor exercitate legal, la asigurarea unui cadru legal-normativ și de reglementare adecvat principiilor economiei de piață.

Astfel, documentele menționate (Constituția RM și Acordul de Asociere) recunosc importanța concurenței loiale în vederea edificării unui sistem economic, bazat pe noi principii și abordări.

Liberalizarea sectoarelor economice în cadrul Acordului de Asociere RM-UE

Dezvoltarea concurenței și liberalizarea piețelor se prezintă ca o sarcină complexă, realizarea căreia depinde, în mare măsură, de eficiența și eficacitatea implementării politicii statului pe mai multe dimensiuni legate de: politica macroeconomică echilibrată, menținerea unui mediu investițional atractiv, reducerea numărului și a intensității barierelor anticoncurențiale, implementarea unei politici fiscale stimulatorii, stabilitatea sistemului bancar.

Liberalizarea piețelor și deschiderea sectoarelor economice spre concurență prezintă mai multe avantaje:

- consumatorii pot alege dintr-o gamă largă de produse și furnizori de servicii sau lucrări;
- consumatorii pot beneficia de prețuri mai scăzute și de servicii noi care, în cele mai frecvente cazuri, sunt mai eficiente și mai accesibile decât cele anterioare;
- întreprinderile sunt încurajate să producă bunuri și să furnizeze servicii de o calitate mai bună, pentru a atrage mai mulți clienți și pentru a deține o cotă de piață mai mare;
- creșterea productivității muncii stimulează economiile naționale să devină mai competitive pe plan intern și, mai ales, pe cel extern;
- întreprinderile implementează sisteme inovative în concepție, design, tehnici de producție, servicii.

Drept urmare a transformărilor economice ample, a diversificării formelor de proprietate și a demonopolizării sectoarelor economice realizate în anii '90 ai secolului XX, în Republica Moldova s-au creat și s-au dezvoltat sectoare economice deschise pentru concurență. În acest context, statul, prin intermediul mecanismelor și instrumentelor de intervenție publică a purces la: stimularea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii, reducerea barierelor în calea concurenței, micșorarea intervenției sectorului public în economie, încurajarea diversificării producției și comerțului, simplificarea și reducerea regimului de restricții vamale cu scopul de a facilita fluxul de mărfuri importate, contribuind în mod direct la liberalizarea piețelor și deschiderea lor pentru concurența liberă.

Trebuie să menționăm că politica concurenței este considerată cea mai dezvoltată și de succes politică din Uniunea Europeană, din punctul de vedere al semnificației practice pentru guverne, agenți economici și consumatori. Obiectivul principal al politicii concurenței este de a preveni și de a înlătura distorsiunile concurențiale ce rezultă din acțiunile autorităților publice sau ale agenților economici, având ca impact principal funcționarea eficientă a pieței per ansamblu. Astfel, politica Uniunii Europene în domeniul concurenței este orientată spre lipsa comportamentelor anticoncurențiale pe piața internă, prin aplicarea unor norme similare tuturor societăților care își desfășoară activitatea pe piața din spațiul comunitar.

Politica de concurență este cheia pentru a realiza un mediu echitabil de competiție pentru toți agenții economici, iar o economie competitivă creează beneficii pentru consumatori și pentru societate. Tendința de dezvoltare și de modernizare a politicii concurenței a fost stimulată de necesitatea de a realiza cele două obiective importante: 1) existența unor piețe liberalizate și 2) funcționarea optimă a pieței interne a Uniunii Europene. Realizarea acestor obiective presupunea interzicerea acordurilor între agenții economici, ceea ce a dus la împiedicarea sau restrângerea concurenței și a abuzului de poziție dominantă pe piață, precum și a distorsiunilor provocate de unele ajutoare de stat și de drepturile exclusive sau speciale ale întreprinderilor/monopolurilor de stat sau private.

Începând cu anul 1962, Comisia Europeană este abilitată să investigheze eventualele comportamente anticoncurențiale, iar din 1990, este autorizată să examineze concentrările economice de mare amploare. La nivelul Uniunii Europene este creat un sistem complex de proceduri, instrumente, instituții de nivel comunitar și autorități naționale ale țărilor-membre, menite să garanteze respectarea normelor UE în ceea ce privește concurența. Autoritățile de concurență din Uniunea Europeană monitorizează ca întreprinderile și

guvernele să respecte normele comunitare referitoare la concurența loială, favorizând totodată inovarea, armonizarea normelor și dezvoltarea sectorului de afaceri, în special, a întreprinderilor mici și mijlocii.

Accentuăm încă o dată că Adoptarea și implementarea Acordului de Asociere va impune Republicii Moldova intensificarea eforturilor pentru aplicarea legislației în materie de concurență într-un mod transparent și nediscriminatoriu, cu respectarea principiilor de echitate procedurală și a drepturilor de apărare ale întreprinderilor implicate. Astfel, există o serie de domenii care sunt dominate de influența statului, cu reglementări excesive și nejustificate, chiar dacă economia Republicii Moldova are piețe deschise competiției libere și oneste.

Totodată, liberalizarea și îmbunătățirea accesului la diferite piețe, eliminarea barierelor anticoncurențiale, dereglementarea activității unor domenii, transparența piețelor, creșterea competitivității sunt, în mod expres, prevăzute în Acordul de Asociere și pot fi convențional divizate în: i) domenii economice și piețe (abordare sectorial-verticală) și ii) domenii de activități comune tuturor sectoarelor economice (abordare orizontală).

Abordarea sectorial-verticală de liberalizare și de reglementare este prezentată în cadrul mai multor domenii, sectoare economice și piețe, care, în Republica Moldova, erau dominate, în mod tradițional, de intervenția puternică a statului, Tabelul 1.

Tabelul 1

Liberalizarea pe domenii, sectoare economice și piețe prevăzută în Acordul de Asociere

Nr.	Denumirea domeniului/sectorului	Articolele din Acordul de Asociere
1.	Comerț/comerț electronic	Art. 39 lit. a), art. 254 „Obiective și principii” pct. 1, Art. 143 „Obiectiv”; Secțiunea 2 „Eliminarea taxelor vamale, redevențelor și altor impuneri”: art. 145-151; art. 153 „Restricții la import și export”; Art. 172 „Cooperare tehnică” pct. 1, pct. 2 lit. e); art. 193 „Legislația și procedurile” pct. 1 lit. b), d), k), pct. 2 lit. a)-c); art. 195 „Redevențe și Taxe” pct. 1; art. 334 „Principiile”
2.	Agricultură și dezvoltare-rurală	Art. 68 lit. e)
3.	Domeniul energetic	Art. 76; art. 77 lit. b); art. 346 „Prețurile naționale reglementate” pct. 2, pct. 3)
4.	Societate informațională și servicii informatice	Art. 98; art. 224 „Înțelegerea serviciilor informatice” pct. 1; art. 233 „Autorizarea pentru furnizarea serviciilor de comunicații electronice” pct. 1, pct. 3 lit. d); art. 234 „Acces și interconectare” pct. 3 lit. c), lit. d); art. 235 „Resurse limitate” pct. 2.
5.	Turism	Art. 103; art. 105 lit. c)
6.	Domeniul culturii, politici audio-vizualului și mass-media	Art. 131 pct. 2
7.	Prestarea serviciilor, inclusiv a serviciilor financiare, poștale și de curierat	Art. 202 „Obiectiv, domeniu de aplicare și reglementare” pct. 1; art. 210 „Accesul la piață”; art. 213 „Revizuirea”; art. 220 „Condițiile de licențiere și calificare”; art. 221 „Procedurile de licențiere și calificare”; art. 58 lit. a); art. 241 „Domeniul de aplicare și definiții” pct.1; art. 267 „Dispoziții de facilitare și dezvoltare”; art. 225 „Domeniul de aplicare și definiții” pct. 1; art. 226 „Prevenirea practicilor anti-concurențiale în sectorul poștal și de curierat”; art. 250 „Domeniul de acoperire”; art. 251 „Transportul maritim internațional” pct. 2; art. 252 „Transportul aerian”.

Sursa: Elaborat de autor, în baza Acordului de Asociere.

În Acordul de Asociere sunt prevăzute și domenii de activitate comune pentru diferite sectoare economice – *abordarea orizontală*, care se referă la proprietatea intelectuală și la sistemul de achiziții publice, Tabelul 2.

Tabelul 2

Liberalizarea pe domenii orizontale, prevăzută în Acordul de Asociere

Nr.	Denumirea domeniului/sectorului	Articolele din Acordul de Asociere
1.	Proprietate intelectuală	Art. 318 „Obligații generale” pct. 3
2.	Achiziții publice	Art. 268 „Obiective” pct. 1; art. 271 „Standarde de bază de reglementare a procesului de atribuire a contractelor” pct.1, pct. 5, pct. 11, pct. 12; art. 274 „Accesul pe piață”

Sursa: Elaborat de autor, în baza Acordului de Asociere.

Reglementările și barierele instituționale presupun costuri administrative directe impuse agenților economici, dar și costuri indirecte, care uneori lipsesc din vizorul autorităților de reglementare, chiar dacă acestea pot depăși în mod semnificativ costurile directe. Astfel de costuri indirecte reprezintă impedimentele create la intrarea pe piață și limitarea flexibilității companiilor de a se adapta la noile condiții economice.

În perioada 2012-2014, a avut loc reformarea cadrului legislativ și instituțional din domeniul concurenței. Schimbarea respectivă a fost absolut necesară pentru a asigura un mecanism mai eficient și amplu de aplicare, de respectare și de monitorizare a legislației din domeniul concurenței, a ajutorului de stat și a publicității, fiind conformă cu practicile avansate ale țărilor din Uniunea Europeană. În perioada nominalizată, au fost angajați specialiști noi, reformate procedurile interne de activitate a Consiliului Concurenței și au fost dezvoltate parteneriate internaționale cu autorități similare de peste hotare.

Chiar dacă au fost înregistrate progrese, persistă unele probleme care împiedică funcționarea adecvată a mediului concurențial.

Astfel, cultura concurențială scăzută se caracterizează prin:

- Necunoașterea cadrului legal-normativ din domeniul concurenței de către o parte semnificativă a societății;
- Mentalitatea dominată de ideea că numai statul trebuie să controleze și să gestioneze procesele/activitățile economice;
- Abordările, politicile și instrumentele de intervenție publică neuniforme în ceea ce privește aplicarea principiilor concurențiale de către autoritățile publice centrale și autoritățile administrației publice locale, care, în unele cazuri, nu favorizează liberalizarea piețelor și dezvoltarea concurenței;
- Existența unei reticențe din partea autorităților publice la aplicarea noilor prevederi din domeniul concurenței;

Totodată, comportamentul anticoncurențial, de care dau dovadă unii agenți economici, din cadrul diferitor sectoare economice, contribuie la menținerea unui mediu concurențial neloial (Figura 1).

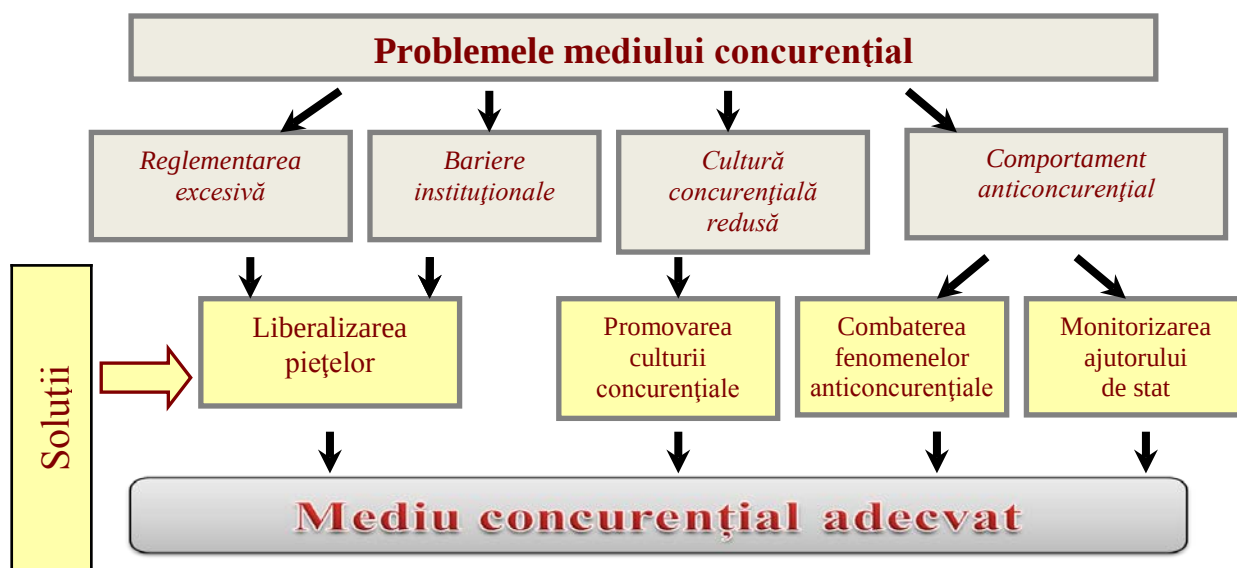

Fig. 1. Problemele și soluțiile de îmbunătățire a mediului concurențial

Sursa: Elaborată de autor.

Astfel, se reduce atractivitatea investițională a economiei Republicii Moldova, fiind imperios necesară implicarea tuturor autorităților publice (Parlament, Guvern, ministere sectoriale, agenții de stat și autorități de reglementare, autorități publice locale) în soluționarea problemelor respective. Aceste eforturi urmează a fi realizate prin elaborarea și implementarea Programului național în domeniul concurenței și ajutorului de stat. Necesitatea elaborării Programului este dictată de:

- Asigurarea unui mediu concurențial normal și o bună funcționare a piețelor pentru bunăstarea consumatorilor, a agenților economici și a economiei;
- Un aport semnificativ în vederea realizării Strategiei Naționale „Moldova 2020” (viziunea strategică a priorității nr. 4, Ameliorarea climatului de afaceri, promovarea politicii concurențiale,

optimizarea cadrului de reglementare și aplicarea tehnologiilor informaționale în serviciile publice destinate mediului de afaceri și cetățenilor);

- Respectarea angajamentelor cu privire la Acordul de Asociere RM-UE;
- Coordonarea politicilor publice în vederea asigurării corelării cu Legislația în domeniul concurenței;
- Promovarea culturii concurențiale;
- Liberalizarea și dereglementarea pieței.

Rezultate și concluzii

În contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană, un rol important revine procesului de implementare a legii concurenței și ajutorului de stat, stimulării concurenței, care constituie factori hotărâtori pentru restructurarea și modernizarea economiei. Constituția și Acordul de Asociere RM-UE prevăd liberalizarea economiei Republicii Moldova în mai multe domenii și sectoare economice. Statul, prin instituțiile și instrumentele sale, are drept sarcină principală realizarea acestui deziderat important, în vederea asigurării unei economii competitive și performante.

În Republica Moldova, economia este puternic influențată de existența unor sectoare suprareglementate și a barierelor anticoncurențiale, a culturii concurențiale scăzute și a comportamentelor anticoncurențiale, care împiedică dezvoltarea economiei pe principii de concurență liberă și onestă, solicitând costuri suplimentare agenților economici.

Implementarea Acordului de Asociere, referitor la concurență și liberalizarea piețelor, de către Republica Moldova, va avea drept impact: i) reducerea barierelor în calea concurenței, ii) micșorarea controlului și a influenței statului asupra businessului, iii) creșterea profesionalismului și a responsabilității autorităților publice pentru aplicarea corectă a principiilor concurențiale.

În aceste condiții, este importantă elaborarea, adoptarea și implementarea Programului național în domeniul concurenței și ajutorului de stat, care va stimula stabilirea de obiective și acțiuni concrete de remediere a situației date, oferind un cadru strategic de viitor. De asemenea, obiectivele și acțiunile trebuie realizate cu suportul întregii societăți și, în primul rând, cu suportul tuturor autorităților publice (Parlament, Guvern, ministere, agenții de stat, autorități publice autonome, APL) și cu atragerea mediului de afaceri, a sectorului academic și asociativ.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. In Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1994, nr. 1.
2. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”: nr. 166 din 11.07.2012. In Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2012, nr. 245-247, art. 791.
3. Legea concurenței: nr. 183 din 11.07.2012. In Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2012, nr. 193-197, art. 667.
4. Legea pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte: nr. 112 din 02.07.2014. In Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2014, nr. 185-199, art. 442.
5. GAVRILĂ, I., GAVRILĂ, T., POPESCU, A. *Mediul concurențial și politica Uniunii Europene în domeniul concurenței*. București: Ed. Economică, 2006. 248 p. ISBN 973709140X.
6. LAZĂR, I. Considerations on the role of EU's competition in achieving the objectives of the strategy - Europe 2020. In: Curentul Juridic. 2010, nr. 3, pp. 83-89.
7. MAXIM, I. Intervenția statului în economie: necesitate și importanță. In: Studii Economice. Chișinău, 2010, anul 4, nr. 1-2, iunie, pp. 90-100.
8. MOȘTEANU, T. *Concurența: abordări teoretice și practice*. București: Ed. Economică, 2000. 368 p. ISBN 973-590-352-0.
9. ПОЙСИК, М. Рынок ЕС открылся, но роста экспорта пока нет. In: Analele Institutului Național de Cercetări Economice. Ediția a V-a. 2015, nr. 1, pp. 31-37.
10. Liberalizarea piețelor [accesat 1 septembrie 2015]. Disponibil: http://ec.europa.eu/competition/consumers/opening_ro.html

Recomandat spre publicare: 19.10.2015

FINANȚE

SISTEMELE DE AVERTIZARE TIMPURIE ȘI STRESS-TESTELE – TEHNICI COMPLEMENTARE DE ESTIMARE A STABILITĂȚII FINANCIARE SISTEMICE

**Mariana BĂLAN¹, doctor, profesor universitar,
cercetător științific gradul I,
Institutul de Prognoză Economică, București
Iulia PERCIUN², cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice
Rodica PERCIUN³, doctor, conferențiar cercetător,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Stabilitatea și creșterea economică durabilă depinde, în mare măsură, de nivelul de evoluție a economiei naționale și de stabilitatea sistemului financiar național. Stabilitatea financiară sistemică reprezintă o componentă esențială în activitatea autorităților monetare, pentru menținerea și dezvoltarea continuă a sectorului bancar, considerat principalul responsabil de procesul de alocare eficientă a resurselor în economie. Monitorizarea eficientă este posibilă doar în condițiile existenței unor abilități de sinteză, analiză și prognoză pentru interpretarea corectă a consecințelor evoluției negative a unor factori micro- și macroeconomici ce pot provoca: fluctuații nefavorabile ale principalilor indicatori economici, creșterea inflației și vulnerabilitatea sistemului bancar. Pentru a atinge acest obiectiv, autoritățile menționate trebuie să posede un șir de tehnici de măsurare a stabilității financiare, de aceea, prin cercetare a fost realizată o sinteză succintă despre două tehnici importante pentru estimarea stabilității financiare sistemice.

Cuvinte-cheie: sistemele de avertizare timpurie, tehnici, criză, stabilitate financiară.

Stability and sustainable economic growth, mainly depends on development level of national economy and on stability of national financial system. Systemic financial stability is an essential component for the activity of monetary authorities, in view of maintaining and continuously developing the banking system, which is primary responsible for the efficient allocation process of financial resources in economy. Efficient monitoring is possible only in conditions of existing skills of synthesis, analysis and forecast for proper interpretation of the consequences regarding the negative micro and macroeconomic factors' evolution, which can cause unfavorable oscillations in main economic indicators, rise inflation and banking system vulnerability. In order to reach this goal, the mentioned authorities should possess a set of techniques for financial stability measurement. In this article the authors made a brief synthesis regarding two important techniques for systemic financial stability estimation.

Key words: early warning systems, techniques, crisis, financial stability.

JEL Classification: G01; E60; E63; E66.

Introducere. Măsurarea stabilității financiare este dificil de realizat din cauza naturii sale multidimensionale (soliditatea instituțiilor, funcționarea piețelor financiare și a sistemelor de plăți etc.), ceea ce face aproape imposibilă concentrarea acestora într-un singur indicator. De asemenea, este complicat de prevăzut evoluția factorilor care ar contribui la asigurarea stabilității financiare. În urma cercetării, am observat că un sistem financiar poate deveni instabil, chiar dacă mecanismele sale funcționează corect, ceea ce denotă o urmare a apariției unor șocuri. Evaluarea situației stabilității financiare nu trebuie să se limiteze doar la identificarea dezechilibrelor, ci și la identificarea riscurilor și vulnerabilităților care în viitor pot destabiliza în viitor sistemul financiar, iar tehnicile de estimare a stabilității financiare sunt destinate acestui scop. În practica mondială, monitorizarea stabilității financiare este aplicată în majoritatea țărilor lumii.

1. Sisteme de avertizare timpurie

Sistemele de avertizare timpurie (SAT) permit identificarea rapidă a problemelor din economie,

¹ © Mariana BĂLAN, dr.mariana.balan@gmail.com

² © Iulia PERCIUN, iuliaperciun9@gmail.com

³ © Rodica PERCIUN, rodica21@gmail.com

pe baza indicatorilor care emit semnale, ceea ce facilitează luarea promptă a unor măsuri de prevenire a crizelor. **Aceste sisteme de avertizare timpurie pot fi definite ca un ansamblu de procese, procedee, modele, indicatori, care sintetizează informațiile și datele necesare pentru identificarea riscurilor cu care se confruntă instituțiile financiare, în general, sistemul financiar, permițând, totodată, prognoza apariției unei crize într-o anumită perioadă de timp în viitor.** Obiectivul SAT este furnizarea unei structuri coerente în vederea analizei problemelor de stabilitate financiară, pentru a face posibilă identificarea timpurie a posibilelor vulnerabilități, pentru a promova politicile preventive și de remediere anticipată (pentru evitarea instabilității financiare) și, nu în ultimul rând, pentru a restabili statornicia sistemului în cazul în care măsurile preventive și cele de remediere eșuează. SAT sunt utilizate nu doar datorită capacității lor de a prezice apariția unei crize, ci pot fi folosite de către autoritățile de reglementare și pentru identificarea băncilor cu o expunere ridicată la riscuri.

Există două mari categorii de metode utilizate la construirea unui SAT: metoda extragerii de semnale (signal-based approach) și metoda bazată pe modele logit sau probit (limited dependent variable), metodă ce presupune utilizarea unei regresii.

Extragerea de semnale a fost pusă în practică de Eichengreen în anul 1995, dar a obținut un adevărat succes în lucrările lui Kaminsky G., Reinhart C., în anul 1999 [4]. Abordarea constă în analiza comparativă a comportamentului indicatorilor macroeconomici *în perioadele de criză, înainte de criză și în timpul perioadelor de liniște.* În cazul în care variabila analizată are un comportament diferit în perioadele de normalitate, în perioadele de dinaintea crizei și în timpul crizei, atunci se consideră că această variabilă **emite semnale** și poate fi utilizată pentru identificarea crizelor viitoare. **Analiza comportamentului indicatorilor - alertă sau prevestitori poate fi efectuată calitativ prin compararea grafică, precum și la nivel econometric.** *Metoda transformă valoarea fiecărui indicator într-un semnal binar: dacă indicatorul depășește un anumit prag, acesta înregistrează valoarea 1, deci, avertizează apariția unei crize. În caz contrar, indicatorului i se atribuie valoarea 0.*

Principalul avantaj al acestei metode constă în faptul că evaluarea puterii predictive a fiecărui indicator este realizată în mod individual, ceea ce permite aranjarea după rang a variabilelor. Totuși, aceste modele nu fac distincție între cazurile în care valoarea variabilei este ușor mai mare decât valoarea pragului și în cazul în care variabila acestui indicator este cu mult peste nivelul pragului, ceea ce se explică prin faptul că această metodă are o **abordare neparametrică.**

Estimările neparametrice. În această abordare, sunt dezvoltate diferite caracteristici numerice, care permit detectarea din timp a economiei vulnerabile la criza financiară. În acest sens, cea mai mare contribuție a fost făcută de autorii: G. Kaminsky, Reinhart C., Lizondo S., Edison H., J. Hawkins, M. Klau [4]. În cadrul abordării menționate, putem distinge două domenii principale: stabilirea valorilor limită ale indicatorilor de alertă a crizei financiare, în baza anumitor criterii, precum și indicilor relevanți stabilității financiare.

SAT permite obținerea unor informații cu privire la noile tendințe ce țin de instabilitatea financiară, dar nu indică ceea ce se va întâmpla sau dacă va avea loc criza financiară. Asli Demirguc-Kunt și Enrica Detragiache au analizat indicatorii de alertă care prevestesc crizele bancare. În consecință, ei au ajuns la următoarea rezultate: **ritmul redus de creștere a PIB-ului, inflația mărită și creșterea ratelor reale ale dobânzilor indică, cu o probabilitate mare, că se apropie o eventuală criză bancară** [5].

În ultimii ani, o actualitate deosebită capătă cercetările despre identificarea factorilor capabili să semnalizeze din timp apropierea crizei. **Esența acestor cercetări constă în alegerea acelor indicatori economico-financiar care posedă o putere de pronostic ce va permite estimarea cu o probabilitate mare o posibilă instabilitate financiară.**

Cercetările multiple permit evidențierea anumitor caracteristici comune tuturor perioadelor de instabilitate financiară. Astfel, scopul diverselor cercetări este de a construi modele capabile să prognozeze instabilitatea financiară pentru a întreprinde măsuri imediate. La sfârșitul anilor '90 ai sec. XX au început să fie publicate lucrări în care pentru analiza prognozei instabilității financiare se utilizează indicatorii preciză pentru estimarea neparametrică. Kaminsky a fost primul savant care a perfecționat această abordare neparametrică în anii '90 [3].

Astfel, în baza analizei a mai multor lucrări, în Tabelul 1 este prezentată informația privind capacitatea indicatorilor de a prevesti criza.

În continuare, putem menționa că, deși literatura despre anticiparea apariției crizelor financiare cu ajutorul SAT este foarte dezvoltată, utilizarea acestor metode rămâne a fi limitată în practică. **Mai mult, capacitatea lor de estimare a probabilității de apariție a crizelor este redusă, numărul semnalelor false fiind mare.**

Tabelul 1

Tendințele indicatorilor ce prevestesc instabilitatea financiară

Grupa de indicatori	Indicatorul	Caracterul de tendință înainte de criză
Politica macroeconomică internă	Ritmul de creștere a PIB în prețuri constante	Scade
	Ritmul de creștere a ieșirilor în prețuri constante	Scade
	Deficitul bugetar raportat la PIB	Crește
	Șomajul	Crește
Contextul extern (condițiile economice externe)	Soldul contului curent a balanței de plăți	Scade
	Exportul	Scade
	Importul	Crește
	Soldul balanței de plăți	Scade
	Rezervele de aur și valută	Scade
	Refluxul capitalului	Crește
	Datoria externă	Crește
	Refluxul net al capitalului	Crește
	Deficitul bugetului public	Crește
Indicatorii fundamentali	Oferta banilor	Crește
	Suficiența de rezerve	Crește
	M2 raportat la rezervele de aur și valută	Crește
	Multipliatorul	Crește
	Monetizarea economiei	Crește
Indicatorii de sănătate a sistemului financiar	Creditul intern	Crește
	Depozitele	Scad
Șocurile ce influențează sectorul financiar	Inflația	Crește
	Rata de schimb efectiv reală	Crește
	Rata dobânzii de credit reală internă pe piața interbancară	Crește
	Raportul dintre rata creditelor și rata depozitelor (marja)	Crește
	Spread-ul dintre rata creditelor interne și rata LIBOR	Crește
	Condițiile comerțului	Scad
Presiunea asupra pieței valutare	Indexul de presiune asupra pieței valutare	Crește

Sursa: Perciun, R., Cuhal, R., Clichici, D., Timofei, O., Popa, V., Petrova, T. Stabilitatea financiară a economiei în tranziție, ISBN 978-9975-3032-4-8, Chișinău: INCE, 2015.

Aplicarea SAT în Republica Moldova. După cum am menționat, la diverși autori, rezultatele modelării econometrice a pericolelor de criză diferă atât din punctul de vedere al componenței indicatorilor prevestitori, cât și al valorilor limită pe care aceștia le estimează. Prin urmare, metoda de modelare este, de asemenea, subiectivă ca metodă de analiză calitativă.

Ținând cont de faptul că modelele sunt neliniare, în practică este dificilă estimarea ponderii de influență a fiecărui factor asupra creșterii probabilității apariției instabilității financiare.

Evaluarea statistică necesită o analiză a unui număr mare de episoade de criză pe parcursul unei perioade îndelungate de timp. În R. Moldova, au fost înregistrate doar 4 episoade de criză, sunt evident insuficiente pentru a crea un model econometric. Pe lângă aceasta, trebuie să menționăm că metodele modelării econometrice se bazează pe „slefuirea” sau nivelarea indicatorilor pentru a determina trendul pe când monitorizarea instabilității financiare se bazează anume pe urmărirea nivelelor extreme (de criză) a indicatorilor. De asemenea, este important să menționăm faptul că, odată cu apariția datelor recente, este necesar de a construi un nou model pentru a utiliza estimările econometrice, însă, metodele neparametrice permit operativ să obținem rezultate fără a efectua proceduri analitice suplimentare. De aceea, conchidem că în cazul Republicii Moldova, cel mai rațional ar fi utilizarea metodelor neparametrice, în particular, abordarea prin semnale. Această metodă se bazează pe fixarea semnalelor de către indicatorii-prevestitori într-o anumită perioadă de timp situată înaintea crizei, perioadă ce este diferită în diverse țări.

În Republica Moldova, varianta optimă a așa-numitelor ferestre de semnal ar fi o dată la 6 luni. Criteriul de determinare a valorii-prag este raportul dintre ponderea „semnalelor rele” și ponderea „semnalelor bune”. Un semnal bun se consideră a fi semnalul în urma căruia apare instabilitatea financiară, iar semnalul rău devine cel în urma căruia nu apare instabilitatea financiară. Există 4 variante alternative de semnificație a indicatorilor din punctul de vedere al semnalelor transmise.

Semnal	Criză timp de 3-6 luni	
	Este	Nu este
Este	A	B
Nu este	C	D

Indicatorul cu cea mai exactă valoare se va situa în cadranul A și D, de aceea este important ca aceasta metodă să fie utilizată în paralel cu alte tehnici ce permit evaluarea stabilității.

2. Testul de rezistență la șocuri

Stress-testul servește o altă tehnică care reprezintă o analiză „cum ar fi dacă” (*what-if*), având drept scop evaluarea impactului șocurilor asupra economiei în general și asupra sistemului financiar în particular. Simularea de criză (exercițiul de stress-test) arată evaluarea situației financiare a unei bănci în cazul concretizării unor evenimente de risc severe (dar plauzibile), care pot afecta performanța financiară, volumul capitalurilor și chiar existența acesteia. În opinia noastră, rolul principal al simulărilor de criză (stress-test) derivă din faptul că ele pot crește rezistența băncilor și a sistemului financiar la crizele financiare.

FMI definește stress-testele drept „metode de evaluare a sensibilității portofoliului la schimbări macroeconomice semnificative sau evenimente excepționale, dar plauzibile” [1], iar potrivit Băncii Reglementărilor Internaționale, „stress-testul reprezintă un termen ce descrie diverse metode utilizate de instituțiile financiare pentru evaluarea vulnerabilității sale la diverse evenimente excepționale, dar plauzibile” [2]. De asemenea, o altă definiție este: „*Stress-testul* – modalitate de evaluare a vulnerabilității portofoliilor de titluri, instituțiilor financiare sau sistemului financiar în ansamblu la evenimente cu risc sporit dar plauzibil” [6].

Un stress-test agregat este o metodă utilizată pentru măsurarea expunerilor la risc ale unui grup de instituții, după un scenariu stabilit în prealabil. Testele sistematice de rezistență la șocuri furnizează informații despre comportamentul sistemului în fața șocurilor, fiind de ajutor autorităților la evaluarea vulnerabilităților sistemului financiar.

Locul stress-testelor în cadrul analizei macroprudențiale este prezentat în Figura 1.

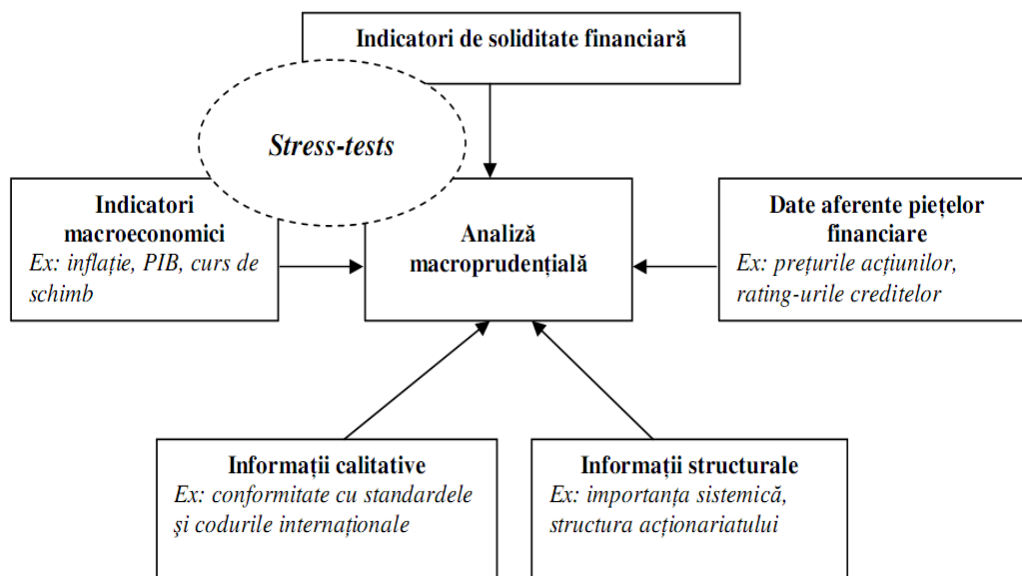

Fig. 1. Locul stress-testelor în cadrul analizei macroprudențiale

Sursa: Perciun R. *Stabilitatea financiară a statului: între teorie și practică*. Ed. INCE, Chișinău, 184 p., ISBN 978-9975-9799-3-1, 2014

Considerăm că efectuarea periodică a unor simulări de criză (aplicarea unor scenarii de stress-test) **trebuie să reprezinte pentru o bancă un instrument important de management al riscurilor**, care o poate avertiza despre rezultatele neașteptate aferente apariției unor diverse tipuri de riscuri și care poate furniza evaluări ale volumului capitalurilor, necesare pentru acoperirea pierderilor apărute în acest context.

În consecință, exercițiile de simulări de criză furnizează evaluări potențiale ale expunerii la riscuri, care depășesc limitările modelelor existente și cele ale datelor istorice, totodată, sprijină procesele de planificare a capitalurilor și de definire a planurilor alternative de lichiditate. Considerăm că importanța exercițiilor de simulări de criză este mai ridicată în perioadele de stabilitate/creștere economică, în care, datorită ne apariției de riscuri deosebite, băncile pot să nu fie conștiente de impactul major al unor perioade de criză asupra stabilității lor financiare și pot accepta mai ușor și cu prețuri mai reduse expuneri la risc ridicate.

În vederea efectuării unui stress-test, pentru început este necesară identificarea riscurilor, fie a celor noi apărute, fie a celor ce apar drept urmare a evoluției nefavorabile a unor factori deja cunoscuți. În continuare, urmează stabilirea unor limite-prag ale pierderilor acceptabile înregistrate în evoluția diferitor factori de risc. Drept exemplu, cităm: „pentru pierderile din scăderea valorii de piață a investițiilor în titluri de valoare, provenite din evoluția riscului de rată a dobânzii – 20%, pentru riscul devalorizării monedei naționale în consecința fluctuațiilor ratelor de schimb valutar – 15%” [3].

În acest fel, în funcție de numărul factorilor de risc utilizați, stress-testele se împart în două grupuri mari:

- a. teste cu un singur factor de risc sau așa-numitele teste de sensibilitate (simple sensitivity test);
- b. teste cu mulți factori de risc sau scenarii de stress-test [3].

Analiza riscurilor poate avea loc în cadrul testului de rezistență sau în afara acestuia. Cele mai importante riscuri la care este expus sectorul financiar în general și cel bancar în particular sunt: riscul de credit, riscul de piață, riscul de lichiditate, de contagiune etc. (Tabelul 2).

Tabelul 2

Cerințe de date pentru modelul stress-test

	Riscul ratei de schimb	Riscul ratei dobânzii	Riscul de credit	Riscul pieței interbancare	Indicatorul de solvabilitate
Poziția valutară	X				
Activele sensibile nete		X			
Bilanțul din contul de profit și pierdere pentru agenții economici			X		
Veniturile și cheltuielile în valută ale agenților economici			X		
Debitele agenților economici față de sectorul bancar			X		
Împrumuturile acordate pe piața interbancară de către instituțiile de credit				X	
Fondurile proprii					X
Activele ponderate cu gradul la risc					X

Sursa: Perciun R. Stabilitatea financiară a statului: între teorie și practică. Ed. INCE, Chișinău, 184 p., ISBN 978-9975-9799-3-1, 2014.

În practica bancară internațională sunt utilizate în mod frecvent *scenariile de stress-test*. În cadrul analizei diverselor scenarii se stabilesc influențele șoc, care ar putea apărea în rezultatul acțiunii simultane a unui număr mare de factori de risc. Această analiză evaluează în special perspectivele strategice ale băncii și se concentrează pe analiza sensibilității portofoliului de active bancare la riscuri cu calcularea pierderilor maxime posibile [3].

Există o gamă largă de modele care ar putea fi luate în considerație în procesul de selectare a modelului oportun de stress-test. De exemplu, la aplicarea unui test la stres se va ține cont de existența a două abordări complexe:

Abordarea conceptuală ascendentă („bottom-up approach”) – băncile calculează de sine stătător pierderile în funcție de scenariile elaborate și le comunică Băncii Naționale pentru agregare.

Abordare conceptuală descendentă („top-down approach”) – banca centrală elaborează analiza portofoliului consolidat al întregului sistem bancar.

Totodată, trebuie să se țină cont că pe plan internațional, la îmbogățirea cunoștințelor în acest domeniu, au contribuit, în mod semnificativ, numeroase organizații internaționale, autorități naționale de supraveghere și reprezentanți ai mediului academic și de cercetare [3].

Alegerea modelului de testare este oarecum limitată pentru țările în curs de dezvoltare, cu sisteme contabile și de reglementare slab dezvoltate, însă există opțiuni și pentru aceste țări. În același timp, sunt caracteristice sisteme financiare și economice simple, cu prevalarea unor riscuri economice-cheie și vulnerabilități relativ simple în identificare.

Cele mai noi și mai avansate modele de sistem pot demonstra dimensiunea semnificativă a rețelei structurale, deoarece vizează patru măsuri relaționale primordiale. În funcție de structura interdependenței reciproce se determină componentele-cheie (instituții, sisteme financiare sau țări) ale sistemului:

- 1) în funcție de grad – numărul relațiilor în cadrul unei conexiuni;
- 2) proximitatea reprezintă distanța medie inversată dintre o conexiune și celelalte;
- 3) relația de tip „între” se axează pe cel mai scurt drum între conexiuni;
- 4) creșterea prestigiului atribuie aprecieri conexiunilor interconectate cu alte conexiuni cărora le-au fost acordate calificative înalte.

Printre altele, aceste modele descriu importanța disproporționată a centrelor financiare în transmisia șocurilor prin lume în comparație cu sistemele financiare neînsemnate sau determină băncile mici, dar cu influențe mari în interconexiunea centrelor financiare.

Aplicarea stress-testelor în Republica Moldova. În Regulamentul cu privire la suficiența capitalului ponderat la risc se stipulează că una dintre politicile de management a capitalului bancar este testarea la stres, scopul căreia constă în identificarea punctelor slabe sau a vulnerabilităților potențiale ale capitalului bancar sub influența riscurilor de credit, valutar, a ratei dobânzii etc. și elaborarea planurilor de gestionare a capitalului, luând în considerație rezultatele diferitor scenarii de testare la stres [3]. Totodată, în Regulamentul cu privire la sistemele de control intern în bănci sunt utilizate noțiunile: *testare la stres și scenarii de testare la stres*. Astfel, testarea la stres reprezintă abordarea riscurilor provenite din posibile evenimente sau modificări ale condițiilor economice, care ar putea avea un impact negativ asupra situației financiare a băncii și evaluarea capacității băncii de a face față modificărilor respective, iar scenariile de testare la stres indică o serie de factori care includ tipuri majore de risc, în baza cărora se identifică situațiile ce ar putea avea un impact negativ asupra băncilor [3]. Astfel, stress-testele se aplică la nivel microprudențial.

Concluzii. Testele și Sistemul de indicatori de stabilitate financiară au roluri complementare în cadrul analizei macroprudențiale. Astfel, testele sunt instrumente concepute pentru analiza sistemului financiar în perspectiva previzională în sensul că acestea încearcă să evalueze impactul unor *posibile evenimente macroeconomice* ale căror producere este incertă. Totodată, analiza efectuată cu ajutorul indicatorilor de stabilitate financiară din SAT permite identificarea vulnerabilităților sistemului și, în acest mod, indică tipul de test care trebuie folosit pentru a verifica rezistența în fața ulterioarelor șocuri.

Referințe bibliografice

1. BLASCHKE, W., JONES, T., MAJNONI, G., PERIA, S-M. Stress Testing of Financial Systems: an overview of issues, methodologies, and FSAP Experience. IMF Working Paper. 2001, june [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0188.pdf>
2. PERCIUN, R., COLESNICOV, A., COLESNICOVA, T. Abordările de stress-test în sistemul bancar moldovenesc. In: Anale Institutului Național de Cercetări Economice. Ediția a IV-a. 2014, nr. 1, pp. 103-105. ISBN 978-9975-4326-6-5
3. PERCIUN, R., CUHAL, R., CLICHICI, D., TIMOFEI, O., POPA, V., PETROVA, T. *Stabilitatea financiară a economiei în tranziție*. Chișinău: Ed. INCE, 2015. 416 p. ISBN 978-9975-3032-4-8.
4. PERCIUN, R. *Stabilitatea financiară a statului: între teorie și practică*. Chișinău: Ed. INCE, 2014. 184 p. ISBN 978-9975-9799-3-1.
5. SORGE, M. Stress-testing Financial Systems: an overview of current methodologies. BIS Working Papers. 2004, no 165, december [accesat 12 octombrie 2015]. Disponibil: <http://www.bis.org/publ/work165.pdf>

Recomandat spre publicare: 20.11.2015

SISTEMELE DE RATING ȘI INDICELE AGREGAT DE STABILITATE FINANCIARĂ – TEHNICI DE MĂSURARE A STABILITĂȚII FINANCIARE SISTEMICE

**Rodica PERCIUN¹, doctor, conferențiar cercetător,
Institutul Național de Cercetări Economice
Mariana BĂLAN², doctor, profesor universitar,
cercetător științific gradul I,
Institutul de Prognostic Economic, București
Iulia PERCIUN³, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Sistemele de rating și indicele agregat de stabilitate financiară reprezintă, alături de sistemele de avertizare timpurie și de stress-test, metode cantitative prin care se măsoară stabilitatea unui sistem financiar. Fiecare dintre aceste tehnici prezintă avantaje și dezavantaje legate de capacitatea de a furniza informații precise cu privire la nivelul de stabilitate. În articolul dat, vom analiza 2 tehnici de măsurare a stabilității financiare sistemice, redând esența acestora, semnificația, dar și metodologia de calculare.

Cuvinte-cheie: sisteme de rating, indice agregat, stabilitate financiară, sistem financiar, tehnici de măsurare.

Rating systems and the aggregate stability index, along with early warning systems and stress-test, are quantitative methods by which is measured the stability of the financial system. Each of these techniques presents advantages and disadvantages related to the ability to provide precise information about the stability level. In the article, the authors tell about two measurement techniques of the systemic financial stability, describes their essence, the meaning and the methodology of calculation as well.

Key words: rating systems, aggregated index, financial stability, banking system, measurement techniques.

JEL Classification: G01; E60; E63; E66.

Introducere. Sistemele de rating sunt metode ce asigură monitorizarea stabilității financiare și reprezintă, totodată, sisteme de avertizare timpurie la nivel microprudențial, sisteme de *rating* bancar sau *scoring*, care emit semnale cu privire la fragilitatea băncilor. După cum menționează Bogdan Moinescu în *Caiete de studii nr. 23*, „avantajele sistemelor de rating sunt recunoscute de autoritățile de supraveghere din întreaga lume, lucru dovedit și de utilizarea lor extensivă în prevenirea fenomenului de contaminare bancară. Prin delimitarea instituțiilor de credit performante de cele aflate în dificultate, ratingul bancar permite o alocare mai bună a resurselor limitate ale autorității de supraveghere pentru a evita propagarea unor dezechilibre individuale la nivel de sistem. Cu toate acestea, metodologiile de rating bancar utilizate de autoritățile de supraveghere reprezintă, mai ales, sisteme expert care furnizează evaluări doar pentru perioada la care se face analiza, fără a oferi semnale privind evoluțiile viitoare. Astfel, rezultatele *ex post* trebuie completate cu informații furnizate de instrumente de previziune a căror utilizare oferă mai mult timp la dispoziția autorității de supraveghere pentru adoptarea măsurilor necesare” [6].

Există diverse sisteme de rating de avertizare timpurie, însă în cercetare vom analiza doar sistemele pe care le-am considerat relevante: sistemul CAMEL, CAAMPL, CAMELS.

1. Sistemul de rating CAMEL evaluează performanțele unei bănci în funcție de valorile unor indicatori care exprimă:

- adecvarea capitalului băncii – Capital adequacy – C;
- calitatea activelor – Asset quality – A;
- calitatea managementului băncii – Management quality – M;
- venituri – Earning – E;
- lichiditatea băncii – Liquidity – L.

Fiecare dintre cele 5 componente ale sistemului (C, A, M, E, L) sunt evaluate pe o scară cuprinsă între „1” și „5” (în USD). Categoria „1” exprimă cel mai performant nivel și, respectiv, „5” – cel mai scăzut nivel.

¹ © Rodica PERCIUN, rodica21@gmail.com

² © Mariana BĂLAN, dr.mariana.balan@gmail.com

³ © Iulia PERCIUN, iuliaperciun9@gmail.com

În funcție de evaluările obținute pentru fiecare dintre cele 5 componente, se determină un rating compozit pentru activitatea băncii. Valorile acestui rating compus sunt cuprinse între „1” și „5”. Un rating compus din „1” sau „2” indică o bancă puternică, ceea ce înseamnă că orice problemă apărută în activitatea băncii este minoră și poate fi corectată de către managementul băncii. Ratingul compus „3” arată că banca are anumite puncte slabe care necesită să fie corectate. Băncile clasificate în această categorie trebuie să fie monitorizate mai atent de către instituțiile de supraveghere. Ratingul „4” sau „5” exprimă faptul că băncile date se confruntă cu probleme serioase, având o probabilitate foarte mare de faliment în viitor.

2. Sistemul CAAMPL reprezintă un instrument eficient de lucru pentru evaluarea instituțiilor bancare, în scopul identificării, într-o fază incipientă, a băncilor care sunt ineficiente din punct de vedere financiar și operațional și care pot avea probleme care duc la probabilitate de faliment. Aceste bănci necesită o atenție sporită din partea autorității de supraveghere.

Arhitectura CAAMPL are la bază două componente:

- un model statistic de cuantificare a probabilităților de reducere (*downgrade*) a *rating*-urilor bancare;
- aprecieri calitative efectuate de experți pe baza unor informații suplimentare.

CAAMPL se bazează pe analiza și evaluarea a șase elemente, care caracterizează situația financiară a unei bănci: adecvarea capitalului (C), calitatea activelor (A), calitatea acționariatului (A); managementul (M); profitabilitatea (P) și lichiditatea (L). Evaluarea indicatorilor din cadrul acestor grupe determină stabilirea unui *rating* compus. Fiecare dintre cele șase componente este evaluat pe o scară de valori cuprinsă între 1 și 5, astfel încât 1 reprezintă cel mai performant nivel, iar 5 – cel mai scăzut. Patru din cele șase componente (C – adecvarea capitalului, A – calitatea activelor, P – profitabilitatea și L – lichiditatea) sunt analizate în funcție de o gamă de indicatori, pentru care sunt stabilite cinci intervale și cinci *rating*-uri corespunzătoare acestora. Celelalte două componente (calitatea acționariatului – A și managementul – M) sunt evaluate pe baza datelor culese de inspectorii Băncii Centrale în timpul acțiunilor de inspecție efectuate. În baza evaluării celor șase componente specifice de performanță (CAAMPL), se determină *rating*-ul compus, ce presupune acordarea unui punctaj de la 1 la 5. Ponderea semnificativă în decizia clasificării băncii într-unul din cele cinci *rating*-uri compuse o are *rating*-ul aferent managementului. În cazul în care cel puțin una din componente a fost evaluată în *rating* 5, *rating*-ul compus atribuit băncii nu va putea fi unul superior nivelului „3” [1].

3. Cadrul CAMELS implică analiza a șase grupuri de indicatori [3]:

- *Adecvarea capitalului* (C): rata de solvabilitate, calitatea capitalului analizată în baza elementelor componente ale capitalului băncii etc.;
- *Calitatea activelor* (A): concentrarea activelor sectorului bancar, concentrarea creditelor sectorului bancar, total credite nefavorabile, total active/capital, active ponderate la risc/total active etc.;
- *Managementul* (M): cheltuieli totale/total venituri, rata profitului pe angajat, expansiunea băncii pe piața bancară etc.;
- *Profitabilitatea*: rentabilitatea activelor, rentabilitatea capitalului, venituri aferente dobânzilor, cheltuieli aferente dobânzilor, marja netă din dobânzi etc.;
- *Lichiditatea*: active lichide/total active, total credite/total depozite, active lichide/total depozite etc.;
- *Sensibilitatea* la riscul de piață: riscul valutar generat de poziția valutară deschisă, riscul ratei dobânzii etc.

Reglementarea prudentială determină indicii maximi și pozițiile care urmează a fi respectate de bănci, cu privire la activele acestora, activele ponderate la risc, elementele extrabilanțiere și la diferite categorii de capital și rezerve. Băncile sunt obligate să armonizeze termenele și dobânzile la active și pasive, să nu depășească pozițiile neasigurate în valută străină și să mențină resursele lichide în limita exigențelor raportate la valoarea activelor sau pasivelor.

Indicatorii ce reflectă starea actuală a unui sistem financiar derivă în special de la indicatorii agregați ai stării de sănătate a instituțiilor financiare individuale. Astfel, principalii indicatori utilizați în sistemele de rating sunt:

Adecvarea capitalului. Suficiența și accesibilitatea capitalului în ultimă instanță determină rezistența instituțiilor financiare față de schimbările neașteptate ce pot avea loc la nivelul bilanțului contabil al acestora. Indicatorul dat, numit și norma Cooke, este utilizat pentru evaluarea capitalului, inclusiv a suficienței acestuia pentru acoperirea riscurilor nedorite și a pierderilor neașteptate. Un trend descrescător al acestei rate poate semnala o expunere sporită la risc și posibile probleme în ceea ce privește suficiența capitalului. În perioadele în care banca realizează performanțe slabe, capitalul, acționând ca un tampon, menține încrederea publicului în sistemul bancar, promovează stabilitatea fondurilor depozitarilor și suportă dezvoltarea rezonabilă a instituției. În Tabelul 1 sunt arătați indicatorii care se iau în considerație, intervalul și, respectiv, ratingul acordat.

Tabelul 1

Indicatorii adecvării capitalului

Indicator	Interval		Rating
Raport de solvabilitate 1 ($\geq 12\%$) (fonduri proprii/active ponderate la risc)	$\geq 15\%$	Bine capitalizată	1
	12-14,9%	Adecvat capitalizată	2
	8-11,9%	Subcapitalizată	3
	5-7,9%	Subcapitalizată semnificativ	4
	< 5	Subcapitalizată major	5
Raport de solvabilitate 2 ($\geq 8\%$) (capital propriu/total active la valoarea netă)	$\geq 10\%$	Bine capitalizată	1
	8-9,9%	Adecvat capitalizată	2
	6-7,9%	Subcapitalizată	3
	4-5,9%	Subcapitalizată semnificativ	4
	$< 4\%$	Subcapitalizată major	5
Rata capitalului propriu (capital propriu/total active la valoarea netă)	$\geq 6\%$	Bine capitalizată	1
	4-5,9%	Adecvat capitalizată	2
	3-3,9%	Subcapitalizată	3
	2-2,9%	Subcapitalizată semnificativ	4
	$< 2\%$	Subcapitalizată major	5
Capital propriu/Capital social	$\geq 120\%$	Bine capitalizată	1
	100-119,9%	Adecvat capitalizată	2
	80-99,9%	Subcapitalizată	3
	50-79,9%	Subcapitalizată semnificativ	4
	$< 50\%$	Subcapitalizată major	5

Sursa: Albulescu C., *Stabilitatea sectorului financiar în condițiile aderării României la UEM*, West of Timisoara & Poitiers, *Finances*, 07/2009; Thesis for: PhD, Advisor: Silviu Cerna & Daniel Goyeau, <http://www.researchgate.net/publication>.

Definirea ratingurilor rezultate din analiza indicatorilor pentru componenta „adecvarea capitalului”: Rating „1” indică un nivel puternic al capitalului în comparație cu profilul de risc al băncii, rating „2” – un nivel al capitalului satisfăcător comparativ cu profilul de risc al băncii, rating „3” – un nivel al capitalului mai puțin satisfăcător, care nu poate susține complet profilul de risc al băncii. Ratingul exprimă necesitatea unei perfecționări, chiar dacă nivelul capitalului depășește minimul cerut de reglementări, rating „4” – un nivel deficitar al capitalului, nivel la care viabilitatea băncii ar putea fi amenințată, rating „5” – un nivel deficitar critic al capitalului, care constituie un pericol pentru viabilitatea băncii.

Calitatea activelor. Indicatorul reflectă calitatea portofoliului creditar al băncii. Un trend crescător al acestei rate indică o deteriorare a portofoliului creditar și, respectiv, apariția problemelor în privința fluxului de numerar, de profit net și de solvabilitate. Rating-ul calității activelor exprimă riscul potențial al creditelor, al investițiilor și al altor active, precum și al tranzacțiilor extrabilanțiere (Tabelul 2).

Tabelul 2

Indicatorii calității capitalului

Indicator (formula)	Interval	Rating
Rata generală de risc (active din bilanț și din afara bilanțului ponderate în funcție de risc/active din bilanț sau din afara bilanțului la valoarea contabilă)	$\leq$ (media pe sistem sau grupa de bănci – 30% din media pe sistem sau grupa de bănci)	1
	$>$ (media pe sistem sau grupa de bănci – 30% din media pe sistem sau grupa de bănci)	2
	$\leq$ (media pe sistem sau grupa de bănci – 10% din media pe sistem sau grupa de bănci)	3
	$>$ (media pe sistem sau grupa de bănci – 10% din media pe sistem sau grupa de bănci)	
	$\leq$ (media pe sistem sau grupa de bănci – 10% din media pe sistem sau grupa de bănci)	
	$>$ (media pe sistem sau grupa de bănci – 10% din media pe sistem sau grupa de bănci)	
	$\leq$ (media pe sistem sau grupa de bănci – 30% din media pe sistem sau grupa de bănci)	4
	$>$ (media pe sistem sau grupa de bănci – 30% din media pe sistem sau grupa de bănci)	5
Total credite restante+îndoielnice/	$\leq 2\%$	1

Indicator (formula)	Interval	Rating
Total portofoliu credite (valoare netă)	2,1-4%	2
	4,1-6%	3
	6,1-8%	4
	>8%	5
Rata riscului de credit 2 la valoare netă (credite și dobânzi clasificate în „îndoielnic” și „pierdere”/ Total credite și dobânzi clasificate)	≤5%	1
	5,1-10%	2
	10,1-20%	3
	20,1-30%	4
Ponderea creditelor bancare și nebancare, a plasamentelor interbancare și a dobânzilor aferente acestora, clasificate în „îndoielnic” și „pierdere” în capitaluri proprii și provizioane	>30%	5
	≤5%	1
	5,1-15%	2
	15,1-30%	3
Creanțe restante – îndoielnice Total active (valoare netă)	30,1-50%	4
	>50	5
	≤2%	1
	2,1-4%	2
Creanțe restante și îndoielnice (valoare netă) ≤ n% capitaluri proprii (din formularul „Calculul activului net”)	4,1-6%	3
	6,1-8%	4
	>8%	5
	Cri ≤ 30% Cp și Cp > 0	1
Gradul de acoperire cu provizioane (rezerva generală pentru riscul de credit+provizioane aferente creditelor și plasamentelor/Expunere ajustată a creditelor și a plasamentelor clasificate în „substandard”, „îndoielnic” și „pierdere”	30% Cp < Cri ≤ 50% Cp și Cp > 0	2
	50% Cp < Cri ≤ 70% Cp și Cp > 0	3
	70% Cp < Cri ≤ 100% Cp și Cp > 0	4
	Cri > Cp sau Cp < 0	5
Rata de acoperire a creditelor și a plasamentelor neperformante (fonduri proprii – credite bancare și nebancare, plasamente interbancare și dobânzi aferente, clasificate în „îndoielnic” și „pierdere” expunere ajustată/Total activ (valoare netă)	≥100%	1
	90-99,9%	2
	50-89,9%	3
	30-40,9%	4
Rata de acoperire a creditelor și a plasamentelor neperformante (fonduri proprii – credite bancare și nebancare, plasamente interbancare și dobânzi aferente, clasificate în „îndoielnic” și „pierdere” expunere ajustată/Total activ (valoare netă)	<30%	5
	≥8%	1
	7-7,9%	2
	5-6,9%	3
Rata de acoperire a creditelor și a plasamentelor neperformante (fonduri proprii – credite bancare și nebancare, plasamente interbancare și dobânzi aferente, clasificate în „îndoielnic” și „pierdere” expunere ajustată/Total activ (valoare netă)	2-4,9%	4
	<2%	5

Sursa: Dardac N., Moinescu B. *Note de curs Politici monetare și tehnici bancare, ASE, București*, http://www.ase.ro/upcpr/profesori/756/PMTB_cig.pdf.

Definirea ratingurilor rezultate din analiza indicatorilor pentru componenta „calitatea activelor” [2]:

Rating „1” indică o calitate adecvată a activelor și a practicilor de administrare a creditului. Deficiențele identificate sunt minore și expunerea la risc referitoare la protecția capitalului este modestă.

Rating „2” – calitate satisfăcătoare a activelor și a practicilor de administrare a creditului. Nivelul și seriozitatea sistemului de clasificare și alte deficiențe justifică un grad limitat al atenției supravegherii.

Rating „3” – situație în care calitatea activelor și a practicilor de administrare a creditului este mai puțin decât satisfăcătoare.

Rating „4” – o calitate a activelor și a practicilor de administrare a creditului deficitare. Nivelul riscului activelor-problemă este controlat necorespunzător în mod semnificativ, expunând instituția la potențiale pierderi care nu sunt controlate și care pot amenința viabilitatea acesteia.

Rating „5” – o calitate critică a activelor sau a practicilor de administrare a creditului, care pot constitui o amenințare iminentă pentru viabilitatea instituției.

Profitabilitatea. Veniturile sunt evaluate în funcție de: capacitatea de a asigura adecvarea capitalului prin reinvestirea profitului; nivelul, trendul și stabilitatea veniturilor; sursele veniturilor; nivelul cheltuielilor de operare; vulnerabilitatea veniturilor la expunerile riscului de piață; adecvarea provizioanelor pentru pierderile la credite și alte rezerve; tranzacții cu titluri de valoare; efectele de taxare asupra veniturilor; procesele previzioniste și sistemele informaționale ale managementului. Cantitatea și calitatea veniturilor pot fi afectate de administrarea excesivă și inadecvată a riscului de credit, care poate conduce la alocări de provizioane suplimentare pentru pierderi din credite sau de niveluri ridicate ale riscului pieței care pot expune nejustificat veniturile instituției la fluctuațiile ratei de dobândă [2] (Tabelul 3).

Tabelul 3

Indicatorii profitabilității utilizați în sistemele de rating

Indicator	Interval	Rating
ROA (Profit net/Total active la valoarea netă)	≥5%	1
	4-4,9%	2
	3-3,9%	3
	0,6-2,9%	4
	<0,6	5
ROE (Profit net/Capitaluri proprii)	≥11%	1
	8-10,9%	2
	6-7,9%	3
	4-5,9%	4
	<4%	5
Rata rentabilității activității de bază (Venituri din exploatare – Venituri din provizioane/Cheltuieli de exploatare – Cheltuieli cu provizioane)	>150%	1
	125-150%	2
	115-124,9%	3
	100-114,9%	4
	<100%	5

Sursa: Dardac N., Moinescu B. Note de curs Politici monetare și tehnici bancare, ASE, București, http://www.ase.ro/upcpr/profesori/756/PMTB_cig.pdf

Definirea ratingurilor rezultate din analiza indicatorilor pentru componenta „profitabilitate”:

Rating „1” indică venituri puternice.

Rating „2” – venituri satisfăcătoare.

Rating „3” – venituri care cer să fie îmbunătățite.

Rating „4” – venituri insuficiente.

Rating „5” indică un volum al veniturilor mult deficitar. O instituție financiară cu rating „5” înregistrează pierderi care reprezintă o serioasă amenințare la viabilitatea sa prin eroziunea capitalului.

Lichiditatea. Administrarea resurselor și plasamentelor sunt evaluate în funcție de trendul și stabilitatea depozitelor; gradul și trendul utilizărilor pe termen scurt, sursele volatile de fonduri, Finanțarea activelor pe termen lung; accesul la piețele monetare și alte surse de finanțare; adecvarea surselor de lichiditate și abilitatea de a face față nevoilor de lichiditate; eficiența politicilor și practicilor de lichiditate, strategiile de administrare a fondurilor; sistemele informatice de administrare și planurile de finanțare; capacitatea managementului de a identifica, măsura, monitoriza și controla lichiditatea și nivelul de diversificare al surselor de finanțare [2] (Tabelul 4).

Tabelul 4

Indicatorii lichidității utilizați

Indicator	Interval	Rating
Indicatorul de lichiditate (Lichiditatea efectivă / Lichiditatea necesară)	≥1,3%	1
	1-2,9%	2
	0,90-0,99%	3
	0,80-0,89%	4
	<0,80	5
Lichiditatea imediată (Disponibilități și depozite la bănci la valoare netă/ Surse atrase și împrumutate)	>45%	1
	45-40%	2
	39,9-35%	3
	34,9-30%	4
	<30%	5
Credite acordate clienței (Valoarea brută / Depozite atrase de la clienți)	<85%	1
	85-104,9%	2
	105-114,9%	3
	115-125%	4
	>125%	5

Sursa: Dardac N., Moinescu B. Note de curs Politici monetare și tehnici bancare, ASE, București, http://www.ase.ro/upcpr/profesori/756/PMTB_cig.pdf

Definirea rating-urilor rezultate din analiza indicatorilor pentru componenta „lichiditate”:

Rating „1” indică niveluri de lichiditate puternice și practici de administrare a fondurilor bine dezvoltate.

Rating „2” – niveluri de lichiditate și practici de administrare a fondurilor satisfăcătoare.

Rating „3” – niveluri de lichiditate sau practici de administrare a fondurilor care necesită îmbunătățiri.

Rating „4” – niveluri de lichiditate deficitare sau practici inadecvate de administrare a fondurilor. Instituțiile clasificate în acest rating nu sunt capabile să obțină un volum suficient de fonduri în termeni rezonabili pentru asigurarea nevoii de lichiditate.

Rating „5” – niveluri de lichiditate sau practici de administrare a fondurilor, atât de deficitare încât viabilitatea instituției este grav amenințată. Instituțiile clasificate în această categorie cer asistență financiară externă imediată pentru a asigura rambursarea obligațiilor la scadență sau alte nevoi de lichiditate.

Managementul. Acest rating reflectă capacitatea consiliului de administrație și a managementului băncii de a identifica, cuantifica, monitoriza și controla riscurile activității și de a asigura astfel stabilitatea, siguranța și eficiența instituției, în concordanță cu legile și reglementările în vigoare.

Definirea rating-urilor rezultate din analiza indicatorilor pentru componenta „management”:

Rating „1” indică performanțe remarcabile ale managementului și consiliului de administrație și practici corespunzătoare de administrare a riscului în funcție de mărimea, complexitatea și profilul de risc al instituției. Toate riscurile semnificative sunt efectiv identificate, măsurate, monitorizate și controlate.

Rating „2” – performanțe satisfăcătoare. Deficiențele minore nu influențează siguranța și viabilitatea instituției.

Rating „3” – performanțe sau practici de administrare a riscurilor mai puțin satisfăcătoare, care necesită îmbunătățiri. Capacitatea factorilor de decizie poate fi insuficientă pentru tipul, mărimea sau condiția instituției.

Rating „4” – performanțe deficitare. Dimensiunea deficiențelor și a expunerii la risc este excesivă.

Rating „5” – deficiențe critice. Managementul și consiliul de administrație nu au demonstrat capacitatea de a corecta problemele și de a implementa practici corespunzătoare de administrare a riscului.

Fiecare dintre componente sunt evaluate pe o scară de valori cuprinsă între „1” și „5”, astfel încât „1” reprezintă cel mai performant nivel, iar „5” – cel mai scăzut.

Calitatea acționariatului. Este o componentă de bază a sistemului CAAMPL, unde stabilirea rating-ului are la bază factori financiari, manageriali, o atenție deosebită necesită acționarii semnificativi. La aprecierea performanțelor acționarilor se au în vedere următorii factori de evaluare:

- ✓ nivelul și calitatea sprijinului acordat de acționari în activitatea băncii;
- ✓ disponibilitatea și capacitatea acționarilor de a face față riscurilor bancare;
- ✓ nivelul riscurilor apărute ca urmare a implicării firmelor acționare în afacerile băncii;
- ✓ caracterul, capacitatea financiară și responsabilitatea acționarilor;
- ✓ volumul creditelor acordate de bancă acționarilor;
- ✓ capacitatea acționarilor de a asigura un nivel optim al lichidității care să acopere obligațiile scadente;
- ✓ relațiile dintre bancă și acționarii ei, precum și efectele acestora asupra situației financiare a băncii;
- ✓ efectuarea de operațiuni în condiții privilegiate pentru acționari;
- ✓ performanțele și profilul de risc al instituției.

Indicele integral al stabilității financiare (IASF) reprezintă alături de sistemele de avertizare timpurie și stress-testele, una din tehnicile utilizate în metoda cantitativă, prin care se măsoară stabilitatea unui sistem financiar. Indicii agregați de stabilitate financiară dau posibilitatea efectuării unor comparații între diferite perioade și sisteme și permit, de asemenea, analiza evoluției nivelului de stabilitate. Construirea unui astfel de indice se aseamănă cu construirea indicelui prețurilor de consum.

Astfel, IASF este suma indicelui normalizat, ponderile cărora sunt stabilite de către sistemul expert. „Un astfel de indice agregat permite efectuarea unei analize a stabilității sectorului financiar în ansamblul, dar construcția sa dă de asemenea posibilitatea analiștilor să se concentreze numai asupra unui anumit sector – sectorul bancar, de exemplu. Pe lângă instituțiile responsabile cu asigurarea stabilității financiare sistemice și investitorii pot fi interesați de utilizarea acestei metode simple în luarea deciziilor de a investi” [1].

Schema algoritmului de evaluare a stabilității financiare prin utilizarea indicelui și abordarea integrată poate fi reprezentat după cum urmează:

- ✓ normarea indicilor;
- ✓ evaluarea expert a coeficienților indicilor ponderați;

✓ calcularea indicelui integral al stabilității financiare.

Principalele impedimente în calcularea IASF constau în alegerea indicatorilor individuali, metoda de normalizare reținută și sistemul de ponderare ales.

În literatura de specialitate sunt descrise mai multe modalități de construcție a unui indice de stabilitate financiară. Prima metodă, cea mai simplă, se rezumă doar la ierarhizarea valorilor indicatorilor individuali (componentele indicelui agregat). Aceasta constă doar în realizarea unei comparații mecanice între indicatorii de stabilitate ce caracterizează diferite sisteme financiare. Dezavantajul acestei metode neparametrice este dat de diferențele minime între valorile indicatorilor care au aceeași pondere în cadrul indicelui agregat. A doua metodă a fost descrisă de Nelson și Perli în lucrarea sa “Selected Indicators of Financial Stability” [7] și reprezintă construirea unui indice agregat în baza datelor zilnice de pe piețele financiare (prețurile acțiunilor sau ale altor active bancare). Nelson și Perli prezintă un indice, numit „*indice de fragilitate financiară*”. Studiul lor este făcut în baza sistemului financiar american, iar autorii demonstrează că un indice compozit de fragilitate poate să contribuie la estimarea probabilității ca un sistem să fie în stare de șoc. Construirea indicelui a avut loc în două etape: 1) informațiile incluse în 12 variabile individuale au fost grupate în trei indicatori ce luau în calcul nivelul, volatilitatea și corelarea lor; 2) un model *logit* ce estimează probabilitatea că pe baza a trei date statistice, în orice moment, piețele financiare să aibă un comportament asemănător celui înregistrat în timpul crizelor financiare anterioare [7].

O altă metodă este construcția unei medii ponderate a indicatorilor individuali. Un studiu amplu este făcut de către Gersl și Hermanek [4], care calculează un indice agregat pentru sistemul bancar ceh. Acest indice este denumit *indice agregat de stabilitate bancară*, din care fac parte următorii indicatori individuali, normalizați (Tabelul 5).

Tabelul 5

Indicatorii indicelui agregat de stabilitate bancară

Indicatorul	Ponderea în indice	Impactul
adecvarea capitalului	0,05	+
calitatea activelor	0,25	-
profitabilitatea	0,25	+
lichiditatea	0,25	+
riscul ratei dobânzii	0,1	+
riscul valutar	0,1	-

Sursa: Gersl A., Hermanek J. *Financial Stability Indicators: Advantages and Disadvantages of their Use in the Assessment of Financial System Stability* <https://ideas.repec.org/h/cnb/ocpubc/fsr06-2.html>

În continuare, este necesar să afirmăm că selectarea indicatorilor a fost făcută în funcție de practicile curente internaționale, iar ponderile au fost stabilite pe baza experienței și intuiției autorilor (*judgements*).

Din literatura cercetată, putem menționa că există multiple metode de construcție a unui indice agregat. Totodată, dorim să relatăm că există și un *indice de stres pentru sistemul financiar*, elaborat de Illing și Liu [5], un indice agregat de stabilitate *prin calcularea riscului de nerambursare*, construit de Van den End și Tabbae etc.

În lucrarea sa, Albușescu relatează că nu este arbitrară construcția unui indice agregat. Vom face o referință mai detaliată. Deci, în studiul său, dr. Albușescu menționează „că, în primul rând, trebuie parcurse mai multe etape bine diferențiate. Prima etapă constă în identificarea diferitelor dimensiuni care caracterizează conceptul, știind că acesta este întotdeauna multidimensional. Aceste dimensiuni multiple sunt apoi descompuse în variabile, din care câteva vor fi reținute ca indicatori, în funcție de relevanța și de posibilitatea măsurării lor. De exemplu, dacă sectorul bancar reprezintă sectorul dominant în cadrul sistemului financiar în comparație cu sectorul asigurărilor sau cu piețele de capital, sunt reținuți pentru analiza stabilității cu preponderență indicatori ce fac referire la situația băncilor. Urmează stabilirea nivelului de precizie, de exactitudine și la ce scară vor avea loc acestea, iar valorile indicatorilor trebuie normalizate” [1].

După această etapă de normalizare urmează agregarea valorilor individuale, ceea ce presupune atribuirea ponderilor criteriilor, determinarea raportului dintre indice și indicatorii individuali, precum și stabilirea sumei sau mediei aritmetice. Procedura standard presupune atribuirea aceleiași ponderi pentru toți indicatorii incluși în indicele agregat. Înainte de construirea indicelui agregat, variabilele sunt incluse într-un indice în lanț (*chain index*), prin aplicarea a doua formule. Prima formulă estimează indicele drept medie aritmetică a variabilelor în lanț, iar cea de-a doua formulă reflectă media geometrică.

$$IASF = \frac{\sum_i(x_{it}w_{it}) + \sum_i(x_{it}w_{it-1})}{2} \text{ - media aritmetică} \quad (1)$$

$$IASF = \sqrt{\sum_i(x_{it}w_{it}) \times \sum_i x_{it} w_{it-1}} \text{ - media geometrică} \quad (2)$$

unde: x_{it} – variabilele individuale transformate

w_{it} – ponderea lor în cadrul indicelui în perioada t . (Ponderea este calculată ca raport între valoarea variabilei normalizate și suma tuturor celorlalte variabile la momentul t .)

Pe lângă aceste modalități de calculare a indicelui agregat în literatura de specialitate se găsește încă o posibilitate de calculare prin utilizarea analizei factoriale. Metoda constă în identificarea componentelor principale (axelor) care explică cea mai mare parte din inerția variabilelor și care stau la baza obținerii indicelui agregat [1].

Construirea unui indice agregat de stabilitate financiară reprezintă una dintre metodele ce pot fi utilizate pentru măsurarea stabilității financiare sistemice. Avantajele acestora rezidă din simplitatea calculelor, din accesibilitatea datelor și dintr-un nivel de transparență adecvat. Acești indici dau analiștilor posibilitatea efectuării unor comparații în termeni de stabilitate între mai multe sisteme financiare și le permit totodată observarea dinamicii stabilității financiare. Dezavantajele sau mai degrabă deficiențele metodei sunt la rândul lor importante. Este dificil de prevăzut cu exactitatea apariția unei crize sau măsurarea capacității sistemului de a rezista în fața șocurilor potențiale. Această tehnică ce are la bază calculul unui indice agregat de stabilitate, simplă la prima vedere, nu este arbitrară. Ea presupune parcurgerea mai multor etape: alegerea indicatorilor individuali, alegerea metodei de normalizare a valorii acestora și identificarea unei metode de ponderare (care depinde la rândul său de criteriile reținute și de ponderile stabilite). Alegerea indicatorilor individuali depinde de caracteristicile sistemului, dar și de disponibilitatea datelor. Ponderea este dată de importanța atribuită fiecărui indicator individual în indicele agregat.

În concluzie, indicele agregat prezintă numeroase avantaje în comparație cu celelalte metode: transparența ridicată, posibilitatea de a identifica cu mai multă ușurință datele statistice necesare și simplitatea calculelor.

Rezultatul principal al stabilității financiare este de a crea condiții în care sistemul financiar asigură investirea economiilor în mod eficient, de aceea supravegherea prudențială are o importanță majoră în promovarea stabilității financiare.

Referințe bibliografice

1. ALBULESCU, C.T. *Stabilitatea sectorului financiar în condițiile aderării României la UEM*: tz. dr. Conducători ști.: Silviu CERNA, Daniel GOYEAU. Universitatea de Vest din Timișoara, Universitatea din Poitiers. 2009. 423 p. [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/200140341_Stabilitatea_sectorului_financiar_in_conditiile_aderarii_Romaniei_la_UEM
2. DARDAC, N., MOINESCU, B. *Politici monetare și tehnici bancare*: note de curs. Academia de Studii Economice din București. Facultatea de finanțe, asigurări, bănci și burse de valori. București, 2007. 153 p. [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: http://www.ase.ro/upcpr/profesori/756/PMTB_cig.pdf
3. EVANS, Owen, LEONE, Alfredo M., GILL, Mahinder et.al. *Macprudential Indicators of Financial System Soundness*. In: Occasional Paper. IMF. Washington DC. 2000, nr. 192, April, pp. 1-49. [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/op/192/OP192.pdf>
4. GERSL, A., HERMANEK, J. *Financial Stability Indicators: Advantages and Disadvantages of their Use in the Assessment of Financial System Stability*. In: CNB Financial stability Report. 2006 [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: <https://ideas.repec.org/h/cnb/ocpubc/fsr06-2.html>
5. ILLING, M., LIU, Y. *Measuring financial stress in a developed country: An application to Canada*. In: Journal of Financial Stability. 2006, volume 2, issue 3, October, pp. 243-265 [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: <https://ideas.repec.org/a/eee/finsta/v2y2006i3p243-265.html>
6. MOINESCU, B. *Caiete de studii*, octombrie 2007 [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: www.bnro.ro/files/d/Pubs_ro/Caiete/2007cs23.pdf
7. NELSON, W. R., PERLI, R. *Selected Indicators of Financial Stability* [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: <https://www.ecb.europa.eu/events/pdf/conferences/jcbrconf4/Perli.pdf>

Recomandat spre publicare: 20.11.2015

CONCEPTELE MODERNIZĂRII PROCESULUI DE ASIGURARE A STABILITĂȚII FINANCIAR-ECONOMICE PRIN GESTIUNEA DEZECHILIBRELOR

**Gheorghe ILIADI¹, doctor habilitat, profesor cercetător,
Institutul Național de Cercetări Economice**

**Cristina PANFIL², masterandă, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Având în vedere schimbările tot mai intense în instituții financiare în această perioadă, stabilitatea financiară în Republica Moldova a devenit și mai importantă. Necesitatea perfecționării managementului economiei în condițiile de instabilitate a sistemului financiar existent și schimbărilor structurale în sectoarele real și financiar ale economiei naționale, impune elaborarea abordărilor metodice pentru analiza situației create și luării deciziilor manageriale prin gestiunea dezechilibrelor, bazându-se pe metodologia modernă. Scopul articolului este conștientizarea metodei care, în mod natural, trebuie să dezvolte activitatea economică, devenind un instrument viguros al administrării efective. Metodele principale de cercetare sunt: analiza și sinteza, deducția și inducția, compararea. Rezultatele cercetării pot fi utilizate de către organele administrării pentru perfecționarea politicii de echilibrare financiar-economică, obținerea indicatorilor macroeconomici de creștere durabilă și condiții favorabile pentru o economie națională sănătoasă.

Cuvinte-cheie: stabilitate financiară, economie, măsuri de optimizare, structura guvernării de stat, echilibru marfă-bani.

Due the changes in increasingly intense financial institutions in this period, financial stability in Republic of Moldova has become even more important. The need for improvement of economic management under the existing instability of financial system and structural changes in the financial and real sectors of the national economy requires developing approaches and methods for analyzing the created situation and making managerial decision by imbalances management, relied on modern methodology. The goal of the article is to become aware of this method which, naturally, must develop economic activity, becoming a vigorous instrument for an effective administration. The main research methods that are used are: analysis and synthesis, deduction and induction, comparison. Results of this research could be used by administrative bodies for improving the policy for economic and financial balancing, achieving macroeconomic indicators that show sustainable growth and favorable conditions for a healthy national economy.

Key words: financial stability, economy, measures for optimizing the structure of the state governance, equilibrium between goods and money.

JEL Classification: G10; G19; G32.

Creată în decurs de secole, teoria business-ului și bazele conceptuale ale menținerii stabilității creșterii economice dictează o alegere determinată a abordărilor în realizarea politicii coraportului fundamentat al măsurilor autoreglărilor pieței și influenței statului, care, la rândul lor, în multe predetermină prin premisele ideologic-filozofice inițiale, care stau la baza diferitor curente și școli politico-economice, care reflectă nivelul intervenției statului în sistemul relațiilor economico-financiare. Experiența mondială, de asemenea, demonstrează că nivelul stabilității și durabilității creșterii economice sunt determinate de coraportul de măsuri, pe de o parte – de autoreglarea indirectă a pieței și pe de altă parte – de influența directă a statului, care asigură realizarea și menținerea stabilității financiare macroeconomice. Astfel, la etapele ciclului economic, care caracterizează inflația, criza și depresia, regulatorii de piață devin mai slabi, cu o anumită întărire a rolului statului.

Este necesar de a atrage atenția la următoarele măsuri de perfecționare a managementul la nivel macroeconomic. În primul rând, nu se poate da preferință exclusivă (chiar și temporară) nici unui dintre elementele structurii puterii naționale de stat, care este implicată în rezolvarea uneia din șirul de probleme interdepartamentale referitor la echilibrarea financiară a economiei.

¹ © Gheorghe ILIADI, gheorgheiliadi@mail.ru

² © Cristina PANFIL, cristina.panfil@yahoo.com

În *al doilea rând*, trebuie de pornit de la faptul că economia țării este câmpul de coliziune a diferitor puteri departamentale, de multe ori reflectând nu doar interese opuse, dar și neconcordanța lor națională.

În *al treilea rând*, caracterul evident logic format al evaluărilor și reflecțiilor de acest gen trebuie să condiționeze recunoașterea socială a faptului că din aceste deosebiri decurge și multitudinea viziunilor despre acțiunile preferate ale statului referitor la echilibrul financiar în economia națională. Aceasta provoacă lupta forțelor de guvernare în jurul acestor acțiuni. Elaborarea doctrinei social-economice a conducerii, corespunzătoare situației formate în prezent, este chemată să stimuleze creșterea economică, reglementarea relațiilor bugetare și circulația monetară, stimularea deviațiilor (mișcărilor) progresive și structurale, susținerea balanței bugetare și de plăți, la fel și a echilibrului economic extern. Cu siguranță, realizarea practică a sarcinii puse este posibilă doar prin compromis între nenumărate și diferite interese în scopul stabilității financiare și pe baza ei – realizarea condițiilor creșterii economice.

O perioadă îndelungată exista convingerea că deciziile luate de diferiți politicieni, organizații politice și publice trebuie să aibă scopul de a aduce beneficiu maxim pentru întreaga societate. Prin urmare, aceasta idee a fost dezvoltată și s-a reflectat în teoria alegerii publice. Pe parcursul anilor '60-70, secolul XX, Universitatea din Virginia (SUA) la bază, s-a format așa-numita școală Virginiană, la fel cum se numesc și fondatorii acestei teorii. Printre conducătorii dezvoltării acestei teorii se numără laureatul Premiului Nobel în economie James Buchanan și colaboratorii săi activi: G. Tullock, W. Nutter și alți oameni de știință.

Problema constă în faptul că participarea activă a statului în antreprenoriat și reglementarea economică scoate în evidență întrebarea cu referire la practica de luare a deciziilor. În același timp, a apărut tot mai mult întrebarea: cum să se asigure că adoptarea de legi, determinarea impozitelor, distribuirea fondurilor bugetare și a altor decizii ale organismelor guvernamentale, într-adevăr, să corespundă nevoilor societății și nu ale unor fracțiuni de partid individuale, care susțin interesele anumitor grupuri de afaceri. Astfel, a apărut o necesitate obiectivă pentru îmbunătățirea reglementării de stat de dezvoltare a economiilor naționale.

J. Buchanan și susținătorii săi au ajuns la concluzia că este necesar să se lege activitățile practice și juridice cu teoria economică neoclasică și bazându-se pe utilizarea optimă a instrumentelor monetare și fiscale și altor abordări metodologice să se îmbunătățească mecanismul de luare a deciziilor la nivel politic.

În același timp, **J. Buchanan crede că se recomandă modelul structural-organizațional de comportament pentru analiza și optimizarea condițiilor economice.** În scopul realizării acestui scop se presupune elaborarea unor măsuri despărțite în diferite niveluri.

La primul nivel, numit de autori „constituția comportamentului economic”, se propune descrierea regulilor prevăzute, norme de comportament și proceselor, care permit găsirea unor decizii coordonate. Cele mai importante dispoziții ale acestei părți ale modelului trebuie să conțină regulile de aprobare ale legilor statale și metodele ce reglementează finanțarea bugetului și sistemului fiscal, cu absolută imposibilitate de a controla masa monetară și menținerea obligatorie a bugetului echilibrat.

Al doilea nivel vizează activitatea practică a statului și a organelor de stat în deplin acord cu legile adoptate. Cu toate acestea, criteriul schimbărilor progresive în situațiile economice în țară pot servi drept condiții argumentate științific, reale și obiective, utile cu ajutorul ceremoniilor organelor statale în legătură cu sporirea economică prin optimizarea inflației în condițiile unei piețe competitive.

Generalizarea conceptelor științifice, în etapa actuală a dezvoltării economiei în RM, poate să deschidă posibilitatea a elaborării măsurilor inovative a autorităților statului, de mișcare spre o creștere economică cu inflație optimă, bazată pe cunoaștere în condițiile tranziționale și ale formării pieței competitive.

Analiza condițiilor economice demonstrează faptul că la etapa actuală, divergența acțiunilor structurilor de conducere este un adevărat flagel pentru economia moldovenească. Modernizarea reglementării financiar-creditare și economice, în situația actuală, este prioritar examinată, cu părere de rău, numai ca activități de supraveghere interdepartamentală de asigurare a funcționării durabile a propriilor structuri organizaționale și astfel s-au detașat, în totalitate, de interesele naționale.

O asemenea coincidență de păreri și estimări nu este pe deplin demonstrată de experiența autohtonă în desfășurarea reformelor și devine evidentă, dacă se compară măsurile întreprinse, care au fost încercate într-un mediu social-economic principal diferit și, deseori, în condițiile altor țări cu un nivel de dezvoltare mai înalt al relațiilor de piață. Situația se agravează și prin faptul că interesele diferitor structuri de forță guvernamentală, atunci când nu coincid, de obicei, într-un sens anumit, nici nu se contrazic între ele: fiecare departament, grup de lobby sau structură corporativă vede și apreciază realitatea economică din poziția sa, sub aspect individual și special.

Prin urmare, apare o întrebare la nivel de interes național: cum să combini astfel de imaginații unilaterale, departamental înguste, într-o decizie multilaterală, voluminoasă, acceptabilă pentru toți.

Răspunsul la această întrebare, în termeni generali, pare să fie văzut prin elaborarea unui mecanism unic de optimizare a impactului factorilor inflaționisti, ca permisă inițială a stabilizării sistemului financiar, care ar exclude posibilitatea de a judeca de pe o poziție separată despre realitate în întregime.

Stabilirea scopului dorit de a realiza în mod eficient politica antiinflaționistă, ca premisă a procesului de asigurare a stabilității financiar-economice, trebuie să fie orientată spre cele mai importante priorități de dezvoltare a economiei naționale (inovare, de economisire a resurselor, reproducere lărgită, majorarea exporturilor etc.). Relațiile privind scopurile naționale respective ale politicii economice pot și trebuie să devină o bază pentru formarea în domeniul reglementării sistemului de stabilizare financiară în economia națională. Ele ar trebui să fie prioritare, cel puțin, până când se vor finaliza transformările de piață sau, mai exact, până la restructurarea completă a infrastructurii pieței, creării concurenței reale a pieței, formării unei baze legislative corespunzătoare și mecanismelor de respectare și implementare a acestora etc. Fără acordul cu privire la astfel de coordonare și, mai mult decât atât, fără o distribuie fundamental argumentată a impunerii fiscale excesive, nu este posibil de a obține un progres semnificativ. Cea mai importantă garanție a eficienței este văzută prin gestionarea acestui proces de către fiecare structură a puterii departamentale prin echilibrarea propriei răspunderi și interesului cu responsabilitatea la nivel de stat și cu interesul național în întregime.

În contextul dat, pe primul plan se înaintează sarcina elaborării unui nou sistem de măsuri de stabilitate, care, în baza complexului de mijloace economice, financiar-credite și administrativ-legislative, prin gestiunea dezechilibrelor legate reciproc și integrate sincron, *să echilibreze corelația masei monetare și a celei de marfă* și să asigure, astfel, îndeplinirea flexibilă și mobilă a parametrilor de program a tuturor sectoarelor economiei naționale în întregime. Cu toate acestea, reperul de bază, prioritar și de perspectivă ar trebui să fie menținerea stabilă a nivelului inflației în parametri optimi – ca un factor important al durabilității sistemului financiar al economiei naționale și ca o condiție de start, necesară pentru creșterea ei durabilă.

O astfel de abordare predetermină obiectul de bază al corecției masei monetare, schimbarea căreia va permite echilibrarea relațiilor monetar-marfare prin intermediul monitorizării nivelului real al inflației și al reglementării lui directe prin instrumente bugetar-fiscale și bancar-credite corespunzătoare.

Până în prezent, după cum arată elaborările analitice, starea sferei de producere și servicii împreună cu inflația galopantă influențează negativ asupra circuitului activelor de producție. Mai mult decât atât, restricțiile volumelor mijloacelor bănești proprii și atrase au un impact negativ asupra realizării procesului efectiv de reproducție lărgită.

Lichidarea dezechilibrului monetar-marfar sub influența doar a forțelor de piață, de asemenea, se poate manifesta numai în perioadă de lungă durată și, de aceea, apare probabilitatea însoțirii ei de cheltuieli mari social-economice. În acest caz, trebuie de menționat următorul fapt: criza financiară mondială actuală și măsurile concrete utilizate demonstrează că și în țările străine cu economia de piață bine dezvoltată, depășirea fazei dezechilibrului monetar-marfar se realizează sub influența reglementării guvernamentale.

Complexul de măsuri organizațional-structurale actuale și urgente pentru rezolvarea acestei probleme, desigur, presupune că structurile autorizate de stat, la nivel central, sunt obligate să cunoască ceea ce se petrece în viața economică. Acestea trebuie să fie pregătite (cu garanțiile lor prompte) de a parcurge toate procedurile pentru asigurarea echilibrării corelației masei monetare și de marfă.

Însă, după cum am argumentat, necoordonarea acțiunilor ministerelor și departamentelor în privința atingerii scopurilor și problemelor la nivel național, în prezent este o frânare esențială a echilibrului financiar al economiei naționale. De aceea, rezolvarea acestei probleme este văzută în crearea unei structuri corespunzătoare interdepartamentale pe lângă Guvernul RM – Comisia pentru reglementarea optimizării factorilor inflaționisti (CROFI).

Este necesar de prevăzut faptul că în sistemul unic trebuie să fie incluși reprezentanții următoarelor departamente:

1. Autoritățile centrale și regionale, împuternicite să coordoneze relațiile reciproce ale tuturor structurilor sistemului dat;
2. Grupa temporară a experților și analiticilor independenți – reprezentanții societății civile a țării;
3. Banca Națională a Moldovei – institutul central monetar-creditar;
4. Instituțiile comerciale creditare – bănci comerciale acționare;
5. Instituții ale sistemului parabancar;
6. Ministerul Finanțelor cu instrumentele sale bugetare și fiscale;
7. Inspectoratul Fiscal Principal de Stat;

8. Ministerul Economiei care realizează politici de amortizare, vamale, inovaționale și investiționale;
9. Comisia Națională a Pieței Financiare;
10. Biroul Național de Statistică – purtător principal de informații statistice de stat;
11. Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM și ME al RM – executorul proiectului.

În continuare, presupunem următorul fapt: coordonarea legăturii reciproce a structurilor menționate asigură prin gestiunea dezechilibrelor, a încasării echilibrate și la timp a masei monetare în sectorul real va stimula dezvoltarea acestora și îi va permite să devină o sursă stabilă și durabilă a creșterii economice.

În calitate de semnal pentru punerea în funcțiune a pârghiilor de stimulare sau de reținere corespunzătoare trebuie să servească indicatorii corespunzători ai monitoringului sectoarelor financiar și real ale economiei naționale. Aceste instrumente permit urmărirea completă a mișcărilor indicatorilor de dezvoltare a acestora și reflectă abaterile de inflație – deflație maximale și minimale admise, precum și dimensiunile normative, științific argumentate echilibrului financiar al economiei.

În acest context, modelarea monitoringului trebuie să includă un șir de principii, exprimate în valori cantitative, care reprezintă reperele organizatorico-informaționale ale analizei stării dependenței reciproce între cerere și ofertă, precum și datele activității bancare și bugetare într-un termen concret de analiză, reflectând, astfel, gradul impactului lor asupra nivelului inflației.

Baza informațională a monitoringului poate să permită enumerarea unui ansamblu întreg de indicatori noi sintetici și a unor importante caracteristici de solduri, reflectarea dinamicii valorilor fluxurilor monetar-creditare și fiscal-bugetare atât interne, cât și externe, stabilirea parametrilor și a corelațiilor dintre ei în dependența structurală. Dar cea mai mare importanță o prezintă monitoringul, în calitate de sistem de informare și semnalare operativă, privind metodele de analiză și evaluarea stării de echilibru financiar a economiei. La etapa de tranziție spre relațiile de piață în condițiile unor serioase disproporții interramurale, este o insuficiență acută de resurse (în primul rând, financiare), pentru mobilitatea și instabilitatea indicatorilor social-economici.

Realizarea măsurilor de stabilizare determină necesitatea elaborării monitoringului circulației fluxurilor financiare, care asigură urmărirea tuturor fazelor a sus-numitului proces la macronivelul economiei. Importanța esențială a acestui monitoring este abordarea sa conceptuală, care prevede formarea modelului mecanismului economiei competitive și inovațional-orientate. În mod adaptiv, se evidențiază această componentă națională a ei și reflectă gradul echilibrului corelației marfă-bani ca premisă a creșterii macroeconomice.

Succesiv, se prezintă elaborarea modului de reglementare a asigurării echilibrului și se propune modelul conexiunilor în procesul de corelație marfă-bani pentru a determina problemele nesoluționate, tehnicile, procedeele și abordările metodelor de aprobare și implementare a mecanismului de echilibrare.

Altfel spus, monitorizarea deciziilor strategice și comportamentul economic al participanților relațiilor de piață vor permite de a urmări dinamica, de a estima operativ și de a rectifica la timp interdependențele lor în procesul stabilirii echilibrului financiar la nivel macroeconomic, ceea ce, în esență, și reprezintă baza metodologică a concepției cu privire la elaborarea mecanismului antiinflaționist.

Având în vedere că datele monitoringului oferă posibilitatea determinării evoluției inflației, nivelul căreia, la rândul său, corespunde corelației marfă-bani. Sus-numita abordare de urmărire a schimbărilor în această corelație permite corectarea ei, ce poate fi efectuată numai prin folosirea pârghiilor de influență asupra masei monetare. Pentru acestea se prevede elaborarea ansamblului de macroindicatori ai impactului strategic și tactic privind asigurarea optimizării factorilor inflaționiști în economia națională.

La dispoziția Comisiei interdepartamentale trebuie să fie informația statistică operativă și oficială care va da posibilitatea, în mod preventiv, de a defini la stadii diferite situația problematică și de a include pârghiile de prevenire din timp. Introducerea acestora în acțiune va permite, în baza valorilor macroindicatorilor departamentali, identificarea și urmărirea disproporțiilor potențiale problematice a corelației monetar-marfare, prevenirea la timp a tendințelor de dezechilibrare și evitarea pierderilor în atingerea scopurilor la nivel național. Împreună cu aceasta, sistemul menționat va fi direcționat în primul rând spre căutarea căilor de perfecționare a sectoarelor financiare separate al economiei, care sunt prezentate în organul interdepartamental creat și, în doilea rând, spre apărarea intereselor lor.

Conform ansamblului de sarcini, concluzionăm că administrația de stat, în condițiile recomandate, prezintă un sistem de măsuri de supraveghere a organelor de putere ale republicii, privind asigurarea, pe baza legislației în vigoare, a corectării operative a funcționării structurilor sectorului financiar al economiei naționale, prevenirea tendințelor de destabilizare în sectorul financiar și cel real al economiei. Este vorba despre cea mai utilă schemă a fluxurilor financiare, atât la nivel macroeconomic în integritate, cât și în

parametrii anumitor structuri ale pieței, direcții de perfecționare a elementelor politicii monetar-credite eficiente, a sistemului impozitar și a relațiilor atât bugetare, cât și interbugetare, adică tot ceea ce determină coordonarea operativă a stabilității stării financiare maturizate și sănătoase.

Așadar, în urma acestor principii conceptuale ale fundamentării metodologice (prezentate mai sus), este posibilă trecerea la implementarea lor în practică. Importanța recomandărilor constă în faptul că rezultatele cercetărilor obținute pot să fie utilizate de către organele administrării pentru perfecționarea politicii de echilibrare a economiei naționale și obținere a indicatorilor macroeconomici de creștere durabilă a ei.

Analiza prealabilă demonstrează că gradul de maturizare a relațiilor economice se perfecționează prin intermediul gestionării financiar-credite și, în condițiile actuale, se examinează predominant ca direcții ale măsurilor de supraveghere interdepartamentală și privind asigurarea funcționării stabile numai a structurilor organizaționale proprii în sectorul financiar al economiei.

Astfel, pentru soluționarea acestei probleme, intențiile de bază trebuie să atingă securitatea și stabilitatea adecvată a economiei naționale în integritate, concomitent cu luarea măsurilor coordonate în ansamblu. Aceasta permite, la rândul său, posibilitatea de a efectua de către organele administrative ale statului funcțiile lor specifice. În același timp, se consideră că organele de stat prezintă cea mai importantă și necesară condiție infrastructurală pentru funcționarea eficientă a mecanismului pieței. Cu alte cuvinte, apare **necesitatea accentuării măsurilor privind stabilizarea modului de reglementare a influenței, menite, în baza utilizării ansamblului de mijloace financiar-credite, economice și administrativ-juridice, să asigure executarea parametrilor programați ai echilibrului financiar al economiei naționale.**

Prin urmare, după elaborarea științifică și propunerea pentru implementarea modelului logico-descriptiv Optimizării Parametrilor Factorilor Inflaționiști și parametrilor organizațional-structurali ai noii instituții interdepartamentale. Principala funcție a Comisiei de Reglementare este luarea deciziilor definitive dependente de gradul efectiv al echilibrului financiar-creditar. Pentru fiecare din ministere și departamente (reprezentate, corespunzător, în calitate de membru al Comisiei de anumite persoane responsabile, conduse de viceministru), va fi prevăzut un subsistem de macroindicatori cu valoarea limită de corectare a lor în dependență de situația economică în țară și tendințele de corectare a valorilor parametrilor în cadrul fiecărui departament. Propunerile de modificare a macroindicatorilor vor fi elaborate de către reprezentantul instituției responsabile în domeniul cercetare-dezvoltare, utilizând tehnicile și procedeele metodelor de expertiză, propuse Comisiei semestrial.

Realizarea măsurilor elaborate va permite orientarea politicii monetar-credite și fiscal-bugetare în direcția emisiei monetare și stimulării creditului (expansiune creditară) sau la reținerea și limitarea lor (restricția creditară). În acest fel, în condițiile reducerii activității de afaceri în sectorul real al economiei, descreșterii procesului de reproducție și intensificării șomajului, sectorul financiar va tinde să înviorizeze sfera de afaceri prin extinderea procesului de credite, micșorarea ratei dobânzii și presiunii fiscale și prin acordarea îlesnirilor și subvențiilor. Și invers, în condițiile redresării economice însoțite, deseori, de activități cu caracter speculativ, majorarea prețurilor, amplificarea disproporțiilor în economie, adică tot ceea ce înseamnă „febra bursieră”, organele de conducere vor încerca să evite „supraîncălzirea” sferei de afaceri prin limitarea creditului, mărirea ratei dobânzii și nivelului impozitelor, reținerea emisiei diferitor modalități de plată etc.

Formarea Comisiei de Reglementare optimizării factorilor inflaționiști va permite menținerea operativă și eficientă la stadiul inițial (balansarea financiar-creditară) a stării financiare echilibrate a economiei naționale. Acest fapt este deosebit de important, deoarece lipsa implicării organelor de stat, care asigură executarea și coordonarea, spre exemplu, a funcției de transmisie inversă, practic, înseamnă că sistemul structural de gestionare a statului este nestabil, și, după un oarecare timp, inevitabil, nimereste în zona instabilității și duce la dezechilibrarea financiară a economiei.

Astfel, problema principală a elaborării și realizării politicii antiinflaționale raționale duce la asigurarea, folosind terminologia științelor naturale, a acțiunilor coordonate de către totalitatea diverșilor regulatori ai economiei ale diferitor ministere și departamente, la coordonarea măsurilor luate de către organele de putere și administrative. De aceea, principiul găsirii formelor pozitive de interacțiune a regulatorilor economici, în afară de semnificația ei informațional-analitică, este prezentat ca extrem de productiv pentru perfecționarea sistemului reglementării de stat a economiei de tip tranzițional, balansării fluxurilor monetare și de marfă ca premise ale durabilității și ale creării condițiilor pentru creșterea constantă a economiei naționale, îndeplinirea funcțiilor de asigurare prosperității economice și protecției sociale a cetățenilor de către un stat democratic.

În aspectul ritmurilor și efectivității acumulării relațiilor integraționiste, la etapa de tranziție a economiei de piață, din păcate, deocamdată nu se studiază. Circuitul fondurilor de producere de bază – reprezentate nu doar de factorii esențiali (mijloacelor de producere, tehnologiilor), dar și neesențiali (educația, calificarea, intelectualitatea, informatizarea și calitatea lucrului efectuat) – din punctul de vedere al schimbărilor, ce au avut loc în procesul formării capitalului sub influența dezvoltării procedeului high-tech de producere și al integrării verticale, până în prezent nu atrage atenția.

Reieșind din aceasta, în cercetare este necesar de avut scopul de a determina și de a justifica factorul generator al echilibrului financiar al economiei, bazându-se pe corecția circulației monetare, echilibrarea căreia va permite menținerea nivelului inflației în limitele parametrilor normati de sistemul economic. În același timp, se prevede îndeplinirea procedeele de precizare a elementelor structurii „orizontale”, care servesc ca subsisteme funcționale, asigurând existența sectorului financiar al sistemului economic în întregime.

Totodată, în procesul de cercetare, este necesar de a stabili pe procedeele prevăzute elementele structurii „verticale” și de a argumenta anumite nivele de ierarhie. O valoare deosebită obține scopul de modelare al așa-numitului mecanism de gestionare (ca parte componentă a monitoringului), care ar asigura conexiunea reciprocă a unităților și funcționarea normală a întregului. În rezultatul acțiunii acestui mecanism, sistemul de echilibru financiar va trebui, de exemplu, într-un anumit mod, să reacționeze la schimbările parametrilor de echilibrare. În cazurile când dezvoltarea „spontană” ori relativ independentă a elementelor economiei echilibrate poate duce la apariția abaterilor mari și discordanțelor, trebuie de presupus că în acest caz este necesar de activat mecanismele, care vor întoarce sistemul în poziția de echilibrare.

Noua etapă de tranziție la economia de piață, tot mai mult evidentă în Republica Moldova, se caracterizează prin apariția unor premise pentru consolidarea interacțiunii dintre atribuțiile antreprenoriatului liber și prioritățile influenței directe a statului în scopul îmbinării raționale a politicii fiscal-bugetare și politicii monetar-creditară. A devenit evident faptul că problema principală la formarea și promovarea politicii economice raționale, în ansamblu, și a politicii financiar-creditară, în special, constituie asigurarea funcționării în corelație a diverșilor reglatori ai economiei, coordonarea măsurilor pe care le adoptă diferite organe ale puterii și administrației de stat, a obiectivelor și sarcinilor stabilite de acestea.

La etapa contemporană, când evenimentele economice se caracterizează prin folosirea noțiunilor economiei evoluționiste, cu diferite instabilități și bifurcații, statul trebuie să influențeze economia. În același timp, este valabilă concluzia, conform căreia tendința spre un sistem economic cu dezvoltare dinamică nu poate asigura rezultatul scontat, dacă ea parcurge calea de evoluție firească. Se face simțită nevoia de eforturi conștiente de transformare, bazate pe prelucrarea științifică ulterioară a problemei în cauză, și de activitatea bine determinată a organelor guvernamentale în domeniul reformelor de piață în economia națională.

Importanța practică a investigațiilor constă în faptul că rezultatele lor pot fi utilizate de către organele administrării pentru perfecționarea politicii de echilibrare financiară și obținerii indicatorilor macroeconomici de creștere durabilă, în condițiile sănătoase ale economiei naționale.

Referințe bibliografice

1. SARGENT, T., WALLACE, N. Rational Expectations, the Optimal Monetary Instrument, and the Optimal Money Supply Rule. In: Journal of Political Economy. 1975, vol. 83, aprilie, pp. 241-254. [accesat 10 septembrie 2015]. Disponibil: <http://www.fep.up.pt/docentes/pcosme/S-E-1/JPE-83-2-241.pdf>
2. WILLIAMSON, O. *The Mechanism of Governance*. Oxford University Press. New York, 1995.
3. MUTH, John. Rational Expectations and the Theory of Price Movements. In: Econometrica. New York, 1961, vol. 29, no. 3, pp. 315-335 [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: www.fep.up.pt/docentes/pcosme/S.../se1.pdf
4. ILIADI, Gheorghe. Abordări teoretice și practice privind evaluarea și modelarea echilibrului financiar în economia națională: articol științific de sinteză. In: Economie și sociologie: ediție suplimentară. 2011, nr. 2. 58 p. ISSN 1857-4130.
5. HELWIG, M. F. Financial Stability and Monetary Policy. Max Planck Institute for Research on Collective Goods. Atlanta, 1 april 2015 [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: https://www.coll.mpg.de/pdf.../2015_10online...
6. DUMITRIU, R., STEFANESCU, R. Provocările politicii monetare. Dunarea de Jos University of Galati, septembrie 2013 [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/50261/1/MPRA_paper_50261.pdf

Recomandat spre publicare: 12.11.2015

ASIGURAREA UNEI SUPRAVEGHERI BANCARE PRUDENȚIALE EFICIENTE PRIN MONITORIZAREA ADECVATĂ A RISCULUI DE CREDIT

*Elena MĂRGĂRINT¹, doctorandă,
Academia de Studii Economice a Moldovei
Angela SECRIERU², doctor habilitat, profesor universitar,
Academia de Studii Economice a Moldovei*

Actualitatea. Rezultatele cercetării realizate de autori prezintă o importanță deosebită, fiind relevante, în special, în contextul problemelor cu care se confruntă în prezent Banca Națională a Moldovei, dar și băncile comerciale din Republica Moldova. Scopul. Obiectivul acestui articol este demonstrarea importanței desfășurării unei supravegheri bancare prudențiale în contextul identificării și gestionării adecvate a riscului de credit la care se expun băncile din sectorul bancar al Republicii Moldova. Metode. În vederea realizării scopului propus, autorii au evaluat calitatea activelor din sectorul bancar al Moldovei în perioada anilor 2000-2014, atribuind o importanță deosebită creditelor acordate de băncile comerciale și utilizând în acest scop cercetarea metodologică și cea empirică. Rezultate. În urma analizei efectuate, s-a constatat că deși au fost înregistrate unele tendințe pozitive pe parcursul perioadei analizate, calitatea activelor din sectorul bancar din Republica Moldova necesită a fi îmbunătățită și, în mod special, trebuie gestionat în mod adecvat riscul de credit.

Cuvinte-cheie: sector bancar, supraveghere bancară, stabilitate, portofoliu de credite, credite neperformante, risc de credit.

Actuality. The research conducted by the authors is of special importance, being particularly relevant in the context of the problems currently faced by the National Bank of Moldova and the commercial banks from Moldova. Purpose. The objective of this article is to emphasize the importance of performing a prudential banking supervision in the context of identification and appropriate management of credit risk to which are exposed the banks in the banking sector of the Republic of Moldova. Methods. To order to achieve its purpose, the authors assessed the quality of assets of the Moldovan banking sector in the period 2000-2014, assigning a particular importance to loans granted by commercial banks, and using to this end methodological and empirical research. Results. As a result of the analysis, it was found that although there has been some positive trends during the period analyzed, the asset quality in the banking sector in Moldova needs to be improved and, in particular, the credit risk must be adequately managed.

Key words: banking sector, banking supervision, stability, loan portfolio, non-performing loans, credit risk.

JEL Classification: E44; E58; G21.

Introducere. Principala operațiune efectuată de către băncile comerciale locale este acordarea de credite, care după mărimea ponderii, se situează pe primul loc în cadrul plasamentelor totale efectuate de bănci. Mai mult decât atât, modalitatea prin care băncile alocă fondurile pe care acestea le gestionează poate influența, într-un mod decisiv, dezvoltarea economiei nu doar la nivel local, dar și la nivel național.

Pe de altă parte, la acordarea creditelor, orice bancă își asumă într-o oarecare măsură riscuri și, în mod inevitabil, toate băncile înregistrează pierderi atunci când unii debitori nu își pot onora obligațiile asumate, care rezultă din contractul de credit. Totodată, oricare ar fi nivelul riscurilor asumate, pierderile pot fi minimizate în cazul în care operațiunile de creditare sunt organizate și gestionate cu profesionalism.

Din acest punct de vedere, cea mai importantă funcție a autorității de supraveghere bancară este de a controla și de a analiza calitatea portofoliului de credite, deoarece calitatea redusă a creditelor constituie una dintre principalele cauze ale falimentului bancar. Eficiența supravegherii bancare efectuate de către banca centrală și, respectiv, gestionarea riscurilor aferente sectorului bancar, poate fi evaluată prin intermediul rezultatelor obținute în sectorul bancar și, astfel, capacitatea de a asigura stabilitatea financiară în cadrul sistemului, dar și a întregii țări în general. În acest context, ar fi oportună evaluarea calității activelor din sectorul bancar din Moldova pe parcursul perioadei 2000-2014. Selectarea perioadei respective este explicată prin următorul fapt: cuprinde mai multe faze ale ciclului economic și anume: perioada după criza bancară ce a avut loc în 1998, perioada crizei din 2007-2009 și, respectiv, perioada ulterioară acesteia.

¹ © Elena MĂRGĂRINT, margarint.elena@yahoo.com

² © Angela SECRIERU, angelasecrieru@yahoo.com

I. Analiza calității activelor din sectorul bancar al Moldovei

În scopul examinării calității activelor, este important de analizat, în primul rând, structura activelor din sectorul bancar. Astfel, la sfârșitul anului 2014, ponderea maximă în totalul activelor a revenit articolului „împrumuturi și creanțe” – 43,7 la sută (preponderent, creditele acordate), fiind urmată de articolul „numerarul și echivalentele de numerar” – 30,4 la sută. Articolul „investiții păstrate până la scadență” au avut o pondere de 4,1 la sută și „imobilizări corporale” – 2,3 la sută. Menționăm că ponderile celorlalte articole în totalul activelor sunt nesemnificative (Figura 1).

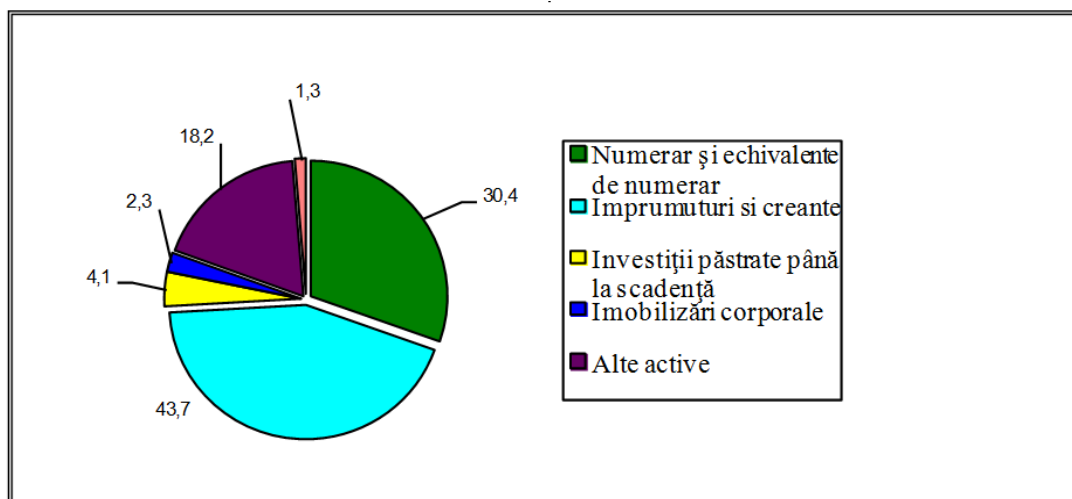

Fig. 1. Structura activelor sistemului bancar din R. Moldova la 31.12.2014 (mil.lei)

Sursa: Datele raportului anual al Băncii Naționale a Moldovei, 2014.

Constatăm că pentru băncile comerciale din R. Moldova principalul gen de activitate este activitatea de creditare. Astfel, din punctul de vedere al asigurării unei supravegheri bancare prudențiale eficiente, este necesară acordarea unei atenții deosebite anume activității menționate, monitorizarea și supravegherea minuțioasă a acesteia, în vederea diminuării riscurilor aferente și, într-un final, asigurarea unei bune calități a portofoliului de credite și a gestionării adecvate a riscului de credit.

În scopul diminuării riscurilor aferente portofoliului de credite, practica bancară internațională demonstrează importanța diversificării portofoliului de credite, întrucât aceasta determină capacitatea băncilor de a minimiza riscurile aferente în cazul în care o anumită ramură din sectorul economic întâmpină dificultăți. Astfel, în tabelul care urmează (Tabelul 1) este reprezentată repartizarea pe ramuri a sectorului bancar al R. Moldova în anul 2014.

Tabelul 1

Structura portofoliului de credite al sectorului bancar din R. Moldova la 31.12.2014 (%)

Credite acordate comerțului	32,9
Credite acordate industriei alimentare	9,8
Credite de consum	7,4
Credite acordate industriei productive	7,4
Credite acordate în domeniul prestării serviciilor	6,9
Credite acordate agriculturii	6,4
Credite acordate pentru procurarea/construcția imobilului	5,7
Credite acordate în domeniul transportului, telecomunicațiilor și dezvoltării rețelelor	5,2
Credite acordate în domeniul construcțiilor	3,8
Credite acordate altor domenii	14,5

Sursa: Elaborat de autori în baza Raportului anual al Băncii Naționale a Moldovei, 2014.

După cum putem constata din informația prezentată în Tabelul 1, cea mai mare concentrare a portofoliului de credite este în ramura comerțului (32,9% din total portofoliul de credite). Astfel, este necesară monitorizarea minuțioasă a situației anume din ramura menționată, în scopul prevenirii eventualelor pierderi. Totodată, constatăm că în Republica Moldova, în comparație cu alte țări, creditele acordate pentru procurarea/construcția imobilului ocupă o pondere de numai 5,7% din totalul creditelor acordate.

În cadrul analizei riscului de credit din cadrul sectorului bancar, este elocventă analiza indicatorilor care caracterizează calitatea activelor unei bănci (la nivel micro), dar și a sectorului bancar în general (nivel macro), întrucât acești indicatori reflectă informație cu privire la viabilitatea și fiabilitatea băncii (capacitatea acesteia de generare a profiturilor, de onorare a obligațiunilor și de continuare a activității) și, respectiv, soliditatea sectorului bancar în general. Mai mult decât atât, calitatea activelor influențează și calitatea altor domenii, cum ar fi: suficiența capitalului, lichiditatea și, nu în ultimul rând, veniturile băncilor.

În acest context, prezintă interes analiza structurii portofoliului de credite și a leasing-ului financiar al sectorului bancar conform gradului de risc al operațiunilor investiționale (cu scopul de a evalua dinamica calității acestuia, a fost selectat anul 2000 și, respectiv, 2014).

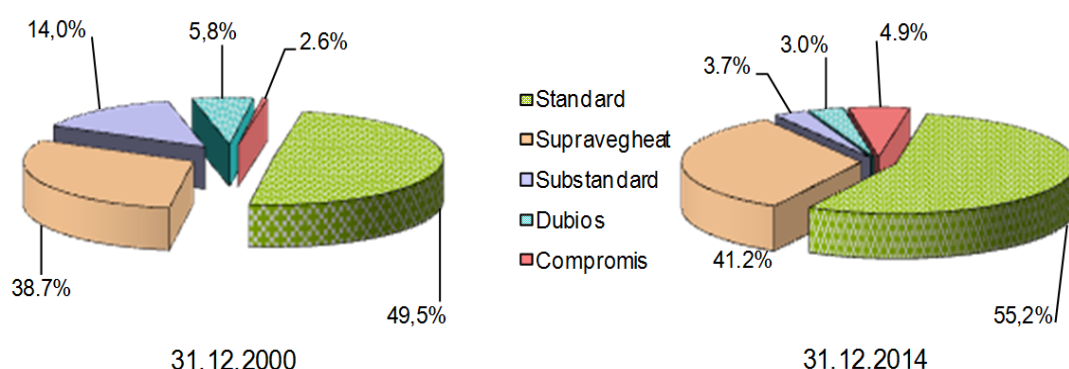

Fig. 2. Dinamica structurii portofoliului de credite și a leasingului financiar al sectorului bancar din R. Moldova conform gradului de risc al operațiunilor investiționale, (%)
Sursa: Elaborat de autori în baza Raportului anual al Băncii Naționale a Moldovei, 2000 și 2014.

Conform datelor din Figura 2, ponderea cea mai mare în portofoliul de credite o au creditele clasificate în categoriile favorabile (standard și supravegheat), care au constituit 88,2% în anul 2000 și, respectiv, 96,4% în anul 2014 (pentru 11 bănci, fără a lua în calcul Banca de Economii S.A., BC „Banca Socială” S.A., BC „Unibank” S.A.). Astfel, constatăm că riscul operațiunilor investiționale ale băncilor este minim, atât în anul 2000, cât și în anul 2014 (pentru 11 bănci).

De asemenea, în scopul evaluării calității portofoliului de credite, este importantă analiza indicatorului „ponderea creditelor neperformante în total portofoliul de credite” (Figura 3).

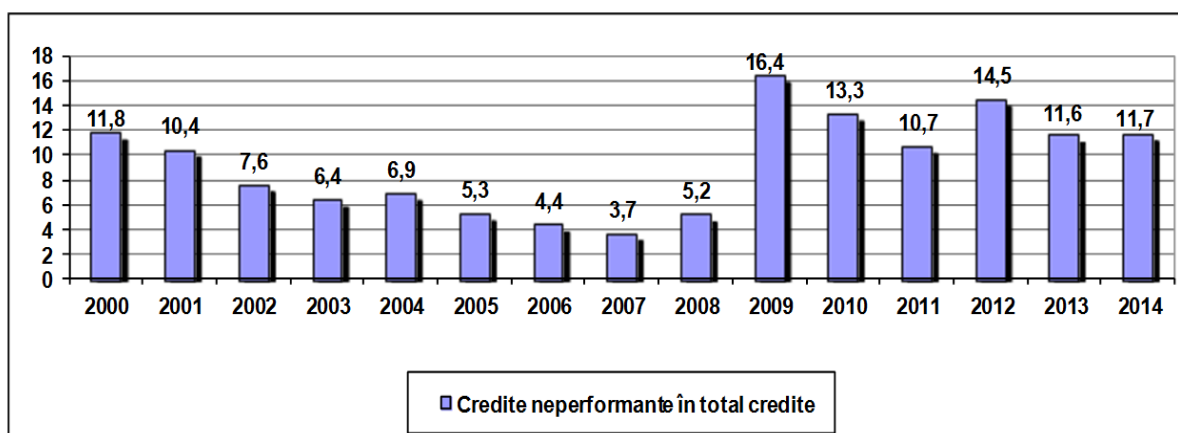

Fig. 3. Dinamica ponderii creditelor neperformante în total portofoliul de credite pe sectorul bancar al R. Moldova, 2000-2014, %
Sursă: Elaborată de autori în baza Raportului anual al Băncii Naționale a Moldovei (2000-2014).

Astfel, reieșind din datele prezentate în Figura 3, constatăm că în perioada 2000-2007 activitatea de creditare a înregistrat tendințe pozitive, pe când ponderea creditelor neperformante în total portofoliul de credite a înregistrat o diminuare semnificativă (de la 20,6% în anul 2000 până la 3,7% în anul 2007). De asemenea, menționăm că în anul 2007 a fost înregistrat minimul istoric al indicatorului în cauză pe sectorul bancar al Republicii Moldova.

Ulterior, pe parcursul perioadei 2008-2009, atestăm o înrăutățire a calității portofoliului de credite, indicatorul respectiv înregistrând o majorare până la maximum de 16,4% în anul 2009. Astfel, constatăm că în anul 2009 a fost înregistrată cea mai redusă calitate a portofoliului de credite atât din cauza imposibilității achitării creditelor de către unii debitori, cât și a dificultăților întâmpinate de bănci la colectarea datoriilor acestora.

În perioada ulterioară (2010-2011), în rezultatul măsurilor prompte întreprinse de BNM, constatăm o redresare a activității de creditare. Astfel, îmbunătățirea calității portofoliului de credite în perioada analizată poate fi explicată, în special, prin dezvoltarea sistemului de control intern în bănci și prin perfecționarea procedurilor interne ale băncilor privind acordarea și supravegherea creditelor.

Este necesar de menționat că în anul 2012, calitatea portofoliului de credite pe sectorul bancar s-a majorat până la nivelul de 14,5%, fiind influențată, în principal, de deteriorarea semnificativă a calității portofoliului de credite al Băncii de Economii S.A. (bancă sistemic importantă, licența căreia a fost retrasă la data de 16.10.2015, în urma gestionării neadecvate a riscurilor de management al băncii). Pe parcursul perioadei ulterioare (2012-2014), calitatea portofoliului de credite s-a îmbunătățit până la nivelul de 11,7% în anul 2014.

Menționăm faptul că, în comparație cu norma internațională, riscul de credit în sectorul bancar al Republicii Moldova este mult mai înalt. Astfel, ponderea medie a creditelor neperformante în total portofoliul de credite pentru perioada 2000-2014 este de 9,7%. Acest indicator are o valoare mai ridicată decât rata respectivă în anumite țări ale Uniunii Europene (Franța – 4,03%, Germania – 3,84%, România – 6,99%, SUA – 2,3%, Italia – 7,65%, Belgia – 2,39%, Austria – 2,56%, Suedia – 0,96%, Elveția – 1,22%, Luxemburg – 0,4%), Figura 4.

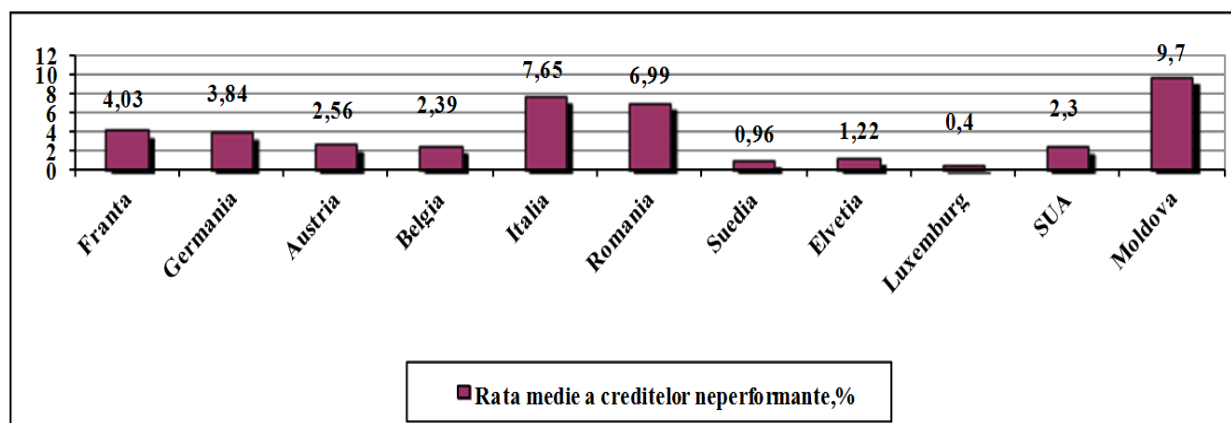

Fig. 4. Compararea internațională a ponderii medii a creditelor neperformante în total portofoliul de credite, 2000-2014 (%)

Sursa: Elaborată de autori în baza datelor furnizate de către Banca Mondială (2000-2014)¹.

Practica internațională demonstrează faptul că ponderea majorată a creditelor neperformante nu majorează doar costul intermedierei bancare, dar limitează și țara la accesul pe piețele internaționale de capital. Totodată, acest fapt reduce capacitatea băncilor de a finanța investițiile private, în special, cele ale întreprinderilor mici și mijlocii. În acest context, din punctul de vedere al supravegherii bancare prudențiale, o atenție deosebită necesită a fi acordată îmbunătățirii calității portofoliului de credite.

În contextul efectuării unei analize ample a situației financiare a sectorului bancar din Republica Moldova, a fost analizată evoluția macro-economică a principalilor indicatori ai sectorului bancar, anume informația cu privire la dinamica creditelor și depozitelor sectorului bancar raportată la PIB, pe parcursul perioadei 31.12.2000 – 31.12.2014 (Figura 5).

¹ Accesul electronic la baza de date a Băncii Mondiale:

http://data.worldbank.org/indicator/FB.AST.NPER.ZS?order=wbapi_data_value_2014+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=asc

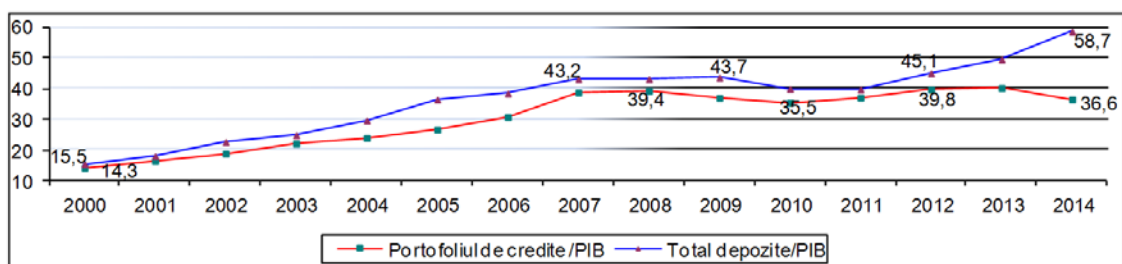

Fig. 5. Dinamica creditelor și depozitelor raportate la PIB, (%)

Sursa: Elaborat de autori în baza Rapoartelor anuale ale BNM (2000-2014)

În continuare, este necesar să menționăm următorul fapt: credibilitatea unui sector bancar poate fi demonstrată prin ponderea crescândă a depozitelor bancare. În acest context, dar și reieșind din informația prezentată în Figura 5, constatăm o majorare treptată a ponderii depozitelor pe sectorul bancar al Republicii Moldova în PIB, de la 15,5% în anul 2000 până la 45,3% la finele anului 2012, ceea ce denotă că majorarea încrederii populației în sectorul bancar în perioada menționată. Totodată, remarcăm faptul că încrederea populației în sectorul bancar a fost periclitată de panica de pe piețele financiare internaționale, urmare a crizei financiare globale. Astfel, îngrijorarea deponenților pentru siguranța economiilor lor, a determinat o diminuare a indicatorului respectiv în perioada 2009-2011 (dacă în anul 2009 ponderea era de 43,7%, în anul 2010 – 40,0%, iar în 2011 – 39,8%). Totodată, în anii 2012-2014 se înregistrează o majorare semnificativă a ponderii depozitelor pe sectorul bancar în PIB (până la 58,7%), ceea ce denotă restabilirea încrederii populației în siguranța și stabilitatea sectorului bancar.

Așadar, în urma creșterii volumului de depozite în sectorul bancar, constatăm și sporirea nivelului de creditare de către băncile din R. Moldova. Reieșind din informația prezentată în figura 5, constatăm creșterea semnificativă a ponderii portofoliului de credite al băncilor în PIB pe parcursul perioadei analizate: de la 14,3% la situația din 31.12.2000 până la 36,6% la situația din 31.12.2014. Trebuie să menționăm că începând cu anul 2009 s-a diminuat cererea de credite pe piața din R. Moldova, ceea ce a dus la diminuarea indicatorului respectiv (dacă în anul 2008 valoarea indicatorului era de 39,4%, atunci în 2010 – 35,5%). Totodată, în perioada 2010-2012, constatăm o redresare a situației și o majorare treptată a indicatorului menționat (până la 37,2% în 2011 și 39,8% în 2012). De asemenea, în perioada 2012-2014, indicatorul respectiv s-a diminuat în mod nesemnificativ (până la 36,6% în anul 2014), preponderent, ca rezultat al diminuării activității de creditare pe sectorul bancar (încetarea creditării de către Banca de Economii S.A., BC „Banca Socială” S.A., BC „Unibank” S.A.).

În continuare, este necesar de subliniat faptul că majorarea volumului de creditare demonstrează că sectorul bancar din R. Moldova continuă să-și mărească treptat influența asupra dezvoltării sectoarelor economiei. Totodată, deși creșterea volumului de creditare este un indicator pozitiv care relevă dorința clienților de a împrumuta bani de la bancă (activitate care reprezintă principala sursă de venit pentru bănci) în situații în care are loc un „boom” creditor, sistemul financiar poate deveni fragil și neperformant. În ceea ce privește sectorul bancar din R. Moldova, menționăm că tempo-ul moderat al creșterii volumului de creditare nu este atât de înalt încât să poată cauza o criză bancară (în comparație cu o creștere a raportului dintre credite și PIB de la 28% până la 55% în Chile în 1981-1982 sau o majorare a acestui indicator de la 28% până la 38% în Mexic în 1995, ceea ce a și determinat, în mare măsură, instabilitățile în aceste state pe piața bancară).

Rezultate și concluzii

Pe parcursul perioadei 2000-2014, s-a majorat, în mod semnificativ, încrederea deponenților în sectorul bancar, fapt ce poate fi demonstrat prin creșterea considerabilă a volumului depozitelor în perioada analizată. Respectiv, activitatea de creditare a fost în expansiune, iar calitatea creditelor a înregistrat, în general, o tendință pozitivă. Cu toate acestea, calitatea activelor din sectorul bancar din Republica Moldova necesită a fi îmbunătățită, în special, în ceea ce privește gestionarea riscurilor corespunzătoare. Nivelul ridicat al creditelor neperformante și concentrația ridicată a riscului de credit necesită o supraveghere prudentială și un control mai strict din partea autorității de supraveghere.

Trebuie de menționat că Banca Națională a Moldovei a inițiat pe data de 15 iunie 2015 proiectul de implementare a Registrului Riscurilor de Credit – un sistem informatic destinat pentru colectarea, prelucrarea și analiza sistematică a informației detaliate cu privire la toate creditele acordate de băncile comerciale din Republica Moldova. Instrumentul dat va permite Băncii Naționale să monitorizeze mai eficient calitatea creditelor din sectorul bancar și, drept urmare, să solicite băncilor implementarea, în timp util, a măsurilor necesare pentru diminuarea pierderilor potențiale din activitatea de creditare.

Referințe bibliografice

1. BARTH, J., CAPRIO, G., LEVINE, R. Financial Regulation and Performance: cross-Country Evidence. Central Bank of Chile Working Papers. 2001 [accesat 25 februarie 2015]. Disponibil: <https://ideas.repec.org/p/chb/bcchwp/118.html>
2. BUCH, C., DELONG, G. Do weak supervisory systems encourage bank risk-taking? In: Journal of Financial Stability. 2008, vol. 4, issue 1, pp. 23-39.
3. CHORTAREAS, G., GIRARDONE, C., VENTOURI, A. Bank supervision, regulation, and efficiency: Evidence from the European Union. In: Journal of Financial Stability. 2012, vol. 8, issue 4, pp. 292-302.
4. THE WORLD BANK. Indicators [accesat 25 februarie 2015]. Disponibil: <http://data.worldbank.org/indicator/GFDD.EI.01?page=2>
5. Rapoarte anuale ale Băncii Naționale a Moldovei [accesat 25 februarie 2015]. Disponibil: [http://bnm.md/ro/search?search_name=raport anual](http://bnm.md/ro/search?search_name=raport%20anual)
6. Hotărîre cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la clasificarea activelor și angajamentelor condiționale: nr. 231 din 27.10.2011. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2011, nr. 216-221, art. 2007.
7. BNM inițiază proiectul de implementare a registrului riscurilor de credit [accesat 25 februarie 2015]. Disponibil: <http://www.bnm.org/ro/content/bnm-initiaza-proiectul-de-implementare-registrului-riscurilor-de-credit>
8. QUINTYN, M., TAYLOR, M. Regulatory and Supervisory Independence and Financial Stability. International Monetary Found. 2002, march [accesat 25 februarie 2015]. Disponibil: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2002/wp0246.pdf>

Recomandat spre publicare: 14.12.2015

THE CURRENCY WARS AND THEIR RISKS FOR THE GLOBAL ECONOMY

**Mircea PLOTEANU¹, licentiate in economic sciences,
Academy of Economic Studies of Moldova
Oleg STRATULAT², PhD, Professor,
Academy of Economic Studies of Moldova**

Actualitatea și scopul lucrării. Lupta pentru dominarea mondială între țări este prezentă pe parcursul istoriei omenirii. Pornind de la conflicte militare și politice, această luptă a devenit în secolul XXI un nou tip de război pus în aplicare – războiul valutar. Scopul lucrării este de a descrie războaiele valutare și riscurile acestora pentru economia globală. Metodele utilizate. Suportul metodologic este constituit din abordările folosite de literatura de specialitate. Rezultatele lucrării. Lucrarea descrie atât aspectele pozitive ale războaielor valutare, cât și cele negative.

Cuvinte-cheie: războaie valutare, depreciere, apreciere, creștere economică, export, yen, dolar, franc, competitivitate.

Topicality and purpose of work. The competition for world dominance between countries is presented in all human history. It started with military and political conflicts. Now in 21st century, a new type of war is implemented – the currency war. The goal of the paper is to describe currency wars and the risks for global economy. The methods used. The methodological approaches used by special literature. The results of the work. The work shows both positive and negative aspects of currency wars.

Key words: currency wars, depreciation, appreciation, economic growth, export, yen, dollar, franc, competitiveness.

JEL Classification: G28, E5, F30, F31, F49.

Introduction. The competition has kindled during history. After military and diplomatic conflicts a new type of conflict has appeared – currency conflict, which is more modern type of conflict in competition for domination over the world. The currency war is a way how countries compete for world dominance. The currencies are deliberately depreciated in order to support economic growth after financial crisis of 2008-2009.

The history and the essence of currency conflicts. The exchange relationships started in history with barter operations, when it was difficult to identify the value of a good during exchange process. In this context, gold and silver coins are introduced as instruments for measuring and keeping values. But they did not solve the problem of equity exchange value because precious metal coins were subject to natural deterioration and criminal counterfeiting. Often degradation of coins was made intentional. Legal content reduction of precious metal in the currency, in our opinion, was the first monetary conflict in the history of mankind. In 18th century was introduced bimetallism, but it was difficult to establish the amount of the whole gold and silver in the world. During 19th century, paper money based on gold standard began to be used more often. After the 1st World War, in 1922 at Genoa conference the gold standard was established – the amount of currency was connected to the amount of gold [1]. Pound and dollar became the main foreign currency reserves. Yet monetary confrontation reached a real conflagration during the development of capitalist production relations, intensifying economic relations between nations and legalization national monetary systems. The amount of gold was limited, and the government could not print more money for necessities. The Great Depression from 1929-1933 has forced UK to leave the gold standard in September 1931, and the pound depreciated. The US competitiveness was also affected and in 1934 was adopted “Gold Reserve Act” – the amount of gold from banks was nationalized. By 1936, France and Germany also rejected the gold standard [2]. In 1944, at Bretton Woods conference, a new monetary system was established – US dollar became the main foreign currency reserve, which had convertibility in gold. The other 43 countries (except USA) that participated at the conference could exchange dollars to gold. But during years, the amount of dollars has increased more quickly than the amount of gold. In 1971 USA has canceled the fixed convertibility to gold (35\$ per ounce). At Jamaica conference in 1976, gold was demonetized and gold standard was canceled. Alongside dollar, other foreign currencies as reserves become british pound, swiss franc, japanese yen, French franc and west-german mark. But the problem

¹ © Mircea PLOTEANU, ploteanumircea@yahoo.com

² © Oleg STRATULAT, ostratulat@yahoo.com

remained because currently there are different national and regional monetary systems that are in constant competition in the global economy. An important evolution had European monetary systems, established in 1972. In 1979, was established ECU – European currency unit, a currency basket of European currencies, similar to SDR (Special Drawing Rights, the virtual currency of International Monetary Fund). In 2002, euro was adopted, by 12 European countries.

The manifestation of modern currency wars. The expression “currency wars” was used in 2010 for the first time by Guido Mantega [3], the former Brasil’s finance minister between 2006 and 2015.

Currency war in Japan. In Japan, the central bank is maintaining the overnight rate between 0 and 0,1% [4]. Also the bank is planning to increase the monetary base with 80 trillion yens per year [5]. Through such methods, Bank of Japan is trying to stimulate economic growth and to stop the deflation. But the problems of Japan are more serious, because of aging of population. Government is very indebted – the public debt has an amount of 230% in GDP in 2014, a huge amount in developed countries. For comparison, for Greece this indicator is 177% and in the euro area – 92% [6]. In order to increase the labor force, the Japanese government took measures to support foreign migrants [7]. Such policies are already applied in the US and Western Europe. Another instrument to support the economy is the exchange rate. From the graph we can see that in past 4 years Japanese Yen (JPY) has depreciated by over 50% to dollar (USD) from 80 yens per dollar in 2011 to over 120 yens per dollar in 2015.

Graph 1. Dynamics of US Dollar/Japanese Yen exchange rate

Source: <http://www.xe.com/currencycharts/?from=USD&to=JPY&view=2Y> [8].

Currency war in Switzerland. In January 2015 Swiss franc appreciated significantly, because the central bank of Switzerland refused to maintain fixed the exchange rate at 0,83 euros per franc, and during 15 January, the franc has appreciated with 18% up to 0,98 euros per franc [9]. Swiss National Bank promised to sell Francs “as more as possible” in order to stop the appreciation [10]. The investors see Swiss franc as a very good asset to invest – many Russian billionaires chose Swiss franc as an important asset after rouble depreciation in December 2014, so the demand for Swiss franc was very high. After franc appreciation Swiss stocks lost 105 billion Swiss francs of their combined market value or 8,67 percent on January 15, 2015. The stock prices of companies like Swatch, UBS, Richemont and Holcim have fallen between 11 and 16% [11]. Another “victims” of franc appreciation were Poland, Hungary and Romania. Until 2008, the credits in Swiss franc were very popular in East Europe (in 2007 credits in francs were cheaper than in east European currencies) and the appreciation of this currency was a shock not only for banking system but also for whole economy of these 3 countries. The Polish zloty reacted immediately, falling from an opening rate from 3,55 to the franc to 5,19 per franc. Swiss franc loans represent 14,6% of outstanding loans, and account for 37% of all housing loans by value in Poland at the beginning of 2015. In Hungary, the forint reached a record low against the Swiss franc by mid morning, falling to 315 forints per swiss franc after opening at 266 forints per franc. The Swiss franc developments have major implications because up to 1,3 million Hungarian households are set to convert foreign currency mortgages back to forints [12]. The same issues have the Romanian debtors, which have to pay for their credits in francs. The appreciation of franc is also a problem for Austria, Raiffeisen and Erste, both Austrian banks are exposed on banking markets of Poland, Hungary and Romania. The Swiss franc case is specifically interesting, because the strong appreciation had a negative impact on other countries.

Graph 2. Dynamics of Swiss franc/Euro exchange rate

Source: <http://www.xe.com/currencycharts/?from=CHF&to=EUR&view=2Y> [13].

Currency war in China. In August 2015, Chinese yuan has depreciated to dollar – from 6,20 yuans per dollar the rate has increased up to 6,39 yuans per dollar [14]. Experts argue that China is trying to support the economy, after crash on stock exchange by 40% in August 2015 [15]. The economic growth is lower than expectations and government is trying to stimulate consumer spending. The People's Bank of China (the central bank) has reduced the interest rates in order to support economy on August 25 from 4,85% to 4,6%. This tendency is declining from June 2012, when the rate was reduced from 6,56% to 6,31% [16]. These operations may have a negative impact between on political relationships between US and China. From geopolitical point of view, China is trying to become the biggest economy in the world, competing with US for this status. China is implied in new projects like BRICS (a group of emerging economies – Brazil, Russia, India, China and South Africa) and is a co-founder of New Development Bank. This new bank is seen as an alternative for World Bank and International Monetary Fund (IMF). As a mediator of global economy and in order to reduce the tensions between countries, IMF has recognised the increasing influence of Asian countries on global economy. In November 2015, the IMF decided to include the Chinese yuan in the currency basket of SDR (Special Drawing Rights – the virtual currency of IMF) from October 2016 [17]. It's an important victory for China from geopolitical and geoeconomical points of view.

Graph 3. Dynamics of US Dollar/Chinese Yuan exchange rate

Source: <http://www.xe.com/currencycharts/?from=USD&to=CN¥&view=2Y> [18].

The risks of currency conflicts for national and global economic evolutions. Currency depreciation will have negative consequences – it will reduce the purchasing power of citizens, because the imports will be more expensive, exports cheaper abroad and the trade balance will have a positive tendency, while trade balance of other countries will be affected negative. This may lead to political or diplomatic conflicts between countries (like China and USA case).

Another risk is the inflation that will affect the standards of the life. Also the debt denominated in foreign currency becomes more expensive. The debt and debt service will increase, pressing the budget of a country. The public spendings may be reduced for education and health, and that could lead to political changes in a country.

As a solution for currency wars may be the introduction of a currency for all countries. A potential world currency was proposed by British economist John Maynard Keynes, called “bancor” in 1944 at Bretton-Woods conference [19], but it was rejected. But this idea become practical for European countries – euro was introduced in 2002. Today, euro is used by 19 countries of European Union, Kosovo and Montenegro [20]. Until 2002, some European countries also depreciated their currencies in order to solve their economic issues, especially Portugal (escudo), Spain (peseta), Italy (lira) and Greece (drachma). After 2002, all these countries have adopted euro. Low interest rates, stability were very promising for Eurozone countries. It seemed that currency wars have ended in Europe. But after financial crisis, these 4 countries were very indebted and were forced to reduce public spendings, and the gross domestic product has dropped very much. High unemployment, high public debt have created new political and diplomatic conflicts between these 4 countries and Germany, the main economy of Eurozone. Many European politicians argue that their country should exit from Eurozone. The risks are very high, because it may lead to Eurozone breakup, and that could lead to a disaster in the European economy. Another solution might be the SDR – IMF is trying to stop such conflicts, including Chinese yuan in SDR currency basket. From October 2016, SDR will include (dollar – 42%, euro – 31%, yuan – 11%, by 8% both yen and pound) [21].

Conclusions. We can conclude that the currency wars, occur due to some factors. First, often central banks have no instruments to stimulate economic growth (central banks can not reduce the key rate because it is close to 0% in the US, Eurozone, UK and Japan).

Second, export is supported in order to make exported goods cheaper abroad, and imported goods more expensive on local market. This phenomenon is quite common in Japan. If in 2011 the dollar was worth 81-83 yens, the dollar costs over 120 yens at the moment. For the major Japanese companies, such as Korean brand “Samsung”, is very important the depreciation of the yen.

Third, the fight with deflation (specifically Japan and the euro area) and zero economic growth in Western countries. Another important factor is acquisition of foreign reserves by central banks. Cheaper national currency will allow central bank to purchase more foreign currency.

So currency wars occur because of a weak economic growth in the main economies. If this instrument will be used in all countries, the global economy will face high inflation risks, and no one will benefit from these “wars”. A solution for such “wars” might be a global currency, like SDR or bancor, but at the moment countries are using depreciation instrument to compete better on the global market.

References

1. Genoa Conference. 1922 [accesat 21 decembrie 2015]. Disponibil: https://en.wikipedia.org/wiki/Genoa_Conference_%281922%29
2. DURDEN, Tyler. Lessons From The 1930s Currency Wars, 2 July 2013 [accesat 21 decembrie 2015]. Disponibil: <http://www.zerohedge.com/news/2013-02-07/lessons-1930s-currency-wars>
3. WHEATLEY, Jonathan, PAULO, São, GARNHAM, Peter. Brazil in currency war alert. Financial Times, 27 september 2010 [accesat 18 noiembrie 2015]. Disponibil: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/33ff9624-ca48-11df-a860-00144feab49a.html#axzz3v8agUN00>
4. WIPP, Lindsay, MURE, Dickie. Bank of Japan slashes rates to 0.1%. Financial Times, 19 december 2008 [accesat 20 noiembrie 2015]. Disponibil: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/6acbcbbc-cd8a-11dd-8b30-000077b07658.html#axzz3v8agUN00>
5. MONAGHAN, Angela, WEARDEN, Graeme. Bank of Japan to inject 80 trillion yen into its economy, 31 october 2014 [accesat 22 noiembrie 2015]. Disponibil: <http://www.theguardian.com/business/2014/oct/31/bank-of-japan-80-trillion-yen-economy>
6. Japan Government Debt to GDP [accesat 22 noiembrie 2015]. Disponibil: <http://www.tradingeconomics.com/japan/government-debt-to-gdp>

7. Abe weighs opening Japan to ‘dozens’ of Syrian refugee students: report. 2015 [accesat 25 noiembrie 2015]. Disponibil: http://www.japantimes.co.jp/news/2015/09/26/national/politics-diplomacy/abe-weighs-opening-japan-to-dozens-of-syrian-refugee-students-report/#.Vnp2XpO_K70
8. XE Currency Charts (USD/JPY). 2015 [accesat 20 decembrie 2015]. Disponibil: <http://www.xe.com/currencycharts/?from=USD&to=JPY&view=2Y>
9. COJOCARU, Bogdan. În războiul valutar mondial Elveția se apără lăsând francul liber, cu riscul de a submina economiile din estul Europei. In: Ziarul Financiar. 2015, 16 ianuarie [accesat 28 noiembrie 2015]. Disponibil: <http://www.zf.ro/zf-24/in-razboiul-valutar-mondial-elvetia-se-apara-lasand-francul-liber-cu-riscul-de-a-submina-economiile-din-estul-europei-13768615>
10. COX, Simon. The three big misconceptions about the Swiss franc, 21 january 2015 [accesat 29 decembrie 2015]. Disponibil: <http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2015/01/switzerlands-monetary-policy>
11. IRELAND, Louise. UPDATE 5-Swiss shares post biggest one-day fall since 1989 on franc furore. 2015 [accesat 30 noiembrie 2015]. Disponibil: <http://www.reuters.com/article/markets-stocks-europe-idUSL6N0UU2OS20150115>
12. Swiss franc surge knocks zloty and forint, 15 january 2015 [accesat 1 decembrie 2015]. Disponibil: <http://www.intellinews.com/swiss-franc-surge-knocks-zloty-and-forint-500442986/?archive=bne>
13. XE Currency Charts (CHF/EUR), 2015. [accesat 20 decembrie 2015]. Disponibil: <http://www.xe.com/currencycharts/?from=CHF&to=EUR&view=2Y>
14. INMAN, Phillip. Why has China devalued its currency and what impact will it have?, 11 august 2015 [accesat 21 decembrie 2015]. Disponibil: <http://www.theguardian.com/business/2015/aug/11/china-devalues-yuan-against-us-dollar-explainer>
15. RILEY, Charles, THOMPSON, Mark. China stocks crash again but global markets recover, august 2015 [accesat 21 decembrie 2015]. Disponibil: <http://money.cnn.com/2015/08/24/investing/china-world-stock-markets/>
16. People’s Bank of China, 2015 [accesat 21 decembrie 2015]. Disponibil: https://en.wikipedia.org/wiki/People%27s_Bank_of_China
17. PRAMUK, Jacob. IMF agrees to include China’s RMB in benchmark SDR currency basket, 30 november 2015 [accesat 21 decembrie 2015]. Disponibil: <http://www.cnbc.com/2015/11/30/imf-agrees-to-include-chinas-rmb-in-benchmark-sdr-currency-basket.html>
18. XE Currency Charts (USD/CNY), 2015 [accesat 20 decembrie 2015]. Disponibil: <http://www.xe.com/currencycharts/?from=USD&to=CNY&view=2Y>
19. Bancor, august 2015 [accesat 21 decembrie 2015]. Disponibil: <https://en.wikipedia.org/wiki/Bancor>
20. Euro, July 2015 [accesat 21 decembrie 2015]. Disponibil: <https://en.wikipedia.org/wiki/Euro>
21. GONIGAM, Dave. What the Media Won’t Tell You About China and the SDR”, 30 november 2015. [accesat 21 decembrie 2015]. Disponibil: <http://agorafinancial.com/2015/11/30/what-the-media-wont-tell-you-about-china-and-the-sdr/>

Recomandat spre publicare: 04.12.2015

IMPACTUL FALIMENTULUI BĂNCILOR ASUPRA ECONOMIEI REPUBLICII MOLDOVA

**Cristina PANFIL¹, masterandă, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice
Iulita BÎRCĂ², cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Acum, când stabilitatea financiară a Republicii Moldova este compromisă, iar factorul care a perturbat ritmurile anterioare de dezvoltare a economiei a fost anume sistemul bancar, este greu de ocolit analiza acestui subiect. În prezent, în Republica Moldova, 3 bănci sunt în proces de lichidare și alte 3 sunt sub supraveghere specială. Pentru a planifica unele măsuri de ameliorare a situației actuale, este nevoie, mai întâi, de a măsura impactul falimentului băncilor asupra economiei Republicii Moldova. Metodele de cercetare utilizate sunt: analiza și sinteza, deducția și inducția, compararea. Baza informațională a studiului este formată din actele legislative ale Republicii Moldova, care reglementează activitatea sectorului bancar, datele statistice ale Biroului Național de Statistică și Rapoartele de activitate ale BNM privind activitatea băncilor comerciale. Rezultatul cercetării este expunerea consecințelor colapsului băncilor în Republica Moldova și identificarea metodelor de ameliorare a situației.

Cuvinte-cheie: sector bancar, falimentul băncii, credite, situație financiară, asistență financiară de la BNM.

Nowadays, when financial stability of Republic of Moldova is discredited, and the main factor that disrupted the previous development pace of the economy is none other than banking system. Currently, in Republic of Moldova there are 3 banks in liquidation process and 3 banks under special supervision. In order to draft some improvement measures for this situation, firstly, it is necessary to measure the impact of banks collapse on the economy of Republic of Moldova. Research methods used in the paper are analysis and synthesis, deduction and induction, comparison. The informational basis of the study consists of legislative acts of the Republic of Moldova, which regulate the activity of the banking sector, statistical data from the National Bureau of Statistics and activity reports presented by National Bank on the activity of commercial banks. The result of the research is to expose the consequences of the collapse of banks in Moldova and identify ways to improve the situation.

Key words: banking, bank bankruptcy, loans, financial situation, financial assistance from NBM.

JEL Classification: G33; G21; G29; G39.

Introducere. În ultimii ani, practic, toți oamenii au devenit clienți sau utilizatori de servicii bancare. Unii primesc salarii sau pensii, alții achită serviciile comunale sau facturile fiscale, unii primesc remitențe, alții iau credite sau își depun economiile. Începând cu adolescenții și terminând cu persoanele în etate, toți suntem dependenți de serviciile bancare. Sistemul bancar poate fi considerat inima economiei, care pompează banii în întregul organism economic. Astfel, este vital să se păstreze stabilitatea în sectorul bancar pentru ca să funcționeze bine întreaga economie.

În prezent, în Republica Moldova există 11 bănci, 3 dintre ele întâmpină greutăți – sunt sub supraveghere specială, iar alte 3 bănci sunt în proces de lichidare. Această situație a devenit observabilă la 30 decembrie, atunci când Banca Națională a Moldovei a introdus administrația specială la „Unibank”. Anterior, același lucru s-a produs la „Banca de Economii” și „Banca Socială”. Recent, BNM a instituit alte 3 bănci sub supraveghere specială: „MAIB”, „Victoriabank” și „Moldindconbank”.

Conform legii instituțiilor financiare „Legea Republicii Moldova nr. 550-XIII din 21 iulie 1995”, Banca Națională este investită cu dreptul de a elibera licențe băncilor comerciale. Aceasta eliberează licență numai dacă este pe deplin convinsă că banca comercială respectă condițiile legii, situația financiară va fi satisfăcătoare și conducerea băncii este competentă și moral integră. Banca Națională, fiind unica instituție care efectuează licențierea, supravegherea și reglementarea activității instituțiilor financiare, impune și anumite cerințe și măsuri de prudență pentru instituțiile financiare, măsuri care țin de administrarea băncilor și de operațiunile lor în conformitate cu principiile contabile și de administrare și cere ca băncile să mențină în permanență un capital adecvat, resurse lichide suficiente și să asigure diversificarea activelor potrivit

¹ © Cristina PANFIL, cristina.panfil@yahoo.com

² © Iulita BÎRCĂ, bircaiulita@mail.ru

riscului pierderilor. De aceea, băncile întocmesc în mod periodic dări de seamă care reflectă operațiunile și situația financiară și, adițional, încheie contract cu o firmă independentă de audit.

Sistemul bancar în Republica Moldova. În analiza efectuată de către Fundația Universitară a Mării Negre este specificat faptul, că în urma unor scheme, prejudiciul posibil pentru „BEM”, „Banca Socială” și „Unibank” se ridică la valoarea de 17,6 miliarde lei (volumul creditelor presupuse a fi frauduloase împreună cu dobânzile). Ca urmare, Consiliul de administrare al BNM, din 27 noiembrie 2014, a aprobat decizia de acordare a unui credit de urgență pentru „BEM” (5,273 miliarde), „Banca Socială” (2,8 miliarde) și „Unibank” (1,353 miliarde), în sumă totală de 9,426 miliarde pentru a acoperi pe jumătate gaura în capitalul băncilor. Această decizie a fost luată în temeiul procesului verbal nr. 2/2014 din 7 noiembrie al Comitetului Național de Stabilitate Financiară și în baza Hotărârii Guvernului nr. 938 din 13 noiembrie 2014 „Cu privire la asigurarea stabilității macroeconomice în contextul conjuncturii regionale” (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr. 93, art. 180), în care este specificat că se acceptă acordarea creditelor (în caz de necesitate) în sumă de 9500 milioane lei pentru asigurarea stabilității sistemului financiar și pentru garantarea creditelor acordate de BNM.

Creditul acordat este estimat la 9 500 milioane lei sau echivalentul a 8,5% din PIB-ul anului 2014 (111407 mil. lei) sau până la 22% din veniturile bugetului 2014 (42 446,0 mil. lei). În prezent, în Republica Moldova sunt 3555 mii de persoane, iar dacă raportăm suma creditului oferit celor 3 bănci la numărul populației obținem faptul că fiecare cetățean din Republica Moldova a contribuit cu 2672 lei pentru a salva băncile. Se mai cunoaște că remitențele, care depășesc 20% din PIB în 2014, de asemenea, în mare parte, sunt transferate prin bănci. Dacă încrederea populației scade, oamenii vor alege să trimită bani în formă fizică, ceea ce va îngreuna evidența remitențelor.

Problemele grave de guvernare corporativă din sistemul bancar constituie în continuare un risc pentru stabilitatea financiară a Republicii Moldova. În acest caz, este absolut necesară creșterea transparenței proprietarilor față de beneficiarii finali ai băncilor. Experții de la Fundația Universitară a Mării Negre prognozează o deteriorare semnificativă a situației bugetar-fiscale, cei de la Banca Mondială – o recesiune economică în Republica Moldova. Deficitul bugetar va crește de la 3,8% din PIB în 2013 până la 5,4% în 2014 și, dacă nu vor fi luate măsuri de rigoare, până la 7,1% în 2015. În aceste condiții, statului îi va fi foarte greu să acorde ajutor instituțiilor bancare. Pentru a îmbunătăți perspectivele creșterii sunt necesare reforme concrete. Mulți oficiali (reprezentanți ai FMI, Alex Kremer – directorul Băncii Mondiale și alte persoane vizate în domeniu) s-au expus pentru lichidarea celor trei bănci comerciale la care Banca Națională a Moldovei a instituit administrare specială. Pentru determinarea impactului falimentului asupra sistemului bancar, este necesar să se clarifice procedura și cauzele acestuia.

Supravegherea prudențială a băncilor

Dacă, în urma rapoartelor obținute sau a inspecțiilor efectuate, BNM sesizează anumite abateri de la lege sau actele normative ale Băncii Naționale, condițiile de licențiere, obligațiile fiduciare ori s-au angajat în operațiuni riscante sau dubioase, aceștia nu au raportat sau au raportat cu întârziere, au raportat date eronate privind indicatorii de prudență bancară sau alte exigențe prevăzute în actele normative ale BNM, nu au respectat măsurile de remediere sau luând în considerare specificul situației financiare curente sau din trecut a băncii, Banca Națională, conform legii instituțiilor financiare „Legea Republicii Moldova nr. 550-XIII din 21 iulie 1995”, articolele 37-38, poate întreprinde următoarele măsuri:

1. **Supravegherea specială**, conform legii, se stabilește atunci când banca se află într-o situație financiară precară sau a încălcat prezenta lege, actele normative, condițiile de licențiere sau cerințele autorizației, permisiunii, aprobării, obligațiile fiduciare, obligațiile prevăzute de legislația privind prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, al căror control al respectării ține de competența Băncii Naționale, periclitează interesele deponenților ori aceștia s-au angajat în operațiuni riscante sau dubioase, nu au raportat, au raportat date eronate privind indicatorii de prudență bancară, nu au respectat măsurile de remediere stabilite de Banca Națională. Supravegherea specială se face de către maximum 5 angajați ai BNM, care verifică situația financiară și modul în care organul executiv și administratorii își exercită obligațiile și dau recomandări. La etapa dată nu se aplică sancțiuni. Dacă comisia de supraveghere specială constată abateri grave, se purcede la administrarea specială.

2. **Administrarea specială** se instituie atunci când este necesară conservarea valorii activelor, eliminarea deficiențelor în administrarea băncii și a patrimoniului ei, încasarea creanțelor, stabilirea posibilităților de remediere a situației financiare, inclusiv de restructurare sau de lichidare a băncii. Administratorul special are atribuții depline de a conduce, a gestiona și a controla banca, dar administrarea nu poate să decurgă mai mult de 12 luni (9 luni + 3 dacă se solicită prelungire). După primele 2 luni, responsabilii prezintă primul raport cu privire la situația băncii. La analiza costurilor și beneficiilor posibilităților expuse în raport, Banca Națională trebuie să

urmărească, în mod prioritar, obiectivul de menținere a stabilității financiare și protecția intereselor deponenților, luând în considerare alegerea celei mai puțin costisitoare variante în acest sens. Banca și acționarii nu pot să culpabilizeze administratorul special sau Banca Națională de prejudiciile cauzate în cadrul administrării speciale, dacă aceste acțiuni au fost întreprinse în scop de neadmitere a riscului excesiv pentru stabilitatea financiară, de protejare a intereselor deponenților și creditorilor băncii. După ce administratorul special a prezentat raportul final cu privire la rezultatele administrării speciale, se pot efectua următoarele acțiuni: se pot lua măsuri de sanare financiară (schimbarea structurii activelor, pasivelor sau a structurii organizatorice; majorarea capitalului), reorganizarea sau vânzarea băncii ș.a.

3. **Lichidarea băncii** se face în cazul în care nu au fost lichidate circumstanțele ce au servit drept temei pentru instituirea administrării speciale sau nu pot fi lichidate în perioada administrării speciale. Activitatea administratorului special continuă până la intrarea lichidatorului în gestiunea băncii, ceea ce s-a întâmplat și în Republica Moldova. Administratorul special a transmis lichidatorului controlul asupra băncii, activelor, registrelor, documentelor și informațiilor ce-i aparțin.

În practica internațională, atunci când băncile mari încep să devină vulnerabile, guvernul intervine și salvează banca prin acordarea împrumuturilor guvernamentale. Acest fel de intervenții apar mult mai frecvent în sectorul bancar decât în orice altă industrie. Guvernul riscă banii contribuabililor pentru a salva băncile prost administrate. Este oare corect să riști banii publici pentru a salva instituțiile financiare? La etapa actuală sunt mai multe păreri privind soarta celor 3 bănci analizate. Cercetarea efectuată asupra sistemului bancar din Moldova și, în special, a efectelor lichidării Băncii de Economii, Băncii Sociale și a „Unibank”, a scos la iveală următoarele argumente ce permit confirmarea sau infirmarea acțiunilor făcute:

Argumente Pro:

- Se încalcă Regulamentul cu privire la activitatea de creditare a băncilor care operează în Republica Moldova, operațiunile și activitățile anticompetitive: angajarea în activități de manipulare care ar conduce la avantaje necinstite pentru ele și pentru terți. Nicio bancă și nicio instituție financiară afiliată băncii nu poate acorda unei persoane credite **peste limitele stabilite de Banca Națională** sau nu poate subscrie, plasa valori mobiliare sau facilita finanțări din partea unor terți către această persoană pentru a o ajuta să-și achite obligațiile către afiliată.

- Conform Articolului 10 (Retragerea licenței, subpunctul j) al Legii instituțiilor financiare nr. 550-XIII din 21 iulie 1995, se poate retrage licența băncilor (se lichidează banca) ai căror proprietari nu respectă condițiile prevăzute de lege pentru asigurarea unei gestiuni prudente ori nu permit efectuarea unei supravegheri eficiente.

- Sectorul bancar devine mai relaxat și nu se vor îngrijora foarte tare de tranzacțiile riscante, pentru că băncile nu suportă consecințele administrării riscante și deciziile nefavorabile. Cu toate că, colapsul unor instituții într-atât de mari și legate de sistem poate fi dezastruos pentru întreaga economie, în astfel de situații, guvernul obișnuiește să resusciteze starea acestora, însă acest lucru nu poate fi recomandat.

- Oamenii nu vor pierde în totalitate banii. Depozitele deținute de persoanele fizice în toate băncile comerciale vor fi garantate de Fondul de garantare a depozitelor în sistemul bancar. Conform art. 19, în cazul în care depozitele unei bănci licențiate devin indisponibile, Fondul garantează plata acestora fiecărui deponent, indiferent de numărul și mărimea lor sau de moneda în care s-au constituit, plafonul de garantare fiind de doar 6000 MDL. Toate instituțiile care dețin licența Băncii Naționale din Moldova de a desfășura activități financiare sunt admise și obligate să participe la formarea resurselor Fondului. Plata depozitelor garantate se efectuează în numerar, prin transfer sau prin alte forme de plată, nemijlocit de către Fond ori prin intermediul băncii-mandatar, special împuternicită pentru a efectua plata.

Argumente Contra:

- Se creează disconfort în societate, oamenii sunt nevoiți să retragă depozitele înainte de termenul limită și astfel, pierd foarte mulți bani din valoarea reală a economiilor lor, care a fost împrumutată băncilor aproape în mod gratuit, deoarece banca nu achită nicio despăgubire sau comision, cum se face în cazul rambursării anticipate a unui credit. Salariații și pensionarii trebuie să schimbe banca prin care se primesc salariile, pensiile sau prin care se achită facturile fiscale.

- Lichidarea băncilor va lăsa șomeri mii de oameni. Mulți dintre aceștia sunt specialiști excelenți cu experiență de zeci de ani, care vor fi nevoiți să plece peste hotare. Mai mult decât atât, lucrătorii care au credite ipotecare riscă să-și piardă și locuințele. Situația economică a celor trei bănci nu le va permite să ofere angajaților ajutoarele sociale necesare în caz de lichidare.

- Lichidarea celor trei bănci duce și la pierderea mai multor tehnologii informaționale bancare implementate pe parcursul ultimilor trei ani.

▪ Banca nu răspunde pentru încălcarea obligațiilor sale din imposibilitate fortuită de executare în legătură cu retragerea licenței. De la data retragerii licenței, calcularea dobânzilor și a penalităților la obligațiile băncii se întrerupe, iar obligațiile neajunse la scadență se consideră scadente.

▪ În cazul lichidării băncilor, gaura existentă în rezervele naționale nu se va micșora în mod instantaneu. Va fi imposibil să se încheie cu băncile un acord care prevede măsuri de remediere. Banii sustrași nu vor putea fi recuperați, iar situația economică a țării nu va putea fi îmbunătățită.

▪ Odată cu lichidarea celor trei bănci va fi ascunsă și reflectarea justă ce ține de sustragerile masive de bani. Închizându-se toate conturile, va fi mai dificil de a trage la răspundere persoanele responsabile de fărâdelege.

▪ Odată cu falimentul băncilor, două dintre care sunt de proporții mari și produsul intern brut va scădea. Guvernul va ajunge într-o situație cu datorii foarte mari, întrucât a garantat credite luate de bancă.

▪ Sistemului bancar îi este caracteristic să fie cu multe interconexiuni bancare și nebankare. Dacă o bancă eșuează, este foarte probabil ca și una din băncile partenere să intre în colaps. Acest lucru slăbește foarte mult sectorul bancar în întregime. Oamenii au tendința de a-și pierde încrederea și astfel, începe un efect în lanț ce afectează întreaga țară.

▪ Plafonul de garantare al Fondului este mult prea mic pentru persoanele fizice și agenții comerciali. Actualmente, suma totală a mijloacelor Fondului destinate garantării depozitelor persoanelor fizice constituie 228.606.000 lei, ceea ce reprezintă doar 0,96% din totalul depozitelor (23.702.468.225 lei, fără includerea depozitelor la vedere) persoanelor fizice și juridice în cele 3 bănci. Pe lângă faptul că au fost acordate împrumuturi de la guvern (adică tot din contul contribuabililor, aceștia vor mai pierde și banii economisiți, deoarece au fost sustrași bani din buzunarul statului, care se formează, în mare parte, tot pe seama contribuabililor) și acum pot fi sustrași bani și din buzunarele proprii ale oamenilor, ceea ce înseamnă că oamenii sunt jefuiți în mod dublu.

Concluzii. Crizele bancare din lume sunt gestionate diferit, în funcție de politicile guvernamentale ale țării. În circumstanțele actuale, falimentul nu putea fi evitat. Astfel, pe viitor se recomandă sporirea calității guvernării corporative în sectorul bancar, inclusiv prin sporirea transparenței proprietarilor beneficiari finali ai băncilor. Banca Națională este singura autoritate în măsură să se pronunțe asupra considerentelor de oportunitate, evaluărilor și analizelor calitative care stau la baza emiterii actelor privind aplicarea sancțiunilor și a altor măsuri [1]. Întrucât Banca Națională este independentă în exercitarea atribuțiilor sale și, la moment, nu solicită sau primește instrucțiuni de la autoritățile publice sau de la orice altă autoritate, transparența activității ei este compromisă. La nivel de bancă comercială, se recomandă stabilirea sumei garantate de stat în mărime procentuală din suma depozitului și nu în sumă fixă, iar procentele, care, conform contractului de depozit trebuie rambursate băncii, dacă nu se respectă termenul depozitului, să fie rambursate în proporție de 50% din suma ratei dobânzii acumulate și nu în totalitate sau să se țină cont de durata de timp rămas al depozitului.

Referințe bibliografice

1. Legea instituțiilor financiare: nr. 550-XIII din 21.07.1995. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1996, nr.1, art. 2.
2. Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei: nr. 548-XIII din 21.07.1995. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1995, nr. 56-57, art. 624.
3. PETRIȘOR, Peiu. Republica Moldova- un cocktail exploziv la frontiera României. Fundația universitară a mării negre sub egida Academiei Române. In: Policy Memo. 2015, nr. 9, ianuarie.
4. PETRIȘOR, Peiu. Republica Moldova – modelul unui eșec economic. Fundația universitară a mării negre sub egida Academiei Române. In: Policy Memo. 2015, nr. 11, aprilie.
5. KÄRRBERG, Robert, RSELLMAN, Victor. Should banks be allowed to go into bankruptcy. 2008 [accesat 15 septembrie 2015]. Disponibil: www.math.chalmers.se/.../Should%20banks%20
6. Raport privind situația de pe piața financiar-bancară din RM și măsurile întreprinse cu referire la stabilizarea cursului de schimb MDL precum și situația de la BEM, BS și Unibank, elaborate de membrii fracțiunii partidului socialiștilor din RM [accesat 15 septembrie 2015]. Disponibil: infoprut.ro/wp-content/.../Raportul-PSRM.doc
7. Legea Republicii Moldova privind garantarea depozitelor persoanelor fizice în sistemul bancar: 575-XV din 26.12.2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2004, nr. 30-34, art. 169.
8. Hotărârea secretă a Guvernului Leancă în privința BEM, Banca Socială și Unibank, 14 aprilie 2015 [accesat 13 septembrie 2015]. Disponibil: <http://point.md/ro/noutati/politika/hotararea-secreta-a-guvernului-a-fost-publicata>
9. Hotărârea cu privire la asigurarea stabilității macroeconomice în contextul conjuncturii regionale: nr. 938 din 13.11.2014. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2015, nr. 93, art. 180.
10. Relația Republicii Moldova cu Fondul Monetar Internațional. 2005 [accesat 15 septembrie 2015]. Disponibil: <http://www.bnm.org/ro/content/relatia-republicii-moldova-cu-fondul-monetar-international-fmi>
11. World Development Indicators 2015. International Bank for Reconstruction and Development. Washington: World bank group, 2015. 142 p. [accesat 15 septembrie 2015]. Disponibil: www.uis.unesco.org/.../world-development-indicators-education-2015-en.p...

Recomandat spre publicare: 21.10.2015

**POLITICI SOCIALE,
DEMOGRAFIE**

FACTORUL ECONOMIC AL COMPORTAMENTULUI ELECTORAL

**Gheorghe CALCHEI¹, doctor în filosofie,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei**

Scrutinele organizate pentru formarea administrației publice centrale și locale generează un anumit tip de comportament electoral, care este influențat de diferiți factori: sociali, economici, demografici, etnici etc. Identificarea factorului economic este un subiect de deosebită actualitate, semnificația căruia este nu numai de ordin aplicativ, deoarece urmărește obiective concrete, dar cuprinde și valențe teoretice prin interpretarea noțiunilor de bază și elaborarea unor concluzii ale cercetării. Acțiunea acestui factor contribuie la desfășurarea scrutinelor electorale, începând cu ieșirea la urne și terminând cu totalurile finale ale alegerilor. Cercetarea a avut drept scop investigarea gradului de influență a factorului economic asupra comportamentului electoral. Baza metodologică a cercetării este constituită din concepțiile sociologilor contemporani și a celor clasici. Au fost utilizate metode: analiza documentelor oficiale, ancheta bazată pe chestionar, interviul și observația sociologică. În text se analizează noțiunea comportament electoral, apoi componența factorului economic și reflectarea principiilor acțiunii factorului economic al comportamentului electoral în sociologia occidentală, se examinează influența situației economice asupra orientărilor alegătorilor și a rezultatelor finale ale scrutinelor, impactul nivelului de trai al oamenilor asupra acțiunilor electorale, se fac unele concluzii și recomandări care rezultă din analiza informației empirice.

Cuvinte-cheie: comportament electoral, factor economic, bunăstare materială, sărăcie, absentism electoral.

The local and general elections generate a certain electoral behaviour, which is influenced by various factors such as: social, economic, demographic, ethnic, etc. The determination of the economic factor is a topical issue as its significance does not have only an applied factor but it also contains some theoretical values through the interpretation of the main notion and the elaboration of the conclusions of the study. The factor influences the elections on various stages starting with voter's turnouts and ending with final results of the election. The study is aimed at investigating the degree of influence of the economic factor on the electoral behaviour. The study is based on the concepts researched by contemporary and classical sociologists. The researched methods applied in this study were survey, interview and sociological observation. The article analyses the notion of electoral behaviour, the structure of the economic factor, the reflection of the principle of the economic factor and electoral behaviour in the western sociology. Moreover, it examines the influence of the economic situation on the voters' choices and trends and on the final results of the elections, the impact of the standard of living on the electoral choices and finally recommendations and conclusions are made based on the empirical data.

Key words: electoral behaviour, economic factor, material well-being, poverty, electoral absenteeism.

JEL Classification: I30; I31; I39.

Introducere. Alegerile libere, care au loc periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat în societatea noastră, joacă un rol tot mai important în viața cetățenilor. Dreptul de a vota este unul fundamental, iar principala caracteristică a democrației se bazează pe posibilitatea exercitării acestui drept. De aceea, obiectivele care stau în fața actorilor politici (partide, mișcări, platforme, candidați independenți) sunt studierea necesităților și dorințelor diferitor grupuri de populație, includerea rezultatelor acestor investigații în programele electorale ale formațiunilor politice și prognozarea totalurilor finale ale scrutinelor.

În cadrul cercetărilor indicate un loc aparte îi revine studierii comportamentului electoral, care reprezintă o acțiune de alegere între mai multe oferte politice. De cele mai multe ori, aceste alegeri depind de informațiile pe care indivizii (votanții) le posedă. Informațiile sunt traduse în servicii și promisiuni electorale pe care actorii politici (partide, mișcări, platforme, candidați independenți) încearcă să le ofere alegătorilor. Serviciile și promisiunile electorale formează o atitudine anumită a cetățenilor față de actorul politic, iar votanții înclină să se comporte conform atitudinilor deja constituite.

¹ © Gheorghe CALCHEI, gheorghecalchei@gmail.com

Constatări preliminare. Comportamentul electoral, ca problemă științifică, a devenit actuală în Republica Moldova în anii '90 ai sec. XX. Atunci au apărut primele lucrări științifice în care s-au făcut cele dintâi încercări de a explica motivele participării populației la alegeri, au fost studiați factorii care influențează formarea unui tip de comportament al alegătorilor, s-au investigat preferințele politice ale reprezentanților diferitor grupuri sociale și s-au întreprins încercări de a prognoza rezultatele finale ale alegerilor.

Practica vieții cotidiene demonstrează că interesul față de comportamentul electoral crește brusc în perioadele schimbărilor radicale care se produc în societate, atunci când se transformă vectorul dezvoltării social-economice al ei și când se formează și se consolidează sisteme noi ale relațiilor sociale. În ultimul sfert de secol, în țara noastră au avut loc transformări fundamentale în baza economică și suprastructura ideologică a societății: tipul dominant de proprietate a fost supus unor schimbări radicale, s-a modificat structura socială, au apărut mecanisme noi de formare și funcționare ale elementelor componente ale puterii de stat. Actualmente, cea mai mare parte a cetățenilor își leagă speranțele de aderare a țării la Uniunea Europeană, ridicarea nivelului de trai, consolidarea societății civile și a statului de drept, stabilirea garanțiilor sociale, creșterea rolului și lărgirea funcțiilor instituțiilor democratice, modificarea în continuare a sistemului electoral. Alegerile în organele legislative sunt percepute nu numai de politicieni și comunitățile științifice, dar și de mulți alegători de rând ca un element esențial al vieții politice și ca un mijloc eficient de influență a populației asupra politicii interne și externe. Despre importanța alegerilor în viața societății denotă și faptul că intensitatea vieții politice la sate și orașe crește în timpul pregătirii și desfășurării campaniilor electorale și scade în perioada dintre ele. Sarcina principală pe care o stabilesc majoritatea actorilor politici din țara în timpul scrutinelor electorale este obținerea unui număr cât mai mare de voturi și, respectiv, de mandate în organele puterii. În goana după acumularea mandatelor, pentru trecerea pragului electoral definit de legislația în vigoare despre alegeri și formarea fracțiunilor sale în organele puterii locale și centrale, partidele acordă o deosebită atenție organizării și modului de desfășurare a alegerilor.

Influența factorului economic asupra comportamentului electoral. Factorii politici, economici, sociali, demografici exercită o influență majoră asupra comportamentului electoral. Aceștia acționează atât separat, precum și împreună cu alții. În prezenta comunicare ne vom referi la analiza a unui singur factor, a celui economic. Acesta este obiectivul cercetării și ocupă în ansamblul factorilor enumerați un loc central, exercitând o maximă influență asupra activismului votanților și a rezultatelor scrutinelor.

Factorul economic, ca și cel politic, este reprezentat de anumite instituții. Aceasta este puterea bogăției, a banilor, a averii și capitalului. Pentru a crește randamentul utilizării capitalului, reprezentanții lui, prin diferite metode și mijloace, presează guvernul, obțin avantaje, exercită presiuni asupra proceselor de creare a legilor în favoarea intereselor sale. După cum menționează sociologul și politologul francez M. Duverger, constrângerile economice, după originea lor, stau foarte aproape de cele fizice. „Cel care este în stare să-i lipsească pe oameni de sursele materiale de existență, ușor reușește supunerea lor, cu atât mai mult că puterea politică și constrângerile economice sunt strâns legate între ele” [1]. Relatările lui M. Duverger, aplicate la realitatea Republicii Moldova conduc spre concluzia că proprietarii de capitaluri, atât cei interni, cât și cei externi, cu ușurință pot corupe alegătorii pentru a câștiga alegerile, ceea ce și fac cu regularitate.

Din sistemul factorului economic al comportamentului electoral fac parte așa caracteristici ale subiectelor sociale ca proprietatea individuală, salariul și bunăstarea materială, asigurarea populației cu locuri de muncă. Toate acestea sunt elemente componente ale nivelului de trai al populației, care, actualmente, în țara noastră înregistrează o scădere semnificativă. Ieșirea din situația creată poate fi determinată de creșterea economică, dezvoltarea business-ului mic și mijlociu, atragerea investițiilor străine în economia națională, valorificarea noilor piețe de desfacere. În același timp, trebuie utilizate rezervele locale de modificare a condițiilor de viață și, în acest mod, este important de a proteja piața autohtonă. Astăzi, în Republica Moldova, importul mărfurilor prevalează asupra exportului. Țara noastră importă produse pe care, tradițional, le-am produs noi de decenii: făină de porumb și de grâu, semințe de floarea-soarelui, carne de porc, halva etc. Astfel, este necesară o organizare mai rațională a producerii și o identificare a unor căi mai eficiente de realizare a mărfurilor. Confecționarea/produceră și comercializarea acestor mărfuri pe loc pot contribui la reducerea șomajului, creșterea veniturilor populației și, respectiv, la avansarea unui anumit contingent de indivizi pe scara ierarhică a stratificării sociale.

Problema influenței factorului economic asupra comportamentului electoral este pe larg abordată în sociologia și politologia din țările occidentale, unde au fost efectuate numeroase cercetări științifice de valoare în baza cărora au fost elaborate un șir de concepții la această temă și reflectate în publicațiile unor așa instituții sociologice de prestigiu ca: Școala, Ecologia, Școala de la Michigan, școala de la Chicago etc.

Considerăm că este important conceptul „votul economic”, care confirmă că există o linie directă între alegerea electoratului și situația din economie. Unul din reprezentanții acestei teorii este sociologul și politologul american M. Fiorina. El menționează că cetățenii nu efectuează analize profunde ale stării economiei țării, dar evaluează situația așa cum o percep ei, din punctul lor de vedere. Dacă starea economiei în stat rămâne instabilă, atunci la alegeri mai multe voturi obțin partidele de stânga și cele de centru-stânga și invers, dacă situația în economie este favorabilă, electoratul dă preferință partidelor de centru și centru-dreapta. M. Fiorina subliniază că, de regulă, cetățenii dispun de o singură sursă de informație – sursa „sigură”: ei știu cum au trăit și n-au nevoie de detalii referitoare la politica economică internă și externă a administrației, care în prezent se află la guvernare [2, p. 5].

În pofida raționamentelor expuse, teoria lui M. Fiorina, practic, n-a avut susținere în mediul științific, deoarece cercetătorii preocupați de aceste probleme n-au înțeles principalul – care situație economică influențează comportamentul electoral (cea internă sau cea externă). După părerea noastră, aceste întrebări sunt legate reciproc și depind, în mare măsură, de tipul electoratului, devotamentul lui față de partidele politice, de candidați și programele lor și, de asemenea, de atmosfera creată în societate și în regiune.

Analiza influenței economice asupra politicii și, în special, a situației din economie asupra alegerilor, efectuată în baza materialelor țărilor cu tradiții democratice vechi, indică faptul că populația, în majoritatea cazurilor, înclină spre susținerea puterii. Dacă în țară situația social-economică și politică este favorabilă, respectiv și susținerea guvernării de către populație este mai înaltă. În țările cu economii în transformare predilecțiile alegătorilor de asemenea depind, în mod esențial, de politica economică promovată de autorități. Cetățeanul, în primul rând, votează reieșind din interesele personale, el dă prioritate partidului sau candidatului de la care așteaptă îmbunătățirea situației sale (și anume a celei economice/materiale). Iată de ce în programele electorale ale formațiunilor care urmează să fie votate găsim un complex întreg de norme electorale, privind îmbunătățirea situației economice și creșterea nivelului de trai al cetățenilor țării, raionului, localității.

În preambulul programului electoral al partidului Liberal Reformator din Moldova, către alegerile din 30 noiembrie 2014 se menționează că: „...aderarea la UE este șansa noastră de viitor, care trebuie valorificată ca premisă a creșterii nivelului de bunăstare a cetățenilor și consolidării statului de drept” [3].

Procesele electorale sunt susținute și de factorul informațional, acesta acționând în combinație cu cel economic. Este știut faptul că interesul populației față de politică și față de alegeri, pe parcursul ultimilor decenii, a fost diferit. În legătură cu extinderea crizei, în anii 90 ai sec. XX, mulți oameni au rămas fără un loc de muncă, ziarul s-a scumpit, ele nu puteau fi procurate de cetățeni sau abonate. Populația rămăsese fără informația presei scrise. Au fost perioade când lipsea curentul electric, cetățenii nu puteau folosi aparatele radio, TV. Deci, o mare parte a societății nu avea acces la principalele surse de informație. Aflându-se izolați de procesul informațional, majoritatea cetățenilor mergeau la scrutine și își exercitau datoria civică în mod inconștient. Criza economică s-a reflectat și asupra veniturilor populației, cei care aveau posibilitate munciau în câteva locuri. Sărăcia i-a făcut pe oameni să nu accepte serviciile sferei sociale și efectuau diverse lucrări de menaj sau preparau bucatele acasă, în familie. Aceste activități reduceau timpul liber al populației și limitau posibilitățile de consum al informației. În afara factorului informațional, asupra prezenței cetățenilor la urne mai influențează: bunăstarea materială nesatisfăcătoare, corupția, dezordinea publică ș. a.

Situația creată a contribuit la scăderea interesului politic. Oamenii pierdeau încrederea în alegeri, nu credeau că acestea pot influența pozitiv starea lor materială și, în felul acesta, se micșora numărul votanților. Astfel, a apărut în Republica Moldova fenomenul absenteismului electoral.

Absenteismul electoral reprezintă o formă a protestului cetățenilor față de necorespunderea condițiilor de viață necesităților populației și, în special, a sărăciei, care a prins rădăcini adânci în societatea noastră (venituri mizere, șomaj, neachitarea salariilor la timp etc.), neîncrederea în ziua de mâine și, ceea ce este foarte important, lipsa de încredere în alegeri: ele nu vor fi organizate în mod corect și nu vor influența pozitiv starea materială a oamenilor.

Influența factorului economic asupra comportamentului electoral și manifestarea absenteismului pot fi demonstrate în baza datelor statistice. La alegerile parlamentare din 1994, atunci când situația economică a țării nu era chiar atât de critică, au participat la alegeri 79,3% din populația cu drept de vot. Odată cu intensificarea crizei economice și înrăutățirea nivelului de trai al populației, numărul participanților la alegeri s-a redus considerabil și la scrutinul parlamentar din 30 noiembrie 2014 au votat 57,3% din cetățeni. Pe parcursul acestor 25 de ani de criză numai Partidul Comuniștilor din Republica Moldova s-a menținut la putere timp de 8 ani. Celelalte formațiuni politice s-au aflat la conducerea societății nu mai mult de patru ani,

iar partidul Democrat Agrar din Moldova, având o majoritate în legislativ, la alegerile din 1998 a fost lipsit de reprezentanță în parlament.

Comportamentul electoral al populației este condiționat și de factorul decizional. Este cunoscut că iluzia principală a restructurării a fost ca dreptul general de vot să permită de a promova în organele de conducere pe cei mai buni oameni, cei care merită, deși se știa că democrația nu asigură de sine stătător nici creștere economică, nici echitate socială și nici o dezvoltare durabilă. În organele alese în cadrul primelor alegeri bazate pe libera concurență au fost aleși oameni ce păreau, la prima vedere, că nu aveau legătură cu nomenclatura partinică din cadrul Uniunii Sovietice: savanți, pedagogi, scriitori, jurnaliști și alți reprezentanți ai sferei sociale. Însă, majoritatea acestor cetățeni, care au ajuns la putere în rezultatul alegerilor democratice, nu aveau destulă experiență în domeniul politic, în organele de conducere și, respectiv, ei nu au fost capabili să influențeze situația cretă în țară, controlată încă de reprezentanții fostei nomenclaturi care reușise să se transforme în „democrați”. La alegerile care au urmat în anul 1994, electoratul a exprimat neîncredere legislativului ales în anul 1990 și aparatului care a condus țara spre o criză nemaipomenită. După aceasta, situația din economia țării s-a agravat tot mai mult. Reformele economice promovate în această perioadă nu s-au încununat cu succes. Electoratul a rămas dezamăgit. Se căuta o nouă forță, care ar fi fost capabilă să scoată țara din impas.

Totalurile alegerilor parlamentare din februarie 2001 au permis de a evidenția următoarele concluzii: o victorie triumfătoare a comuniștilor și o înfrângere serioasă a elementelor reformatoare. Aceste două rezultate nu au fost niște surprize nici pentru politicieni, nici pentru sociologi și nici pentru alegători. Ambele au fost create ca urmare a unei și aceleiași cauze – cetățenii au rămas dezamăgiți de reformele care se promovau în țară. Analizând cauzele acestor dezamăgiri, majoritatea specialiștilor în domeniu au subliniat motivul ascuns al nereușitelor – cel economic – creșterea șomajului, neachitarea salariilor la timp, veniturile disponibile mizere ale populației.

Nivelul bunăstării materiale și perceperea unor aspecte ale alegerilor. Un element component al factorului economic al compartimentului electoral îl constituie bunăstarea materială. Cea mai răspândită noțiune examinează bunăstarea ca un proces de asigurare a populației cu bunuri materiale și servicii. Un loc aparte în cadrul bunăstării revine veniturilor populației. Acestea, la rândul lor, influențează munca indivizilor, sănătatea, ridicarea nivelului de studii, lărgirea orizontului cultural etc., dar contribuie și la formarea anumitor imagini despre fenomenele politice și chiar despre comportamentul electoral.

Totodată, în interacțiunea cu procesul electoral, fiecare individ își formează anumite opinii despre modul de organizare și desfășurare a scrutinelor în localitatea, raionul, țara sa. Utilizarea acestor expresii subiective pe problema alegerilor împreună cu materialele statistice și ale observațiilor concrete, oferă posibilitatea de a analiza date reale din teren și de a elabora unele recomandări menite să contribuie la înlăturarea lacunelor care se admit în procesul pregătirii și desfășurării alegerilor, organizării lor în conformitate cu ordinea stabilită.

La capitolul „venituri” Republica Moldova se află pe unul din cele mai joase locuri din Europa. Veniturile disponibile a 3/5 (circa 60%) din populație nu depășește mărimea minimului de existență. Din anul 1992 și până în prezent, țara noastră face parte din cohorta statelor cu un nivel mediu de dezvoltare: însă ratingul ei a coborât de pe poziția 81, în 1996, până pe poziția 113, în 2012. Raportul dintre veniturile disponibile a 20% din populația cea mai bine îndestulată și 20% din populația asigurată cel mai rău a fost în anul 2007 de 7 ori, în 2008 – de 6,8 ori, în 2009 – de 7,2 ori, iar în anul 2010 – de 6,4 ori.

Cercetările sociologice au permis să stabilim că situația materială a alegătorilor influențează asupra activismului electoral, a participării oamenilor la vot. Datele din teren demonstrează că pe măsură ce nivelul de trai crește, sporește și numărul persoanelor care au un activism electoral înalt. Sociologul I. Mocanu a fixat că printre persoanele cu un nivel de trai scăzut și foarte scăzut se întâlnesc alegători foarte activi – 47,7% și 52,8%, iar din rândul celor cu un nivel de trai mediu – 56,2%, pe când din rândul celor cu un nivel de trai înalt – 64,7% [4, p. 135-137].

Persoanele cu situația materială înaltă sunt mai exigente față de gradul de pregătire a electoratului către scrutine. Fiecare a treia persoană chestionată (32,5%) din cohorta celor cu un nivel ridicat de viață, consideră că este necesar de a organiza activități civice de instruire a alegătorilor. Din rândul respondenților cu o bunăstare scăzută susțin această părere numai 11%.

Factorul economic contribuie la formarea unei atitudini responsabile a alegătorilor față de procesul de participare a populației la scrutine. La întrebarea „Cât de important este în opinia dumneavoastră ca cetățenii să participe la alegeri?” – 65% dintre respondenții din grupul social înalt, cu o situație materială foarte bună, consideră că acest lucru este foarte important atât pentru societate cât și pentru fiecare om luat aparte, din

grupul social mediu au dat astfel de răspunsuri – 40,2%, iar din grupul de jos, populația cu o situație materială scăzută, au făcut astfel de declarații 30,1%.

Nivelul bunăstării materiale influențează și asupra aprecierii valorii votului personal, impactul acestuia asupra rezultatelor finale ale alegerilor. Rezultatele cercetărilor din teren arată că 73,0% din rândul persoanelor cu situație materială înaltă și medie consideră că votul lor poate avea o influență decisivă asupra rezultatelor finale ale scrutinelor, pe când din rândul persoanelor cu situație materială scăzută apreciază în așa mod ponderea votului lor doar 51%.

Materialele cercetării opiniei publice, efectuate în octombrie 2014, demonstrează că majoritatea respondenților susțin ideea că persoanele, concurenții electorali care corup alegătorii trebuie trași la răspundere. Împotriva acestora pot fi aplicate astfel de sancțiuni, ca: eliminarea din cursa electorală și tragerea la răspundere penală. Ambele sancțiuni, după părerea respondenților, pot fi aplicate uneia și aceleiași persoane. În același timp, conform calculelor noastre, circa 80% dintre alegători sunt gata să accepte cadouri de preț sau bani în schimbul susținerii la alegeri a partidelor (candidaților) respectivi. Prin urmare, criza în care s-a pomenit Republica Moldova a generat o sărăcie cumplită a populației, iar această criză creează condiții prielnice pentru răspândirea corupției în societate, mituirea electoratului și fraudarea alegerilor. Deci, bunăstarea materială este un factor care determină atitudinea și imaginea individului față de diferite aspecte ale procesului electoral.

Concluzii. Analiza informațiilor sociologice și statistice demonstrează faptul că factorul economic exercită o influență determinantă asupra formării comportamentului electoral. Factorii demografici au un impact mai redus în comparație cu cel economic. În cadrul factorului economic, cea mai mare pondere o are bunăstarea materială a indivizilor și perspectivele îmbunătățirii ei.

Din cauza nemulțumirii populației de situația economică, se aprofundează insatisfacția de viață, dar și absenteismul electoral mare.

Prin urmare, se întâlnesc cazuri de corupție și cumpărare a voturilor în preajma alegerilor în Republica Moldova. Acolo unde s-au manifestat mai mult, au adus victoria celor care au recurs la o astfel de metodă. Astfel, este necesar de a revizui Codul Penal în scopul înăsprii pedepselor pentru concurenții electorali care încalcă prevederile legislației în vigoare, cât și pentru concurenții electorali care își vând votul.

Înrăutățirea situației din economie a dus la degradarea calității vieții majorității populației. În rezultat, a apărut o suspiciune evidentă față de toate instituțiile societății (cu excepția bisericii), un grad sporit de neliniște a populației și de disperare, o neîncredere totală în alegeri, că ele pot contribui la rezolvarea problemelor vitale ale oamenilor și, în primul rând, asigurarea populației cu hrană, îmbrăcăminte, condiții de locuit. Cheia ieșirii din această situație – dezvoltarea economiei și ridicarea nivelului de trai al populației.

Referințe bibliografice

1. ДЮБЕРЖЕ М., Политические партии. Москва: Академический Проект, 2000. 538 с. [accesat 3 mai 2015] http://www.read.virmk.ru/d/duverge/duv_ogl.htm
2. FIORINA M. Retrospective Voting in American elections. New Haven, 1981
3. Platforma electorală a partidului liberal reformatör [accesat 23 martie 2015] <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-plr-2014-ro.pdf>. 27 martie 2015
4. MOCANU I. „Activismul electoral în Republica Moldova: abordare sociologică”. Chișinău. 2013

Recomandat spre publicare: 08.09.2015

ОЦЕНКА ЧИСЛЕННОСТИ И ОСНОВНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК САМОЗАНЯТОГО НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

*Анатолий РОЖКО¹, доктор, конференциар исследователь,
Национальный Институт Экономических Исследований
Зоя СТРЕМЕНОВСКАЯ², научный сотрудник,
Национальный Институт Экономических Исследований*

Актуальность темы обусловлена тем, что ситуация в области самозанятости в Республике Молдова не получила адекватной научно-обоснованной оценки. Поэтому целью статьи является осуществление оценки численности и основных характеристик самозанятого населения страны. В исследовании были использованы следующие методы: монографический, аналогов, сравнений, статистический и др. В результате получен анализ основных показателей самозанятого населения Республики Молдова: численности и структуры по полу, возрасту, месту проживания, уровню образования и видам экономической деятельности.

Ключевые слова: самозанятое население, работник за свой счет, неоплачиваемый семейный работник.

Actualitatea temei se datorează faptului că situația în domeniul autoocupării în Republica Moldova nu a posedat o evaluare științifică argumentată adecvată. Prin urmare, scopul articolului constă în efectuarea estimării numărului și a principalelor caracteristici ale populației autoocupate. În studiu au fost folosite următoarele metode: monografică, analogiilor, comparația, statistică ș.a. Rezultatul este o analiză a principalelor indicatori ai populației autoocupate în Republica Moldova: numărul și structura pe sexe, vârste, locul de reședință, nivelul de instruire și tipul de activitate economică.

Cuvinte-cheie: populație autoocupată, lucrători pe cont propriu, lucrător familial neremunerat.

The relevance of the topic stems from the fact that the situation in the field of self-employment in the Republic of Moldova has not received an adequate scientifically-proved assessment. That's why the objective of the article is the realization assessment of the number and main characteristics of the self-employed population. In the research were used next methods: monographic, analogues, comparisons, statistics, etc. As a result, there was received an analysis of the main indicators of the self-employed population in the Republic of Moldova: the number and structure by sex, age, place of residence, level of education and type of economic activity.

Key words: self-employed population, own account workers, unpaid family workers.

JEL Clasification: D03; D80; I3; J16; L26; R2.

Введение. В любой стране с рыночной экономикой, помимо работающих по найму и работодателей, существует группа занятого населения, каждый член которой объединяет в одном лице и работодателя, и работника. Речь идет о самозанятых, роль которых особенно велика в развивающихся странах. В большинстве наименее развитых регионов мира роль самозанятости, хотя и остается чрезвычайно важным источником рабочих мест, постепенно падает, тогда как в отношении наиболее развитых стран можно говорить о стабилизации доли самозанятых.

В Республике Молдова для идентификации самозанятости целесообразно использовать классификацию занятого населения по его профессиональному статусу. По этому критерию различают наемных работников, патронов (работодателей), работников за собственный счет, неоплачиваемых семейных работников, членов кооперативов. К самозанятому населению относят работников за свой счет и неоплачиваемых семейных работников.

Работник за собственный счет является лицом, которое работает на собственном предприятии или осуществляет индивидуальную деятельность без привлечения постоянно оплачиваемого рабочего, и которому помогают или не помогают неоплачиваемые члены семьи. В такой статус

¹ © Anatolii ROJCO, rojco@mail.ru

² © Zoia STREMENOVSCAIA, zoia713@mail.ru

включаются независимые предприниматели (торговцы в разнос, учителя-репетиторы, частные таксисты и т.д.), лица свободных профессий, (художники, странствующие музыканты, адвокаты), случайные поденщики, индивидуальные фермеры. Работник за собственный счет может иметь временно оплачиваемых работников.

Неоплачиваемый семейный работник является лицом, которое осуществляет свою деятельность в семейной экономической единице, руководимой членом семьи или родственником, за которую не получает вознаграждение в виде заработной платы или платы в натуре. Крестьянское хозяйство считается такой единицей. Если большое количество лиц домохозяйства работают в собственном крестьянском хозяйстве, одно из них – как правило, глава домохозяйства – считается работником за собственный счет, а остальные – неоплачиваемыми семейными работниками.

Динамика численности самозанятого населения. В 2014 г. численность самозанятого населения составила 378,8 тыс. чел., что на 25,4 тыс. (или на 6,3%) меньше, чем в 2007 г. (Таблица 1). При этом численность работающих за свой счет составила 350,3 тыс. чел. (на 6,6% меньше, чем в 2007 г.), число неоплачиваемых семейных работников – 28,5 тыс. чел. (на 1,7% меньше, чем в 2007 г.). Уменьшение численности самозанятого населения происходило более высокими темпами, чем уменьшение всего занятого населения, численность которого снизилась лишь на 5,0%. Что же касается структуры численности самозанятого населения, то она не изменилась. Если в 2007 г. соотношение численности работающих за свой счет и неоплачиваемых семейных работников составляла 92,8%: 7,2%, то в 2014 г. – 92,5%: 7,5%.

Таблица 1

Динамика численности самозанятого населения

Показатели	Занятое население, тыс.чел.								2014 г. в % к 2007 г.			
	2007 г.				2014 г.				всего занятое население	из них самозанятые		
	всего	всего	из них самозанятые		всего	всего	из них самозанятые					
			в том числе				в том числе					
			работающие за свой счет	неоплачиваемые семейные			работающие за свой счет	неоплачиваемые семейные		всего	работающие за свой счет	неоплачиваемые семейные
Всего	1247,2	404,2	375,2	29,0	1184,9	378,8	350,3	28,5	95,0	93,7	93,4	98,3
Пол												
Мужчины	621,5	218,8	210,9	7,9	596,6	219,0	211,1	7,9	96,0	100,1	100,1	100,0
Женщины	625,7	185,4	164,3	21,1	588,3	159,8	139,2	20,6	94,0	86,2	84,7	97,6
Возраст												
15-24 лет	120,2	30,9	24,6	6,3	94,5	29,0	22,8	6,2	78,6	93,9	92,7	98,4
25-44 лет	558,2	164,5	154,7	9,8	584,7	167,2	156,3	10,9	104,8	101,6	101,0	111,2
45-64 лет	523,5	172,0	161,0	11,0	474,1	162,0	152,2	9,8	90,6	94,2	94,5	89,1
65+	45,4	36,9	35,0	1,9	31,6	20,6	19,0	1,6	69,6	55,8	54,3	84,2
Местожительство												
Город	548,6	63,2	61,7	1,5	538,0	62,1	61,6	0,5	98,1	98,3	99,8	33,0
Село	698,6	341,0	313,5	27,5	646,9	316,7	288,7	28,0	92,6	92,9	92,1	101,8
Образование												
Высшее	247,4	18,2	17,4	0,8	288,7	18,1	18,1	0,0	116,7	99,5	104,0	0,0
Среднее специальное	211,3	42,3	39,9	2,4	163,8	33,2	30,7	2,5	77,5	78,5	72,6	104,2
Среднее профессиональное	308,6	99,1	95,3	3,8	279,3	104,0	100,1	3,9	90,5	104,9	105,0	102,6
Лицейское, общее среднее	253,6	107,5	99,4	8,1	227,4	95,5	87,6	7,9	89,7	88,8	88,1	97,5
Гимназическое	205,4	119,4	107,1	12,3	217,5	122,9	108,7	14,2	105,9	102,9	101,5	115,5
Начальное, без образования	20,9	17,7	16,1	1,6	8,2	5,1	5,1	0,0	39,2	28,8	31,7	0,0

Источник: Рассчитано по [1; 2].

На фоне снижения общей численности самозанятого населения динамика в разрезе «город-село» была примерно одинаковой. В сельской местности численность самозанятого населения снизилась более существенно (на 7,1%), тогда как в городе снижение составило 1,7%.

В гендерном аспекте произошло значительное сокращение численности самозанятых женщин (на 13,8%), тогда как численность самозанятых мужчин увеличилась на 0,1%.

В возрастном аспекте наиболее благоприятная динамика складывалась для самозанятого населения молодого и среднего возраста. За 2007-2014 гг. численность работающих за свой счет в возрасте 15-24 года сократилась на 7,3%, а количество неоплачиваемых семейных работников в возрасте 25-44 года возросло на 11,2%. Наибольшее сокращение численности самозанятого населения произошло в возрастной группе 65+ (отметим, что в этой возрастной группе – и наибольшее уменьшение количества занятых в целом).

Образовательный аспект. Положительным фактором для рынка труда в целом является увеличение занятого населения, имеющего высшее образование. При снижении общей численности занятых на 5,0%, количество занятых, имеющих высшее образование увеличилось на 16,7%. Эта тенденция характерна и для самозанятого населения. За 2007-2014 гг. численность лиц с высшим образованием, работающих за свой счет, возросла на 4,0%. Одновременно значительно (на 68,3%) уменьшилось количество работающих за свой счет, имеющих начальное образование или вообще без образования. Это дает основание для вывода об улучшении качественных характеристик самозанятого населения.

Распределение численности самозанятого населения. Более высокие темпы снижения численности самозанятого населения обусловили уменьшение их доли в численности занятого населения в целом. Если в 2007 г. удельный вес самозанятого населения в численности занятого населения составил 32,4%, то в 2014 г. – 32,0% (Таблица 2).

Таблица 2

Распределение численности самозанятого населения, в % к «всего»

Показатели	2007 г.				2014 г.			
	Всего занятое население	из них самозанятые			Всего занятое население	из них самозанятые		
		всего	в том числе			всего	в том числе	
			работающие за свой счет	неоплачиваемые семейные			работающие за свой счет	неоплачиваемые семейные
Всего	100,0	32,4	30,1	2,3	100,0	32,0	29,6	2,4
Пол								
Мужчины	100,0	35,2	33,9	1,3	100,0	36,7	35,4	1,3
Женщины	100,0	29,7	26,3	3,4	100,0	27,2	23,7	3,5
Возраст								
15-24 лет	100,0	25,7	20,5	5,2	100,0	30,7	24,1	6,6
25-44 лет	100,0	29,5	27,7	1,8	100,0	28,6	26,8	1,9
45-64 лет	100,0	32,9	30,8	2,1	100,0	34,2	32,1	2,1
65+	100,0	81,3	77,1	4,2	100,0	65,2	60,1	5,1
Местожительство								
Город	100,0	11,5	11,2	0,3	100,0	11,5	11,4	0,1
Село	100,0	48,8	44,9	3,9	100,0	48,9	44,6	4,3
Образование								
Высшее	100,0	7,3	7,0	0,3	100,0	6,3	6,3	0,0
Среднее специальное	100,0	20,0	18,9	1,1	100,0	20,2	18,7	1,5
Среднее профессиональное	100,0	32,1	30,9	1,2	100,0	37,2	35,8	1,4
Лицейское, общее среднее	100,0	42,4	39,2	3,2	100,0	42,0	38,5	3,5
Гимназическое	100,0	58,1	52,1	6,0	100,0	56,5	50,0	6,5
Начальное, без образования	100,0	84,7	77,0	7,7	100,0	62,2	62,2	0,0

Источник: Рассчитано по [1; 2].

При этом доля самозанятого населения в общей численности занятых в сельской местности в 2007 г. составила 48,8%, а в 2014 г. – 48,9% (т.е. увеличилась незначительно). В городской местности удельный вес самозанятого населения остался на прежнем уровне – 11,5%. Таким образом, из общей численности занятого населения в городской местности самозанятым является лишь каждый девятый человек, в то время как на селе – практически каждый второй.

По мнению некоторых исследователей, ситуация, «когда доля самозанятых достигает трети общего количества рабочих мест, становится достаточно веским свидетельством архаичности экономики, нехватки рабочих мест в формальном секторе» [3, с. 61-62]. Занятие мелким бизнесом в таких странах становится практически единственным способом получения дохода. С учетом этого подхода, считаем, что удельный вес самозанятого населения в Республике Молдова является близким к оптимальному. Удельный вес самозанятого населения в общей численности занятого населения (32,0%) существенно ниже, чем во многих странах СНГ (особенно, чем в Грузии, Азербайджане, Таджикистане, Киргизии), однако выше, чем в Украине и России. Уровень самозанятости в Республике Молдова в 1,8 раза выше, чем уровень самозанятых в среднем в странах Центральной и Восточной Европы (ЦВЕ), и сопоставим с уровнем самозанятости в таких странах ЦВЕ как Румыния, Македония, Босния (Таблица 3).

Таблица 3

Уровень самозанятости населения в некоторых странах ЦВЕ и СНГ, 2010 г., %

Страны	Общая самозанятость	в т.ч. женщины	Страны	Общая самозанятость	в т.ч. женщины
Страны ЦВЕ - средняя	17,8	10,1	Латвия	10,0	7,3
Румыния	32,6	...	Эстония	7,7	4,9
Македония	28,2	...	Страны СНГ - средняя	39,1	54,8
Босния	27,5	...	Грузия	64,2	65,3
Польша	22,9	20,4	Азербайджан	57,6	66,2
Хорватия	21,6	...	Таджикистан	50,0	73,1
Чехия	16,4	10,8	Киргизия	50,0	...
Словения	14,5	11,8	Армения	38,9	66,2
Словакия	13,8	...	Казахстан	33,8	...
Болгария	12,4	...	Республика Молдова (2014 г.)	32,0	27,2
Венгрия	12,3	8,6	Украина	18,0	...
Литва	11,5	7,2	Россия	7,3	...

Источник: [3, с. 62, 66].

В Республике Молдова в гендерном аспекте доля самозанятых мужчин в численности занятых мужчин (36,7%) выше, чем удельный вес самозанятых женщин в численности занятых женщин (27,2%). При этом за 2007-2014 гг. доля самозанятых женщин снизилась более существенно, чем удельный вес самозанятых мужчин. Удельный вес самозанятых среди женщин в Республике Молдова в 2,7 раза выше, чем уровень самозанятости в среднем в странах ЦВЕ, но в 2,0 раза ниже, чем в странах СНГ.

В Республике Молдова более высокий, чем у женщин, удельный вес самозанятых мужчин дает основание для утверждения о том, что для мужской рабочей силы самозанятость являлась более важной сферой приложения труда, чем для женщин. В этом отношении ситуация в Республике Молдова весьма похожа на складывающееся положение в странах ЦВЕ, и, напротив, является крайне противоположной, чем в некоторых странах СНГ, где самозанятость является главной сферой трудовой активности женского населения.

Наибольший удельный вес самозанятых в общей численности занятых характерна для возрастной группы 65+ (в 2014 г – 65,2%), наименьший – в возрастной группе 25-44 года (28,6%). Это свидетельствует о том, что для пожилых людей самозанятость являлась важнейшей формой занятости – из числа занятых пожилых лиц почти 2/3 находились в сфере самозанятости.

Другой важной особенностью является превалирование самозанятых среди занятого населения с невысоким уровнем образования. Самозанятые составляют в общей численности занятого населения с начальным образованием 62,2%, тогда как в численности занятого населения с высшим образованием – 6,3%. Это позволяет сделать вывод о том, что, чем ниже уровень образования занятого населения, тем выше среди них доля самозанятых.

Структура численности самозанятого населения. Подавляющее количество самозанятого населения сконцентрировано в сельской местности (Таблица 4). Особенно значительным является превалирование сельчан среди неоплачиваемых семейных работников – 98,3%. Вместе с тем, по сравнению с 2007 г., несколько снизилась структурная дифференциация в разрезе «город-село». В частности, по сравнению с 2007 г., в 2014 г. удельный вес сельчан в структуре численности самозанятого населения (83,6%) уменьшилась на 0,8 п.п. и на соответствующую величину увеличился удельный вес горожан.

Таблица 4

Структура численности самозанятого населения, %

Показатели	2007 г.				2014 г.			
	всего занятое население	из них самозанятые			всего занятое население	из них самозанятые		
		всего	в т.ч.			всего	в т.ч.	
			работающие за свой счет	неоплачиваемые семейные			работающие за свой счет	неоплачиваемые семейные
Пол	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Мужчины	49,8	54,1	56,2	27,2	50,4	57,8	60,3	27,7
Женщины	50,2	45,9	43,8	72,8	49,6	42,2	39,7	72,3
Возраст	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
15-24 лет	9,6	7,6	6,6	21,7	8,9	7,7	6,5	21,8
25-44 лет	44,8	40,7	41,2	33,8	49,3	44,1	44,6	38,2
45-64 лет	42,0	42,5	42,9	37,9	40,0	42,8	43,4	34,4
65+	3,6	9,1	9,3	6,6	2,7	5,4	5,4	5,6
Местожительство	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Город	44,0	15,6	16,4	5,2	45,4	16,4	17,6	1,7
Село	56,0	84,4	83,6	94,8	54,6	83,6	82,4	98,3
Образование	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Высшее	19,8	4,5	4,6	2,8	24,4	4,8	5,2	0,0
Среднее специальное	16,9	10,5	10,6	8,3	13,8	8,8	8,8	8,8
Среднее профессиональное	24,7	24,5	25,4	13,1	23,6	27,4	28,6	13,7
Лицейское, общее среднее	20,3	26,6	26,5	27,9	19,2	25,3	25,	27,7
Гимназическое	16,5	29,5	28,5	42,4	18,4	32,4	31,0	49,8
Начальное, без образования	1,7	4,4	4,3	5,5	0,7	1,3	1,4	0,0

Источник: Рассчитано по [1; 2].

В гендерной структуре численности самозанятого населения превалировали мужчины – 57,8%, в то время как женщины составляли 42,2%. При этом, за 2007-2014 гг. в структуре численности самозанятых доля мужчин увеличилась на 3,7 п.п. (и, соответственно, доля женщин уменьшилась на 3,7 п.п.). В разрезе категорий самозанятого населения, мужчины составляли 60,3% всех работников за свой счет, тогда как женщины – 39,7%. Напротив, среди неоплачиваемых семейных работников превалировали женщины – 72,3%, а мужчины составляют 27,7%. И среди работников за свой счет, и среди неоплачиваемых семейных работников наибольший удельный вес принадлежал возрастной группе 25-44 года (соответственно, 44,6% и 38,2%). Лица

с гимназическим образованием превалировали в общей численности как работников за свой счет, так и неоплачиваемых семейных работников.

Экономическая деятельность самозанятого населения. Динамика численности самозанятого населения по видам экономической деятельности носит неоднозначный характер. За 2007-2014 гг., на фоне снижения общей численности самозанятых, уменьшилось их количество в сельском хозяйстве, охоте и рыболовстве. Это уменьшение составило для работающих за свой счет 10,4%, а для неоплачиваемых семейных работников имело место увеличение на 4,1% (Таблица 5). Наибольшее сокращение численности работников за свой счет произошло в оптовой и розничной торговле – 19,5%. Для некоторых видов экономической деятельности характерно увеличение численности работников за свой счет: в строительстве – на 27,5%, на транспорте и связи – на 12,7%.

Таблица 5

Экономическая деятельность самозанятого населения

Виды экономи- ческой деятель- ности	Занятое население, тыс.чел.								2014 г. в % к 2007 г.			
	2007 г.				2014 г.				всего занятое население	из них самозанятые		
	всего	из них самозанятые			всего	из них самозанятые				всего	в том числе	
		всего	за работавшие свой счет	неоплачиваемые семейные		всего	за работавшие свой счет	неоплачиваемые семейные			за свой счет	неоплачиваемые семейные
Всего	1247,2				404,2				375,2	29,0		
Сельское хозяйство, охота и рыболовство												
	408,5	317,3	290,6	26,7	361,1	288,3	260,5	27,8	88,3	90,9	89,6	104,1
Промышлен-ность	158,1	5,2	5,0	0,2	145,6	4,8	4,8	-	92,1	92,3	96,0	-
Строитель-ство	75,7	29,1	29,0	0,1	66,4	37,1	37,1	-	87,7	127,5	127,9	-
Оптовая и розничная торговля; Отели и рестораны												
	197,9	39,3	37,4	1,9	202,8	30,1	30,1	0,0	102,5	76,6	80,5	-
Транспорт и связь	68,7	6,3	6,3	0,0	67,7	7,1	7,1	-	98,5	112,7	112,7	-
Гос. управле-ние; образо-вание; Здра-воохранение и соц. помощь												
	250,5	0,6	0,6	-	230,9	0,0	0,0	-	92,2	-	-	-
Другая деятельность	87,8	6,4	6,3	0,1	110,3	10,0	10,0	-	125,6	158,7	-	-

Источник: Рассчитано по [1; 2].

В Республике Молдова экономическая деятельность самозанятого населения предопределяется действием нескольких факторов. В-первых, тем, что в экономике страны важная роль (в т.ч. и по доле занятого населения) принадлежит аграрной отрасли. Во-вторых, распространению самозанятости в немалой степени способствовало то, что существуют так называемые сектора с низкой добавленной стоимостью, которые не требуют крупных первоначальных капиталовложений и высококвалифицированной рабочей силы. К таким секторам, безусловно, относится аграрная отрасль.

Этим обусловлен тот факт, что наибольший удельный вес самозанятых в общей численности занятого населения присущ сельскому хозяйству, охоте и рыболовству. Если в целом по экономике страны их доля в общей численности занятого населения составила 32,0%, то в аграрной отрасли – 79,8% (Таблица 6). Второе место по удельному весу самозанятых в общей численности занятого населения занимало строительство – 55,9%. Отметим, что для этих двух важнейших отраслей имело место увеличение удельного веса самозанятых во временном аспекте. По сравнению с 2007 г. в 2014 г. их доля в общей численности в сельском хозяйстве, охоте и рыболовстве увеличилась на 2,2 п.п., а в строительстве – на 17,5 п.п.

Таблица 6

**Распределение численности самозанятого населения по видам
экономической деятельности, в % к «всего»**

Виды экономической деятельности	2007 г.				2014 г.			
	всего	из них самозанятые			всего	из них самозанятые		
		всего	в том числе			всего	в том числе	
			работающие за свой счет	неоплачиваемые семейные			работающие за свой счет	неоплачиваемые семейные
Всего	100,0	32,4	30,1	2,3	100,0	32,0	29,6	2,4
Сельское хозяйство, охота и рыболовство	100,0	77,6	71,1	6,5	100,0	79,8	72,1	7,7
Промышленность	100,0	3,3	3,2	0,1	100,0	3,3	3,3	-
Строительство	100,0	38,4	38,3	0,1	100,0	55,9	55,9	-
Оптовая и розничная торговля. Отели и рестораны	100,0	19,9	18,9	1,0	100,0	14,8	14,8	-
Транспорт и связь	100,0	9,2	9,2	0,0	100,0	10,5	10,5	-
Гос. управление. Образование. Здравоохранение и соц. помощь	100,0	0,2	0,2	-	100,0	-	-	-
Другая деятельность	100,0	7,3	7,2	0,1	100,0	9,1	9,1	-

Источник: Рассчитано по [1; 2].

Положительная динамика в распределении численности самозанятого населения по видам экономической деятельности характерна для отрасли «транспорт и связь». Из общего количества занятых в этой отрасли самозанятые составили 10,5%, увеличившись по сравнению с 2007 г. на 1,3 п.п. Что же касается промышленности, то ее в распределении численности самозанятых не изменилась.

Особенность структуры занятого населения (первую позицию в котором занимает сельское хозяйство, охота и рыболовство) и специфика распределения самозанятых по видам экономической деятельности (самозанятые составляют большинство занятых в сельском хозяйстве, охоте и рыболовстве) обусловили и структуру численности самозанятого населения. В 2014 г. 76,1%, или 3/4 численности самозанятых, было сосредоточено в сельском хозяйстве, охоте и рыболовстве (Таблица 7). Отметим, что, по сравнению с 2007 г., доля самозанятых в общей численности самозанятого населения, уменьшилась на 2,4 п.п. В аграрной отрасли сконцентрировано 97,5% помогающих членов семей, труд которых не оплачивается.

В общей численности самозанятого населения 9,8%, т.е. каждый десятый работник, осуществляет экономическую деятельность в строительстве. В структуре численности самозанятого населения уменьшился удельный вес лиц, осуществляющих экономическую деятельность в сфере услуг. За 2007-2014 гг. в структуре численности самозанятых уменьшилась доля лиц, осуществляющих экономическую деятельность в сфере «оптовая и розничная торговля, отели и рестораны» (с 9,7 до 7,9%).

Таблица 7

Структура численности самозанятого населения по видам экономической деятельности, %

Виды экономической деятельности	2007 г.				2014 г.			
	всего занятое население	из них самозанятые			всего занятое население	из них самозанятые		
		всего	в т.ч.			всего	в т.ч.	
			работающие за свой счет	неоплачиваемые семейные			работающие за свой счет	неоплачиваемые семейные
Всего	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Сельское хозяйство, охота и рыболовство	32,8	78,5	77,5	92,1	30,5	76,1	74,4	97,5
Промышленность	12,7	1,3	1,3	0,7	12,3	1,3	1,4	
Строительство	6,1	7,2	7,7	0,3	5,6	9,8	10,6	-
Оптовая и розничная торговля. Отели и рестораны	15,9	9,7	10,0	6,6	17,1	7,9	8,6	0,0
Транспорт и связь	5,5	1,6	1,7	0,0	5,7	2,0	2,0	-
Гос. управление. Образование. Здравоохранение и соц. помощь	20,1	0,1	0,2	-	19,5	-	-	-
Другая деятельность	7,0	1,6	1,7	0,3	9,3	2,9	2,9	-

Источник: Рассчитано по [1; 2].

Уровень бедности самозанятого населения. В 2014 г. уровень бедности членов домохозяйств, глава которых является работниками за свой счет в сельскохозяйственном секторе, составил 19,8%, т.е. каждый пятый член этих домохозяйств являлся бедным человеком (Таблица 8). Бедность в таких домохозяйствах в 1,7 раза выше средней величины по всем домохозяйствам. Уязвимость домохозяйств, возглавляемых работниками за свой счет в сельскохозяйственном секторе, больше даже, чем у домохозяйств, во главе которых находятся пенсионеры (уровень бедности у них в 1,4 раза выше, чем у домохозяйств-пенсионеров). Только у домохозяйств, главы которых являются наемными работниками в сельскохозяйственном секторе, ситуация хуже: в 2014 г. уровень бедности у них составил 25,5%, что в 1,7 раза выше, чем у домохозяйств с самозанятыми главами (причина – самая низкая среди видов экономической деятельности величина заработной платы в сельском хозяйстве). Однако эта тенденция не всегда была таковой: в 2011 г. бедность в домохозяйствах, возглавляемых работниками за свой счет в аграрном секторе, была выше, чем у домохозяйств, во главе которых находился наемный работник в сельскохозяйственном секторе (тогда уровень бедности составил 33,6%, что в 1,9 раза выше, чем в среднем по стране).

Таблица 8

Эволюция уровня бедности в зависимости от социально-экономического статуса глав домохозяйств, %

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Наемные работники в сельскохозяйственном секторе	42,8	48,1	44,9	32,4	37,1	31,3	25,5
Наемные работники в несельскохозяйственном секторе	14,4	12,3	10,1	7,6	6,9	5,9	6,8
Работники за свой счет в аграрном секторе	36,9	47,0	36,5	33,6	27,8	21,7	19,8
Пенсионеры	37,3	35,6	28,1	22,3	22,6	14,7	14,6
Всего	26,4	26,3	21,9	17,5	16,6	12,7	11,4

Источник: Рассчитано на основе данных Обследования бюджетов домашних хозяйств Республики Молдова.

Высокий уровень бедности работающих за свой счет в аграрном секторе обусловлен следующим обстоятельством. В результате реализации программы «Pământ» подавляющая часть колхозов и совхозов были ликвидированы, а занятые в них наемные работники потеряли свои рабочие места. Полученные посредством раздела колхозных и совхозных земельных угодий земельные квоты имели крайне небольшую площадь (2-3 га). Ставшие собственностью крестьян земельные квоты составили экономическую основу самозанятости в аграрном секторе. Однако ограниченная земельная площадь, а главное – отсутствие инвестиций, не дали возможности осуществлять на этих земельных участках эффективное сельскохозяйственное производство. В результате самозанятые в аграрном секторе имеют один из самых высоких рисков оказаться в состоянии бедности.

Выводы

1. За 2007-2014 гг. произошло уменьшение численности самозанятого населения. При этом темп уменьшения количества самозанятых превышал снижение численности занятого населения в целом.
2. Доля самозанятых в численности занятого населения существенно ниже, чем во многих странах СНГ, но выше, чем в среднем в странах ЦВЕ.
3. Подавляющее количество самозанятых сконцентрировано в сельской местности.
4. 3/4 самозанятого населения сосредоточено в сельском хозяйстве, охоте и рыболовстве.
5. Уровень бедности членов домохозяйств, главы которых являются работники за свой счет в сельскохозяйственном секторе, составил 19,8%, т.е. каждый пятый член этих домохозяйств является бедным человеком. Бедность в таких домохозяйствах в 1,7 раза выше средней величины по всем домохозяйствам.

Библиографические источники

1. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. *Forța de Muncă în Republica Moldova: Ocupare și Șomaj în anul 2008 = Labour force in the Republic of Moldova: Employment and Unemployment, 2008*. Chișinău: Statistica, 2008. 317 p.
2. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. *Forța de Muncă în Republica Moldova: ocupare și șomaj în anul 2015 = Labour Force in the Republic of Moldova: employment and unemployment, 2015*. Chișinău, 2015. 188 p.
3. ВИШНЕВСКАЯ, Н. Самозанятость в переходных экономиках. В: Мировая экономика и международные отношения. 2013, № 10, сс. 58-67.

Recomandat spre publicare: 23.12.2015

ABORDĂRI PRIVIND DIFERENȚIERILE SOCIODEMOGRAFICE ALE FERTILITĂȚII

*Ecaterina GRIGORAȘ¹, doctorandă,
Institutul Național de Cercetări Economice*

În prezentul articol sunt analizate unele abordări cu privire la studierea diferențierilor sociodemografice ale fertilității. Actualitatea este determinată de delimitarea impactului factorilor sociodemografici, al fiecăruia în parte sau prin diferite combinații în contextul social, economic și cultural diferit, având drept scop identificarea unor răspunsuri privind influența acestui fenomen prin politici sociale. Pentru atingerea acestui scop au fost studiate atât teoriile clasice, cât și cele contemporane ale fertilității, reflectând factorii ce influențează comportamentul reproductiv al populației, declinul fertilității, diferențierile dintre intențiile reproductive și fertilitatea descendentă, dar și posibilitățile de influențare asupra acestui proces demografic.

Cuvinte-cheie: fertilitate, determinanți ai fertilității, factori sociodemografici, comportament reproductiv, politici sociale, proces demografic.

In this article are analyzed some approaches concerning the research of socio-demographic differentials in fertility. The actuality is determined by delimitation of impact of socio-demographic factors of each separately or in various combinations in the social, economic and cultural backgrounds, aiming to identify answers on social policies influence this phenomenon. To achieve this goal they have been studied classical and contemporary theories of fertility, reflecting factors influencing the reproductive behavior of the population, the decline in fertility, reproductive and fertility differences between intentions and possibilities downward influence on this process demographic.

Key words: fertility, determinants of fertility, socio-demographic factors, reproductive behavior, social policies, process demographic.

JEL Classification: J10; J13; J18.

Introducere. În pofida faptului că există multe studii cu privire la factorii ce influențează comportamentul reproductiv al populației, delimitarea impactului acestora, al fiecăruia în parte sau prin diferite combinații în contextul social, economic și cultural diferit, rămâne în continuare o temă actuală, cercetătorii din diferite țări fiind în căutarea unor răspunsuri adecvate cu privire la evoluția fertilității și posibilitățile de a influența asupra acestui fenomen prin politici sociale.

Decalajul dintre intențiile reproductive și fertilitatea descendentă stimulează actorii politici de a întreprinde unele măsuri de stimulare a fertilității, care deseori nu sunt bazate pe o imagine complexă a procesului de luare a deciziilor cu privire la nașterea copiilor, precum și a rolului politicilor de familie în acest proces. Cercetările recente în spațiul european accentuează importanța interacțiunii dintre factorii de nivel individual și social în luarea deciziilor reproductiv. Din perspectiva macro- și micro-, ratele de fertilitate depind de condițiile existente în societate. Condițiile „macro” nu afectează, în mod direct, fertilitatea, ci, mai degrabă, afectează procesele decizionale ale indivizilor și cuplurilor. Prin urmare, ratele de fertilitate prezintă un rezultat al unui agregat de decizii multiple cu privire la nașterea copiilor, luate de către persoane fizice și cupluri [12].

Într-un studiu clasic al demografilor americani J. Blake și K. Davis [10] a fost dezvoltată importanța factorilor multipli cu caracter diferit, iar ca element principal au fost evidențiate „variabilele intermediare”, cum ar fi vârsta la începutul și la sfârșitul perioadei de reproducere, pierderile de sarcină, perioadele de abținere sexuală, dar și variabilele care descriu regimul de uniuni conjugale (vârsta la căsătorie, divorțul, recăsătoria etc.). Acesta constituie un model care determină percepția factorilor determinanți ai fertilității și interdependenței cu comportamentul nupțial, implicând atât rezultatele externe (numărul copiilor născuți, contracepția și întreruperile artificiale ale sarcinii), cât și cele interne specifice mecanismului motivațional (orientările valorice, motivele și nevoile individuale). Întrucât o serie de variabile sunt legate de statutul femeii, analiza fertilității în raport cu situația socială, economică, demografică este indispensabilă.

¹ © Ecaterina GRIGORAȘ, egrigoras88@gmail.com

Alt cadru teoretico-metodologic [18] propune trei grupuri de factori care determină nivelul fertilității și cursul acesteia:

1. Factorii biologici – condițiile de mediu, mediul fizic. Aici se poate de evidențiat, mai întâi de toate, clima, care are o influență asupra începutului și sfârșitului perioadei vârstei de fertilitate la femei, ritmurile biologice.

2. Factorii socioeconomi – standardul de viață al populației. Nivelul bunăstării populației este strâns legat de nivelul fertilității; nivelul de satisfacere materială, culturală a populației; nivelul cultural și educațional al populației; tradițiile religioase care determină comportamentul reproductiv al populației; sistemul de dezvoltare a sănătății, care influențează asupra nivelului mortalității infantile în cadrul populației; asigurarea populației cu instituții pentru copii (grădinițe cu servicii suplimentare pentru dezvoltarea copiilor, școli muzicale etc.), care are impact pozitiv asupra motivării de a avea copii; situația socială și încadrarea în câmpul muncii a femeii; implicarea înaltă a femeii în activități publice care este în detrimentul procesului fertilității; legislația care determină politica demografică a țării; războaiele și alți factori afectează toate procesele demografice.

3. Factorii demografici – de gen, de vârstă, de căsătorie, teritorial, național etc. Principalul factor demografic este componența populației după vârstă și sex. Cu cât este mai mare numărul populației feminine de vârstă fertilă, cu atât mai mare este indicatorul fertilității.

Drept indicator de bază, ce caracterizează comportamentul reproductiv în procesul aprecierii nivelului fertilității, este numărul de copii „ideal”, „dorit” și „așteptat”. Cercetătorii menționează că, în majoritatea cazurilor, respondenții care provin dintr-o familie numeroasă sunt orientați spre o reproducere mai înaltă.

Cel mai recunoscut cadru teoretic – teoria celei de-a doua tranziții demografice se întemeiază pe ideea că schimbările în comportamentul reproductiv al populației au la bază modificările sistemului de valori ale lumii occidentale, schimbarea modelului familial din unul altruist, atunci când ideea grupului familial este centrată pe copii la unul individualist, atunci când individul are libertate mai mare în construirea propriei vieți, centrată pe cariera profesională și alte forme de împlinire personală, iar copilul ocupă un rol mai modest în viața părinților [5]. Se înaintează ideea că „în final” este de așteptat ca în Europa să apară o convergență în comportamentul demografic, iar organizarea vieții familiale să decurgă într-o direcție similară și, ca rezultat, se va înregistra o similitudine crescută în comportamentul reproductiv al europenilor [8].

Comportamentul reproductiv este determinat atât de modelul factorial, cât și de rezultatul unui proces care vine de la convingerile, atitudinile și intențiile de comportament. Teoria comportamentului planificat (Ajzen & Fishbein) prezintă cadrul explicativ al relației „*intențiile reproductive – nașterile ulterioare*” (nivelul individual), care este determinată de montajele, normele subiective, precum și de circumstanțele externe. Fertilitatea în țările dezvoltate este în prezent mai mult o chestiune de intenție, decât un eveniment din cursul vieții. Intențiile reproductive sunt determinate de trei grupuri de factori: atitudini față de a avea un copil, normele subiective (încrederea în aprobarea socială a comportamentului respectiv) și controlul perceput asupra realizării intențiilor reproductive. Astfel, intențiile determină comportamentul reproductiv, însă acestea pot rămâne declarative și nerealizate [1].

Miller W. B. și Pasta D. au dezvoltat această idee prin explicarea diferențelor între numărul de copii doriți, planificați și așteptați: dorințele vin de la motivația de a avea copii. Intențiile sunt individuale și pot să nu coincidă la parteneri, de asemenea, acestea se modifică pe parcursul vieții și depind de perioada de planificare a nașterii, numărul de copii avuți, coincidența intențiilor ambilor parteneri, experiențele legate de fertilitate, începând de la sarcină și până la naștere, îngrijirea și creșterea copiilor, precum și circumstanțele economice și sociale [11].

Studiile empirice ale acestei probleme dau rezultate contradictorii. Pe de o parte, intențiile supraestimează fertilitatea așteptată și nu poate fi luat în considerare ca un indicator fiabil de prognozare a comportamentului reproductiv. Pe de altă parte, există o problemă de măsurare a intențiilor. Astfel, intenția de a avea un copil pentru o anumită perioadă are o capacitate predictivă mai bună decât preferințele pentru numărul de copii, măsurate ca numărul de copii așteptați sau doriți. De asemenea, intențiile sigure, inclusiv pentru perioada de timp determinată, se realizează mai bine decât cele nesigure [11].

Studiile realizate în Rusia în baza cercetării Gender and Generation au demonstrat că intențiile reproductive prezintă un factor important în predicția nașterilor viitoare, în special celor de rangul doi și mai mult, care sunt în obiectivul politicii demografice [20].

Impactul factorilor instituționali asupra fertilității au demonstrat studiile multiple, nivelul de educație a femeilor și participarea pe piața forței de muncă fiind evidențiați ca cei mai importanți. În opinia cercetătorilor, boom-ul din învățământul superior a fost un factor major în spatele amânării nașterilor,

formarea uniunilor non-maritale, căsătoriile fiind amânate, nașterea copiilor în timpul studiilor a devenit mai rară și mulți tineri amână din ce în ce mai mult formarea familiei, chiar și după finalizarea studiilor, preferând dezvoltarea carierei profesionale.

Nivelul educațional influențează comportamentul reproductiv al femeilor prin intermediul a cinci tipuri de autonomie: cunoștințele, capacitatea de luare a deciziilor, mobilitatea fizică (capacitatea de a se deplasa liber în afara casei), autonomie emoțională, economică și socială [6].

În pofida faptului că femeile cu studii superioare au un curs de viață care concurează cu nașterea și educarea copiilor, acestea nu intenționează neapărat să aibă un număr mai mic de copii decât femeile cu un nivel mai mic de educație. De exemplu, în țările din Europa de Nord și de Vest (Austria, Franța, Germania, Marea Britanie, Norvegia, Suedia), probabilitatea de a naște al doilea și al treilea copil crește odată cu nivelul de educație [13; 14]. Aceasta se datorează politicilor sociale specifice ale statului precum: concediul parental și beneficiile financiare pentru îngrijirea copilului, egalitatea de gen care stimulează fertilitatea. Însă politicile singure nu își au efectul pe loc gol. Ele sunt înglobate într-un mediu social și cultural mult mai larg și, de obicei, sunt parte a unui pachet cuprinzător de politici legate atât de familie, de piața forței de muncă, precum și de sistemul de impozitare și interes general.

În țările din Europa Centrală și de Est nivelul de studii exercită o presiune descendentă asupra fertilității, deoarece deschide oportunități pentru femei, dincolo de rolul matern. Mai mult, femeile cu un nivel de studii mai înalt doresc să aibă copii cu un nivel ridicat al capitalului uman și care vor fi bine integrați în societate, fiind mai susceptibile de a investi mult mai mult în educația copiilor lor, de a avea ambiții mai mari pentru copiii lor decât mamele cu un nivel de educație mai scăzut, respectiv, poate fi de așteptat că ele vor dedica timp, energie și bani la un număr mai mic de copii [13].

Ocuparea femeilor pe piața forței de muncă are un rol important în variațiile nivelului de fertilitate în interiorul țării, în special, dar și între țări, în general. Pentru țările din Estul Europei aceasta se explică prin faptul că participarea femeilor pe piața economică presupune concurența cu obligațiile lor de familie, deoarece mamele poartă responsabilitatea principală pentru activitățile casnice. Prin urmare, o relație negativă între participarea forței de muncă a femeilor și fertilitate la nivel micro- este evidentă, deși există controverse cu privire la direcția cauzală a relației dintre cele două fenomene [21]. Printre multiplele componente ale proceselor de transformare, două rezultate ale schimbărilor instituționale pot fi văzute ca principalele forțe motrice din spatele comportamentului reproductiv: redistribuirea funcției economice a statului și familiei, schimbarea în condițiile de participare pe piața muncii, cauzate de reformele economice. Principalele efecte asupra fertilității sunt: vulnerabilitatea bunăstării familiilor, modificările în creșterea componenței familiilor și creșterea dificultății de a concilia munca și familia [7].

Europa de Nord (Suedia, Finlanda, Norvegia, Islanda) este cunoscută pentru înalta ocupare a femeilor pe piața forței de muncă, dar și pentru un înalt nivel al fertilității. Autoritățile nu au o politică familială pronatalistă, dar au ca obiectiv combinarea muncii plătite cu viața de familie. Într-o măsură mai mare, politicile sociale sunt individualizate. De exemplu, avantajele concediilor părintești sunt bazate pe principiul de înlocuire a veniturilor individuale în legătură cu concediul de maternitate. Acest lucru este foarte bine combinat cu siguranța puternică a muncii pe durata absenței de la locul de muncă din cauza îngrijirii copiilor. Sistemul îi face mult mai disponibili de a procrea, odată ce dețin o poziție stabilă pe piața muncii, un model pe care tot mai mulți bărbați și femei tind să îl urmeze în Europa de Nord. Accentul este pus pe promovarea egalității de gen în ceea ce privește acordarea concediului pentru îngrijirea copilului, piața forței de muncă cât și, de asemenea, cu privire la beneficiile percepute pentru copil de a fi ambii părinți angajați. În acest sens, politica statului dezvoltă un model de politici prietenoase familiilor. Concilierea vieții de familie cu cea profesională este unul dintre obiectivele centrale ale politicilor de familie în această regiune [2; 17; 14]. Cea mai mare rată de participare pe piața forței de muncă din Europa este Finlanda. Rata de participare a femeilor de vârstă fertilă este apropiată de cea a bărbaților și nivelul de educație al femeilor este mai mare decât cel al bărbaților în toate grupele de vârstă de muncă.

Explorarea variațiilor locale în comportamentul fertilității pot furniza indici utili în înțelegerea comportamentului reproductiv. Anumite țări europene, cum ar fi Spania și Italia, au prezentat de ceva timp cel mai scăzut nivel de fertilitate, în timp ce rata natalității în țările din Nordul și Vestul Europei a rămas constant mai mare. Aceste diferențe naționale se explică prin modelele relativ simple, care se concentrează asupra sistemelor de protecție socială sau structurile familiale prea restrictive, iar ei accentuează gama complexă de variabile contextuale care pot contribui la diferențele istorice și geografice în fertilitate [9].

Studiile demonstrează că tipul de locuință, de asemenea, este un determinant al fertilității pentru țările din Europa de Nord. Acesta este mai mare în rândul cuplurilor care trăiesc în case pentru o singură familie și

mai mic în familiile care locuiesc cu părinții sau alte rude. O mare parte din variația fertilității este determinată de schimbarea locuinței, atribuită mișcării selective, din mediul urban în suburbii. Studiul relevă un risc relativ ridicat de a procrea pentru cuplurile în case pentru o singură familie după mai mulți ani de la migrare. Prin urmare, cuplurile se stabilesc în locuințe spațioase într-un mediu familial pe un termen relativ lung, ceea ce duce la fertilitate înaltă [9].

Impactul migranților asupra nivelului fertilității în țările europene este, fără îndoială, pozitiv și statistic semnificativ, dar încă nu este la fel de mare precum este prezentat în unele studii [19]. În opinia experților, menținerea tendințelor actuale ale migrației va contribui la creșterea rolului migranților în reproducerea populației a țărilor recipiente, dar și va stopa procesul de depopulare [16].

Studiile despre impactul migrației asupra nivelului de fertilitate în Rusia determină următorul fapt: creșterea fluxului migrațional din țările cu fertilitatea mai înaltă decât în Rusia, inclusiv a reprezentanților diasporei ruse, începe să ofere un dividend demografic mai pronunțat. Generațiile tinere de migranți ruși, în medie, demonstrează rate de fertilitate puțin mai ridicate decât rușii care trăiesc în Rusia de la naștere [19].

Practica țărilor europene indică următorul fapt: creșterea fertilității se poate realiza numai prin politici sociale specifice. Succesul acestora depinde de măsura în care aceste politici reușesc să contracareze factorii care determină reducerea intențiilor reproductive. Numărul de copii, pe care o femeie sau o familie hotărăște să îi aibă, este rezultatul unei combinații complexe de factori, printre care și costurile de creștere a copiilor, oportunitățile femeilor de a avea parte de o educație superioară și o poziție profesională cât mai bună, statutul economic al familiei, statutul marital (inclusiv divorțul sau conviețuirea în afara căsătoriei) și de gradul de compatibilitate al serviciului cu îngrijirea copiilor.

În concluzie, constatăm influența contextului social, economic, cultural, demografic asupra comportamentului reproductiv printr-un mecanism foarte complex care diferă de la o țară la alta, de la un grup social la altul. Studiile autohtone demonstrează că scăderea nivelului de trai al populației și nivelul scăzut de protecție socială a familiilor, în special a celor tinere, subdezvoltarea serviciilor primare de îngrijire și educație a copilului, prezența stereotipurilor tradiționale privind rolurile de gen au un impact semnificativ asupra comportamentului și intențiilor reproductive ale populației [4]. De asemenea, se constată o corelație pozitivă dintre nivelul de educație a femeilor și amânarea nașterilor spre vârstele mai mature [3].

În acest context, studiul complex cu privire la diferențierile sociodemografice ale fertilității în Republica Moldova va avea o contribuție importantă în reflecția științifică a factorilor determinanți ai fertilității și elaborarea politicilor demografice.

Referințe bibliografice

1. AJZEN, I., FISHBEIN, M. *Understanding Attitudes and Predicting Behaviour*. Engelwood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1980. 278 p. ISBN-13: 978-0139364358; ISBN-10: 0139364358.
2. ANDERSSON, G. Childbearing after migration: Fertility patterns of foreign-born women in Sweden. In: *International Migration Review*. 2004, volume 38, issue 2, pp. 747-774.
3. GAGAUZ, O. Impactul restructurării ciclului reproductiv asupra indicatorilor fertilității. Impactul restructurării ciclului reproductiv asupra indicatorilor fertilității. In: *Creșterea economică în condițiile globalizării. Sesiunea științifică: Structura demografică și calitatea potențialului uman: conferința internațională științifico-practică, 16-17 octombrie 2014. Ediția a IX-a. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău: F.E.P. "Tipografia Centrală", 2014, pp. 9-19. ISBN 978-9975-9932-5-8.*
4. GAGAUZ, O., BUCIUCEANU-VRABIE, M. *Rolul parental și rolul profesional: oportunități de echilibrare pentru femeia contemporană*. Chișinău: „Tipografia-Sirius” SRL, 2011. 136 p. ISBN 978-9975-57-023-7.
5. GHETĂU, V. Evoluția natalității și fertilității în România. București, 2012. 30 p. [accesat 14 septembrie 2015]. Disponibil: http://www.insse.ro/cms/files/publicatii/Evolutia%20natalitatii%20si%20fertilitatii%20in%20Romania_n.pdf
6. JEJEEBHOY, S. J. *Women's Education, Autonomy and Reproductive Behaviour: Experiences from Developing Countries*. United Kingdom: Clarendon Press, 1995.
7. KOTOWSKA, I. E. Demographic changes and the future labour market. In: BORKOWSKA, S., ed., *Future of Labour in the 21st Century (in Polish)*. Institute of Labour and Social Affairs. Warsaw, 2004, pp. 115-138.
8. KUIJSTEN, A. Changing family patterns in Europe: a case of divergence. In: *European Journal of Population*. 1996, nr. 12 (2), pp. 115-143.

9. KULU, H., BOYLE, P. J., ANDERSSON, G. High suburban fertility: Evidence from four Northern European countries. In: Demographic research. 2010, vol. 21, pp. 915-944.
10. LERIDON, H. Natural fertility and controlled fertility. Levels and Models. In: GRAZIELLA, Caselli et.al. Analysis and Synthesis a treatise in population studies. U.S.A: Elsevier, 2006, vol. I, pp. 467-468.
11. MILLER, W.B., PASTA, D.J. Behavioral Intentions: Which Ones Predict Fertility Behavior in Married Couples? In: Journal of Applied Social Psychology. 1995, 25 (6), pp. 530-555.
12. TESTA, M.R., SOBOTKA, T., MORGAN, S.P. Reproductive decision-making: towards improved theoretical, methodological and empirical approaches. In: Vienna Yearbook of Population Research. Special issue Reproductive decision-making. 2011, vol. 9, pp. 1-9. [accesat 15 septembrie 2015]. Disponibil: http://epub.oeaw.ac.at/0xc1aa500d_0x002a70ec.pdf
13. MUREȘAN, C., HOEM, J.M. The negative educational gradients in Romanian fertility. In: Demographic research. 2010, vol. 22, pp. 95-114.
14. RØNSEN, M., SKREDE, K. Can public policies sustain fertility in the Nordic countries? Lessons from the past and questions for the future. In: Demographic research. 2010, vol. 22, pp. 321-346. [accesat 15 septembrie 2015]. Disponibil: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol22/13/>
15. SHARLIN, A. Urban-rural differences in fertility in Europe during the demographic transition. In: COALE A., WATKINS, S. eds. The Decline of Fertility in Europe. Princeton: Princeton University Press, 1986, pp. 234-260.
16. SOBOTKA, T. Does persistent low fertility threaten the future of European populations? In: SURKYN, J., DEBOOSERE, P., BAVEL, J. eds. Demographic challenges for the 21st Century. A state of art in demography. Brussels: VUBPRESS, 2008, pp. 27-89 [accesat 15 septembrie 2015]. Disponibil: https://books.google.md/books?id=w2L3D4KWxgIC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
17. State of the World's mother 2015. The urban disadvantage. Save the Children: United States, 2015 [accesat 15 septembrie 2015]. Disponibil: http://issuu.com/gcampaign/docs/sowm_2015_int_africa_lr_whole/79?e=9651161/12579572
18. АРХАНГЕЛЬСКИЙ, В.Н. Семейная жизнь и тенденции воспроизводства населения в великом Новгороде. Москва, 2002. 441 с. [accesat 15 septembrie 2015]. Disponibil: www.ngosnews.ru/djst_pgs/doc/Family.doc
19. Демографическая статистика: учебник. М.: КНОРУС, 2010. 480 с. [accesat 15 septembrie 2015]. ISBN 978-5-406-00977-2. Disponibil: www.knorusmedia.ru/db_files/pdf/5095.pdf
20. ЗАХАРОВ, С., СУРКОВ, С. Миграция и рождаемость в России. В: Demoscope weekly. 2009, nr. 399-400 [accesat 11 septembrie 2015]. Disponibil: <http://demoscope.ru/weekly/2009/0399/tema01.php>
21. СИНЯВСКАЯ, О., ТЫНДИК, А. Вклад репродуктивных намерений в объяснение рождаемости в современной России [accesat 15 septembrie 2015]. Disponibil: <http://publications.hse.ru/chapters/95096168>
22. ТЫНДИК, А. Образовательный фактор репродуктивного поведения населения России: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук: специальность 08.00.05 - Экономика и управление народным хозяйством (экономика народонаселения и демография). Москва, 2012. 27 р.

Recomandat spre publicare: 23.11.2015

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА ДЛЯ РЕШЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Наталья ГУСЛИКОВА¹, научный сотрудник,
Национальный Институт Экономических Исследований

Актуальность статьи подтверждается тем, что в настоящее время в Республике Молдова закладывается основа сферы социального предпринимательства. Цель статьи заключается в ознакомлении с правовой и практической сторонами его становления и развития в стране и за рубежом. Для этого были использованы методы логического анализа и др. Результаты вылились в демонстрацию возможностей решения социальных проблем в процессе деятельности социальных предприятий.

Ключевые слова: социальные проблемы, безработные, рабочие места, социальное предпринимательство, программы поддержки, социальные предприятия.

Actualitatea articolului este confirmată de faptul că, în prezent, în Republica Moldova, se pun bazele domeniului antreprenoriatului social. Scopul articolului este inițierea în aspectele legislative și practice ale domeniului, dar și în dezvoltarea acestuia în țară și peste hotare. În acest scop au fost utilizate metodele logice de analiză și altele. Rezultatele au dus la demonstrarea posibilităților de rezolvare a problemelor de ordin social în procesul activității întreprinderilor sociale.

Cuvinte-cheie: probleme sociale, șomeri, locuri de muncă, antreprenoriat social, programe de ajutor, întreprinderi sociale.

The actuality of the article is confirmed by the fact that today in Moldova the social entrepreneurship is on the beginning stage. The goal of the article is to research the legal and practical sides of its formation and development in the country and abroad. For this purpose were used the methods of logical analysis and others. The results represent a demonstration of the social problems solutions in the social enterprises activity.

Key words: social problems, unemployed, work-places, social entrepreneurship, support programs, social enterprises.

JEL Classification: J20; J6; J50.

В Республике Молдова, Законы о предпринимательстве носят общий и разрешительный характер, но не существует программ поддержки государством социального предпринимательства. Не разработаны также механизмы для упрощения доступа к финансированию.

В США и Европе вот уже свыше 20 лет наблюдается рост начимости сектора социального предпринимательства. Данное явление, широкоопределяемое, как использование негосударственных рыночных механизмов для решения социальных проблем, становится все более популярной формой финансирования и развития социальных инициатив в рассматриваемых регионах.

В Западной Европе практика социального предпринимательства существует уже на протяжении тридцати лет, а в Восточной Европе сделаны только первые шаги. В Республике Молдова не существует законодательства, которое бы предусмотрело механизмы развития социального предпринимательства. Социальное предпринимательство – это получение прибыли посредством решения существующих в сообществе проблем.

В связи с вероятным падением темпов экономического роста и ростом безработицы в кризисный период в Республике Молдова, особенно остро наблюдается и кризис системы социального обеспечения. Новые социальные предприятия, в основном в третьем секторе, на наш взгляд, смогут реагировать на возникающие потребности, предложить решения проблем с жилищным обеспечением для социально неблагополучных групп населения, услуги по уходу за детьми, потребность в которых возникла в связи с происходящими социально-экономическими изменениями, новые услуги для пожилых людей, необходимость в которых возникла в связи с быстрым

¹ © Natalia GUSLICOVA, guslini@rambler.ru

«старением» нации, инициативы в области возрождения городов, программы создания рабочих мест для долгосрочных безработных и так далее. Эти инновационные социальные предприятия должны быть созданы деятелями гражданского общества: социальными работниками, активистами и представителями более традиционных организаций третьего сектора, иногда с привлечением непосредственно самих безработных. Приведём Перечень целевых групп для социальных идей: Люди с ограниченными возможностями, Безработные, Социально незащищённые граждане, Проходящие лечение или реабилитацию, Бывшие заключённые, Дети-сироты, выпускники детских домов и интернатов, Дети с заболеваниями опорно-двигательного аппарата и центральной нервной системы, Дети с онкозаболеваниями, Люди с нарушениями интеллектуального и психического развития, Люди, страдающие зависимостями, Многодетные семьи, Неполные семьи, Семьи с детьми, Пенсионеры, Студенты.

Обратимся к некоторому зарубежному опыту. В **Западной Европе** большинство социальных предприятий используют правовую форму некоммерческого объединения или кооператива. Социальные предприятия создаются в форме объединений в тех странах, где юридическое определение объединения дает свободу при продаже товаров и услуг на открытом рынке. В таких странах, как Швеция, Финляндия и Испания, где объединения более ограничены в этом отношении, социальные предприятия, как правило, имеют правовую форму кооперативов. Кооперативы, имеющие социальные цели и создающие новые рабочие места, в отличие от США, здесь также считаются социальными предприятиями. Кооперативы, основной целью которых является создание новых рабочих мест, выделяются в отдельный класс социальных предприятий, называемый «социальные предприятия трудовой интеграции» («work integration social enterprises» [WISE]). Их основная цель – «социальная и трудовая интеграция людей с ограниченными возможностями или представителей социально неблагополучных групп населения на предприятии или у постоянного работодателя с обеспечением необходимой для успешной интеграции поддержки и обучения» отмечают возможность сближения объединений и кооперативов, поскольку объединения все больше участвуют в предпринимательской деятельности, а кооперативы чаще предлагают социальные привилегии тем, кто не является их членами.

В отличие от США, в ряде европейских стран были разработаны отдельные законы о социальных предприятиях, как особой правовой форме организации – особенно там, где существуют ограничения для объединений в осуществлении коммерческой деятельности. Эти законы направлены на стимулирование коммерческого обеспечения социальных услуг и привлечение женщин на рынок труда при участии различных заинтересованных сторон (работников, добровольцев, представителей целевых групп и муниципалитетов) в процессе производства.

Италия, например, стала первой страной, где в 1991 году было принято подобное законодательство для «социальных кооперативов типа А и Б», и здесь со временем удалось успешно увеличить количество организаций такого типа. В Бельгии в 1995 году было принято законодательство о «компаниях с социальной миссией», Португалия законодательно закрепила существование «кооперативов общественной солидарности» в 1998 году, а Греция – «социальных кооперативов с ограниченной ответственностью» в 1999). Франция ввела в законодательство понятие *sociétés coopératives d'intérêt collectif* (кооперативные общества с коллективными интересами) в 2001 году. Эти законодательные акты получили поддержку в рамках проекта Digestus Европейской Комиссии, запущенного в октябре 1998 г. с целью разработки предложений по изменениям в законодательстве для стран-членов ЕС для содействия развитию социальных предприятий по итальянской модели кооперативного предприятия. Новые юридические лица чаще заимствуют организационную форму кооператива, так как она подчеркивает предпринимательскую составляющую их деятельности.

В **Великобритании** закон о социальном предпринимательстве был принят в 2005 г. Только за первые 2 года с момента его вступления в силу создано более 1 тыс. социально ориентированных предприятий. Согласно оценке, в 2012 г. в стране их работало более 62 тыс., а совокупный валовой доход от их деятельности в экономику страны составил 24 млрд ф.ст. В законодательстве была прописана особая форма компаний для работы в сфере социального бизнеса – Community Interest Company. Это частные компании с ограниченной ответственностью, новая организационная форма социального предприятия в Европе (так называемые Private Limited Company), но обладающие рядом особенностей, которые определяют их деятельность в интересах общества – «компания общественного интереса». Кроме благоприятных условий для производства товаров и услуг, были

созданы хорошие возможности для вывода их на рынок, так как товары обрели особый знак, отличающий социально значимую продукцию от коммерческой. Социальные предприятия в Великобритании действуют в различных сферах экономической и общественной жизни, включая здравоохранение, социальное обслуживание, искусство, уход за детьми, спорт и организацию отдыха, финансирование, общественный транспорт, жилищно-коммунальное обслуживание, обустройство территорий и многое другое. Наиболее известными примерами социальных предприятий в Лондоне являются: «Cafedirect», «Divine Chocolate», «Jamie Oliver's Fifteen restaurant», «Coin Street Community Builders Trading», а также ряд благотворительных магазинов, таких как «Oxfam's Unwrapped» или «MissionFish».

Развитие социальных предприятий в Бельгии связано с инновационным созданием рабочих мест для низкоквалифицированного персонала. Одной из успешной и известной организацией в данной области является новаторская инициатива «Terre». Эта организация была открыта еще в 1942 г. В начале своего пути эта организация занималась реабилитацией людей, проживающих в трущобах, предоставляя им различную помощь. С 1980 г. организация «Terre» создавала рабочие места для таких людей. В настоящее время «Terre» осуществляет свою деятельность по различным направлениям: сбор макулатуры, одежды, цветных металлов, переработка текстиля и макулатуры, изготовление изоляционных панелей и акустических перегородок, механические сварочные работы. «Terre» также осуществляет проекты развития третьих стран мира.

Следующим успешным примером развития социального предпринимательства в Бельгии является деятельность некоммерческой организации «La Poudrière». Создана она в 1958 г. и состоит из 120 членов и является самофинансируемой. Организация «La Poudrière» помогает людям, оказавшимся в трудной ситуации. В Бельгии функционирует также ряд других социальных предприятий, оказывающих помощь людям с ограниченными возможностями. Бельгийское законодательство не предусматривает распределения прибыли среди учредителей таких организаций, но допускает оказание им различных услуг, позволяющих существенно снизить затраты.

Основная цель бельгийских социальных предприятий – предоставить те товары и услуги, которыми рынок или общественный сектор не обеспечивает. Такие предприятия содействуют получению специальности и развитию навыков, создают рабочие места и способствуют объединению социально незащищенных людей. Социальные предприятия функционируют как связующее звено между общественным и частным секторами, они тесно связаны с обоими секторами через сотрудничество, участие в акционерном капитале, совместные предприятия, так же как и посредством заключающихся торговых контрактов. Используя общественные организации и учитывая специфику местного развития, люди с ограниченными возможностями в состоянии преодолеть свои проблемы через получение работы; они предоставляют товары и услуги, которых не хватает в обществе. Кроме того, в 1996 г. в Бельгии сформировалась европейская сеть исследователей European Research Network, которая стала изучать сферу социального предпринимательства. Эта сеть включает институты, центры изучения социального предпринимательства, а также индивидуальных исследователей.

Большинство **польских** социальных предприятий работают в юридической форме ассоциаций или других добровольных организаций, фондов и кооперативов. Закон 2006 года выделил социальные приоритеты, ориентирующие социальные предприятия на работу с социально уязвимыми категориями населения (бывшие заключенные, длительно безработные, инвалиды, граждане, ранее страдавшие от алкогольной и наркотической зависимости и пр.). В старой Европе организации, направленные на работу с уязвимыми категориями, называются «социальными предприятиями трудовой интеграции» (work integration social enterprises – WISEs), что означает, что деятельность организаций направлена на включение таких людей в сферу устойчивой занятости и тем самым, преодоление социальной и экономической исключенности. В некоторых странах Европы, как и в Польше, понятие социального предприятия или социального кооператива связывается с деятельностью такого рода предприятий. Примером такого подхода является финский закон о социальном предприятии 2003 года. В соответствии с этим законом, социальное предприятие, независимо от своего юридического статуса, является рыночно ориентированным предприятием, созданным для предоставления занятости инвалидам и длительно безработным. В Швеции понятие социального кооператива полностью совпадает с трудовыми интеграционными предприятиями.

Многие азиатские государства (**Китай, Южная Корея**) склоняются к европейской традиции государственной поддержки, где государство стимулирует развитие социального предпринимательства для решения социальных проблем.

Институциональные условия для социальных предприятий, как правило, отражают сосредоточенность на частной поддержке (коммерческой деятельности) в Америке и на государственной поддержке (социальных услугах) – в Европе. Наиболее важное различие заключается в том, что в **США**, в отличие от **Европы**, большую часть внешнего финансирования и другой поддержки для стратегического развития социальные предприятия получают не от государства, а от частных фондов.

В Республике Молдова остро стоит задача: обратить внимание деловых людей на социальные вопросы, чтобы общество признало необходимость разработки закона о социальном предпринимательстве. В случае, когда социальное предпринимательство имело бы за собой силу определенного закона, тогда государство могло бы развивать программы бюджетного финансирования. Одновременно, может появиться финансирование на основании проектов, бизнес-планов, а также деньги могут быть инвестированы физическими и юридическими лицами. При этом является необходимым образование такого органа власти, который бы предоставил неправительственным организациям возможности оказания помощи и продвижения. Соответствующий орган власти мог бы разработать такие программы государственного финансирования, чтобы инициированный неправительственными организациями бизнес был бы прибыльным.

Развитие социального предпринимательства может обеспечить финансовую устойчивость неправительственных организаций через развитие платных услуг и создаст предпосылки, например, для трудоустройства лиц с физическими ограничениями.

Общественная ассоциация *«Мотивация» (Молдова)*, занимающаяся в нашей республике проблемами людей с ограниченными возможностями, намерена разработать и представить парламенту проект Закона о социальном предпринимательстве. Практика социального предпринимательства в Республике Молдове находится на начальной стадии. В настоящее время в республике имеется несколько социальных предприятий, поддерживаемых Восточно-Европейским Фондом и правительством Швеции, благодаря которым была заложена основа для социального предпринимательства. Тем не менее, государственная поддержка необходима для создания благоприятной правовой и налоговой среды, на базе которой можно развивать эту деятельность. В 2014 году были реализованы три социальных проекта, как для женщин, так и для молодежи из сельской местности, оказав прямое влияние на более чем 100 человек. Среди этих проектов проект *«Mara Woman»* – это мастерская в селе Скорень, в которой работают женщины, создающие плетеные аксессуары, которые впоследствии продаются многим социально ответственным клиентам, а прибыль реинвестируется в социальные проекты. *«Mara Woman»* – это концепция социального предприятия, созданного для помощи женщинам из сельской местности. Отсутствие доступа к возможностям заработать денежные средства приводит к миграции женщин. Страна при этом теряет важный компонент активной рабочей силы, а еще хуже – это социальные последствия миграции. Инвестиции в молдавских женщин – это инвестиции в будущие поколения. При этом достигается главная цель, чтобы большее количество женщин имело доступ к рабочим местам и мамы и хозяйки могли оставаться дома со своими семьями.

Обсуждение темы «Социальное предпринимательство в Республике Молдова: разработка законопроекта о социальном предпринимательстве, предложение необходимых законодательных поправок» было также проведено в рамках проекта «Социальное предпринимательство для лиц с физическими ограничениями», внедряемого при поддержке Агентства США по международному развитию (USAID), в рамках Программы «Консолидация гражданского общества Молдовы», реализуемой FHI360.

Таким образом, в современных условиях развития экономики идея социального предпринимательства ценна тем, что в ней сочетается социальная миссия и деловая инициатива.

Рассмотрев правовую и практическую стороны становления и развития в стране и за рубежом социального предпринимательства, можно предложить для Республики Молдова следующее:

- Принять закон, регламентирующий социальное предпринимательство, и развивать программы финансирования и инвестирования в социальное предпринимательство, что поможет обеспечить ряд категорий населения новыми рабочими местами (лиц с ограниченными возможностями, молодежь без образования и т.д.) и пополнить

государственную казну. Новые рабочие места повысят покупательскую способность граждан, ранее не находивших для себя и своих возможностей рабочее место.

- Приостановить из РМ отток населения трудоспособного возраста, в том числе за счёт уменьшения численности экономически неактивного населения (в том числе по таким группам неактивности, как уехавшие на работу или в поисках работы за границу (особенно мужчины и работники из сельской местности), по семейным обстоятельствам и других видов неактивности).
- Активизировать проведение государственных программ по сокращению численности лиц, занятых в неформальном секторе, и расширению числа достойно оплачиваемых рабочих мест в формальном секторе.
- Расширить возможности трудоустройства и тем самым повысить занятость лиц в наиболее трудоспособном возрасте.
- Создать условия для трудоустройства желающих лиц предпенсионного и пенсионного возраста для получения достойного обеспечения старости.

Библиографические источники

1. КЕРЛИН, Джанель А. Социальные предприятия в США и Европе: Понять различия и извлечь из них уроки. Международное сообщество исследований третьего сектора и Университет Джона Хопкинса. 2006 [accesat 14 septembrie 2015]. Disponibil: <http://teritoriaprava.ru/topics/49465>
2. В Молдове нет механизмов для развития социального предпринимательства, 2 июля 2013 [accesat 14 septembrie 2015]. Disponibil: <http://ipn.md/ru/societate/55352>
3. СКУТАРУ, Елена. Я надеюсь, что мы зложим основы социального предпринимательства в Молдове [accesat 15 septembrie 2015]. Disponibil: <https://www.mobiasbanca.md/ru/150-de-moldoveni/Elena-Scutaru>

Recomandat spre publicare: 11.11.2015

Informație pentru autori

CERINȚE

de prezentare a articolelor științifice spre publicare în revista
„ANALELE INSTITUTULUI NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE”, categoria „C”

În scopul asigurării calității și evaluării echitabile a publicațiilor științifice, autorii, la prezentarea articolelor spre editare, sunt rugați să țină cont de următoarele criterii: Conținutul articolului trebuie să corespundă unui nivel științific înalt al revistei științifice. Articolul trebuie să dețină caracter original și să conțină o noutate determinată. Formulele teoretice trebuie confirmate prin calculări practice. Lucrarea trebuie să prezinte interes pentru un mediu vast de cititori ai revistei. Obligatoriu, în articol trebuie indicată distincția dintre viziunea autorului sau rezultatele obținute de cele anterior publicate. Articolele se prezintă la Redacție conform cerințelor de prezentare cu două luni până la editare, pe suport electronic (**format Word 2003**) și tipărite **în una din limbile: română, engleză sau rusă**. Textul va fi tipărit pe o singură parte. La exemplarul de control se anexează formularul pentru recenzie.

STRUCTURA ARTICOLULUI:

1. **Titlul articolului** (*centrat, cu majuscule*) în limba engleză și română
2. **Autorul articolului:** *Numele Prenumele, gradul științific, titlul științific, instituția (fără prescurtări)*, în limba: engleză și română cu Nota de subsol la prima pagina a articolului: **©Nume Prenume¹ (autor), email**
3. **Adnotarea va conține: Actualitatea, Scopul, Metode, Rezultate** în limba engleză și română, (0,5 pagină)
4. **Cuvinte cheie:** 6-8 cuvinte, în limba engleză și română
5. **JEL Classification** (Journal of economic Literature Classification System)
6. **Introducere**
7. **Conținutul de bază** – indicați o denumire la tema cercetată
8. **Rezultate și concluzii**
9. **Referințe bibliografice:** 8-12 surse, inclusiv citarea articolelor din numerele anterioare ale prezentei reviste.
10. **Data prezentării**
11. **Data aprobării**

CERINȚE TEHNICE

- **Formatul:** A4 (margini: 20x20x20x20 mm)
- **Times New Roman; 12pt; interval – 1,5**
- **lucrarea va conține 8-10 pagini (0,35-0,5 coli de autor)**
- **Formulele teoretice trebuie confirmate prin calculări practice**
- **Elementele grafice (tabele și figuri)** trebuie să fie de calitate înaltă, se vor plasa, nemijlocit, după referința respectivă în text. Toate elementele, obligatoriu, sunt însoțite de **denumire și număr de ordine** (deasupra tabelului, sub figură), **sursă** și, după necesitate, **informație suplimentară:** note, legendă (sub element).
- **Referințele bibliografice** se plasează la sfârșitul articolului (*Nume, inițiala prenumelui, titlu, editură, an, pagini*). În text se vor indica trimiteri bibliografice, conform numărului de ordine din referințe (de ex., [5]).

DECLARAȚIE ETICĂ

La prima prezentare a articolului, autorul semnează, indică data și confirmă că a făcut cunoștință cu *cerințele de prezentare* a articolului spre publicare și declarația privind responsabilitatea pentru autenticitatea materialului, totodată, transmite dreptul de autor editorului.

Notă: *Declar pe proprie răspundere că lucrarea prezentată este autentică, fără tentă de plagiere. Autorii declară că nu există nici un conflict de interese, totodată, transmite dreptul de autor și editorului.*

Data prezentării: ____ Semnătura: ____.

PROCESUL DE RECENZARE

La prima etapă, toate lucrările sunt examinate de către Consiliul Editorial, care verifică respectarea cerințelor de prezentare. La etapa **a doua**, manuscrisele sunt recenzate în mod anonim de către 2 recenzanți. În procesul recenzării, informația despre autor nu se reflectă. Colegiul redacțional nu duce discuții cu autorul articolului și are dreptul să respingă articolele ce nu sunt prezentate conform cerințelor de prezentare. **La etapa a treia**, după necesitate, articolul se returnează la autor pentru revizuirea necesară. Manuscrisul articolului nu se restituie. Decizia privind publicarea sau excluderea articolului în/din numărul revistei se ia la ședința colegiului redacțional.

Într-un număr al revistei se publică un articol al unui autor sau coautor.

Colegiul de redacție al revistei "Analele Institutului Național de Cercetări Economice"

¹ **© Nume Prenume (autor), email**

Bun de tipar: 28.12.2015
Formatul 84/108/16. Coli de tipar 14,35.
Com. 27. Tirajul 100 ex.